

POLLONE PEP' A TOPA MUNDORUMUME

(Romo, Ou-Korini, Pe-Korini, Gallesia, Epesasi, Pillipai, Kollosi, Ou-Tesallonaika, Pe-Tesallonaika, Ou-Timoti, Pe-Timoti, Taitasi, Pillimono.)

*Pollone Pepá Topa Mundorumumenga Ungu
Pulu Mare*

'Pollo molopa terimu mele piliembo.' ningulie Pillipai 3:3-11, Pe-Korini 11:22-29, 12:1-10, Gallesia 1:13-24, Ou-Timoti 1:12-16, Lipe Mundorumu Yema 22:1-21, 26:1-23 kanani. Yu 'Pulu Yemonga kongonomo teambo.' nimbe Kirasinge yemboma ou mindili silipe andorumu (Lipe Mundorumu Yema 7:58, 8:1,3, 9:1-2,13-14). Pe konopu alowa tepa "Yesusi sike Pulu Yemone olio molemolona lipe mundorumu yemo." nimbe tondolo mundupe pilipe Kirasinge yemo molopa, yunge kongonomo andopa terimu temanemo Lipe Mundorumu Yema 9:1 pulu polopa molemo. Pe yu Yesusinge ungumu andopa nimbe, "Yesusi yu sike Pulu Yemone "Lipu mundumbo." nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu. Yu mindi Pulu Yemone olio kanopa peanga kanomba aulkemo. Mosisini sirimu ungu manemane uluri naa temba." nirimu kinie yu mindili siringila (akumunge ungu mare Lipe Mundorumu Yema 9:16,22-25,28-30, 14:19-20).

Yesusini lipe mundorumu ye wemane Kirasinge Juda yemboma mindi nokoko ungume ningu siringi nalo Pollo koleamanga pali andopa Kirasinge ungumu Juda yembo naa molko lupe

moloringi yemboma nimbe sirimu (Lipe Mundorumu Yema 9:13-14, 18:6, 22:21, Gallesia 1:15-17, 2:2,8). Aku terimumunge Juda ye marene yu kinie mumindili kolkolie toko kondonge teringi kinie Romo ami yemane yu Jerusalleme ka siku panjikulie, pe Sisaria meli puku panjiku, pe kamu Romo meli puku ka siringi (Lipe Mundorumu Yema 21:27-28:16,30). 'Kolea awili Romo ponie talo molopalie, altopa ka-ulkena ulsu pupe Romo mundupe siye kolopa kolea marenga ponie mare altopa andopa temane peangamo topa sirimula (Kiriti kepe, Girisi kepe, Sipéne kepe purumu.' ningu pilimele; Taitasi 1:5, 3:12, Romo 15:24,28).

Ou pupe ungumu nimbe sirimu kinie konopu alowa teko Kirasinge yemboma moloringime pe walse walse pepá topa mundorumu. Mare topa sirimume manie purumunje, kinié naa lemo. Mare manie naa purumume iboku UNGU KONDE-Monga sukundu molemo. Pepá te topa simbendo alieli ou kumbi lepa yunge imbi topa yembo talapemanga imbi torumu, bokumenga yu mele mele kolomongo awili wane, kolomongo kanga wane (1:1) kanani. Bokumenga yu mele mele pulu polopa torumumenga kumbi lepa ungu pulumu torumulu molemo, akume kananila.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

ROMO Pollone ROMO Yemboma Pepá Topa Mundorumu Bokumu

*I Pepá Topa Mundorumumunge Ungu Pulu
Mare*

Pollo yuyu kinie yuni pepá topa sirimumenga ungu pulu mare inie yakondo nondopa gomo 714 molemo. Pollo yuni ibokumu pepá topa Romo yemboma sipe mundorumu akumu Romo 1:1,7 nimbe silimo.

Romo akumu kolea Italli kolea awilimu, ya Papua Nu Gini sukundu kolea awili Mosipi mele. Romo yemane andoko yembo talape lupe lupe-manga kolea awisili toko kalkolie koleama kinie yemboma kinie tondolo munduku nokoringi. Pe Yesusi kinie Polloselo moloringili kinie Romo gapomanomone aku sipe Nomu Mediterenia winjo mendo anjo yando koleama pali nokorumu. Kanu walemanga kolea awili Romo kanu koleamanga pali kolea awilimu.

Pollone pepámo torumumunge ungu pulu te i sipe: Yu ou Romo naa pupili yuni 'Romo paa pambo.' nimbe molopalie ipepámo topa sirimu (Romo 1:8-15, 15:22-29).

Ungu pulu te: Yesusini "Nanga kongonomo tende-paa." nimbe lipé mundorumu ye te ou Romo pupe Kirasinge yemboma Kirasi yunge ungu-menga pulumu ou naa ningu siringimunge Pollone pepá topa nimbe sirimu, akumunge ibokune sukundu olio Kirasinge yemboma sumbi sipu molomolo mele ungu tondolo peangama molemo.

Ungu pulu te: Juda yemboma kinie kepe, Juda yemboma naa moloringi yemboma kinie kepe, Pulu Yemone 'Yemboma nokomba ye te lipu mundumbo.' nimbe mako torumu ye nomi Kirasi akumu Juda yembomanga mindi nimbe naa lipé tapondorumu. Ulsukundu yembomanga mindi nimbe naa lalipe tapondorumu. Juda yembomane

ou pilku teringi mele kapola naa lipe tapondorumu. Eno pali ulu pulu keri konopune peli yemboma. Yesusi Kirasi yu enonga pali Pulu Yemone yemboma sumbi siku molonge kanomba aulkemo (Romo inie 1:14-17, 3:21-24,27-30, 6:23, 14:1-8,17-18). Pulu Yemone yemboma aku sipe lipe tapondorumumunge eno teko molonge mele nimbe sirimula (12:1-15:13).

Ungu pulu mare boku ambolkonomonga alsena anjokondo i siku kanani: "8. bilip", "45. stretpela man", "18. katim skin", "2. arapela lain".

Ya ungu pulumu pora nikimu.

Kolomongo Awili 1-4 PULU YEMO KINIE MALOSELO "SIKE" NIMBU TONDOLO MUNDUPU PILIMOLO AKU ULUMUNI MINDI PULU YEMONE OLIO KANOPA 'YEMBO SUMBI NILIME' NIMBE KANOLEMO AULKEMO AKISINDILIMO

1:1-7 Yesusini "Kongono Tende-Paa." Nimbe Lipe Mundorumumunge Pollone Aku Kongonomo Terimu Mele Nimbe Sirimu Ungu Te

¹ Na Pollo, Kirasi Yesusinge kongono tendeli kendemande yemo, yuni 'Nanga kongonomo tende-pou.' nimbe na lipe mundupe, 'Pulu Yemonga temane peangamo ningu siliku andou.' nimbe na mako torumu yemo molopolie ¹eno Romo yemboma, ipepámo topo sikiru, ² Kanu temane peangamo koronga-ou 'Yesusi mana naa opili, Pulu Yemone 'wendo ombá'

nimbe, nimbe panjipe, yunge ungu umbu tondorume pilku yemboma ningu siringi yemane* ‘bokune molopili tangi.’ nirimu kinie yunge boku kake telimu toringi molemo temane peangamo. ³ Kanu temane peangamo Pulu Yemo yunge Malo, olionga Ye Awili Yesusi Kirasimunge temanemo. Yu Kingi Depisini kalopa lsimu yembomane meringi yemo.[†] ⁴ “Yu Pulu Yemonga ye kake telimu.’ ningu kanangi.’ nimbe Pulu Yemo yunge tondolomone yu yembo ono koleana topa maknjinderimu-ne lomboropa ola molorumu aku tondolomone yu Pulu Yemonga Malo molorumu mele ‘kanangi.’ nimbe Pulu Yemone lipe ora sirimula. ⁵ Yesusi Kirasini terimumunge Pulu Yemone ‘Yesusinge imbi ola molopili.’ nimbe‡ olio we kondo kolopa olio ‘yunge kongonomo tende-paa.’ nimbe lipe mundorumu kongonomo temolo tondolomo sirimu. Aku kongonomo isipe: Koleamanga pali yembomane ‚Yesusi sike Pulu Yemonga Malo. Sike olio lipe tapondomba.’ ningu, tondolo munduku pilkulie yuni “Teaa.” nilimo ungume pilku liku tenge kongonomo andopo temolo. ⁶ ‘Koleamanga pali yemboma’ nikiru akumu ‚eno Romo yemboma ipepámo topo sikirumu, enondo pea nikiru. Eno pea Pulu Yemone mako topa ‘Yesusi Kirasinge yemboma molangi waa.’ nirimu yemboma.

⁷ Eno Romo yemboma Pulu Yemone konopu

* **1:2:** bokumunge alsena anjokondo “1.aposel”, “13.God”, “35.profet”. † **1:3:** bokumunge alsena anjokondo “32.2.Pikinini Bilong God”, “6.Bikpela”, “23.Krais”, “32.1.Pikinini Bilong Devit”. ‡ **1:5:** bokumunge alsena anjokondo “28.nem”.

mondopa, eno mako topa ‘Yunge yembo kake telime molangi waa.’ nirimu yemboma§ nane ipepámo eno topo sikiru.

Olionga Lapa Pulu Yemo kinie Awili Yesusi Kirasiselone eno we kondo kolkolo, ‘Eno konopu pe nipili taka liku molangi.’ niengili.

1:8-15 Pollone ‘Romo Yemboma Kano-Pamboa!’ Nirimu Ungumu

⁸ Ou nane enondo nikiru: Eno Yesusi Kirasi ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilimele mele ma kolea pali yembomane temane toko silimele-monga nane Yesusi Kirasinge imbi lepo nanga Pulu Yemo kinie “Ange.” nikiru. ⁹⁻¹⁰ Nane Pulu Yemo kinie ungu nilio kinie alieli nane eno nimbu pilipulie eno kepe ,‘tondolo pupili molangi.’ nimbu, Pulu Yemo mawa tepo nimbu molio mele nanga tondolomane pali yunge kongomo mindi tondolo mundupu tepo yunge Malonga temane peangamo andopo topo silio aku Pulu Yemo walsikulie “Sike Pollone nu-kinie olionga nimbe mawa tendelemonje?” ningu walsilimelanje yuni “Sike aku tendelemo.” nilke. ‘Na eno molemelena wambo.’ nimbu ‘Pulu Yemone aulke te lipe sipili.’ nimbu alieli tondolo mundupu yu mawa tepo moliola.

¹¹ ‘Eno ‘Kirasi sike.’ ningu pilimele yemboma kamu tondolo munduku pilku konopu tondolo

§ 1:7: Pulu Yemone ya ‘Yunge yembo talape kake teli yemboma molangi.’ nirimu yemboma kinie, yakondo nondopa 1:6 ‘Yesusi Kirasinge yemboma molangi.’ nirimu yemboma kinie, paa telumu. Yembo lupe lupe paa molo. Inie anjokondo 15:25,26,31 kinie 16:2,15 kinie ‘Pulu Yemonga yemboma’ nirimu kinie yembo talape telu sipemondo nirimula.

pupili molangi kene Mini Kake Telimuni eno sewe anjipe molko kondonge ulu pulu mare sipili kene eno lipu tapondambo pea molamili wamboa!' nimbu aku sipu mawa tepo molio.

¹² 'Nane tondolo mundupu pilio ulumuni eno lipu tapondambo. Enone tondolo munduku pilimele ulumuni na liku tapondangi. Aku temolo kinie na kepe eno kepe olio pea tondolo mundupu pilimolo mele paa tondolo pupili.' nimbu pilipulie 'Paa wamboa!' nimbu molio.

¹³ Angokeme, nane wale awisili 'eno molemelena kanambo wamboa!' konopu lelio nalo ou aulke te naa lepa ulu wendo olemomane na pipi silimo,aku konopu lepo molio mele 'kinié paa piliengi!' nimbu eno nimbu sikiru. Na kolea lupemanga andopo yemboma 'Pulu Yemonga ambolangoma molangi.' nimbu lipu tapondolio mele 'aku sipu eno kepe molemele mele tondolo pupili lipu tapondambo.' nimbu 'paa wamboa!' nimbu molio.

¹⁴ Giriki yemboma kinie we yembo lupema kepe,* pilipe konginjeli pelemo yemboma kinie we-umbu-konopu pelemo yemboma kepe, aku-menga pali kongono tendeli kendemande yemo Pulu Yemone 'molani.' nirimu-ne naa tembo kinie kapola naa temba.[†] ¹⁵ Akumunge eno Romo yemboma kepe 'temane peangamo topo siembo.'

* ^{1:14:} bokumunge alsena anjokondo "14.Grik", "2.arapela lain". † ^{1:14:} Ya yembo talape kise nikimu akumu yembo talape talondo nikimu. "Giriki yemboma kinie" "pilipe konginjeli pelemo yemboma kinie" nikimu akumu yembo talape te; "we yembo lupema kepe" "umbu konopu peli yemboma kepe" nikimu akumu talape telumula. Lipe tere lepa talape talo.

nimbu tondolo mundupu pilipu molio.

1:16-17 Temane Peangamo Pulu Yemone Yemboma Lipe Tapondolemo Tondolomonga Ungu Te

¹⁶ Aku temane peangamonga Pulu Yemone yemboma lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondoleso tondolomo pelemonga na temane peangamo topo simbondo pipili naa kolio. Juda yemboma kumbi lepa, we yembo lupema kinie pea, akumenga yemboma ‘temane peangamo sike’ ningu, tondolo munduku pilimele yemboma[‡] pali itemane peangamone lipe tapondolemo. ¹⁷ Pulu Yemone yemboma kanopa ‘Yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemo meles[§] aku temane peangamone lipe ora silimo kanumu. Olio alieli ‘Sike’ nimbu tondolo mundupu pilimolo kanu ulumuni mindi Pulu Yemone olio ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanolemo. Pulu Yemonga bokune ungu te molemo akumuni aku sipe nilimola. Akumu isipe:

‘Yembo tene ‘sike’ nimbe
tondolo mundupe pilimbe yembomo
Pulu Yemone kanopa ‘yembo sumbi nilimu’
nimbe kanomba yembomo mindi
konde molopa kondopa mindi pumbe.’*
nilimo.

1:18-32 Pulu Yemone Yemboma Kinie Pali Mumindili Kolemomonga Ungu Te

[‡] **1:16:** bokumunge alsena anjokondo “8.bilip”.
bokumunge alsena anjokondo “45.strepela man”.
Apakake 2:4, Gallesia 3:11, Ipuru 10:38, Jono 3:36.

[§] **1:17:**
*** 1:17:**

*1:18-23 Yembomane Pali Pulu Yemo Bulu
Siringimunge Ungu Te*

¹⁸⁻¹⁹ Pulu Yemo yu molemo mele yuyu eno lipe ora silimo-na yembomane manda mona kanonge akumunge yuni mulu koleana kanopa molopalie yu bulu siku ulu pulu keri telemene yemboma aku telemelемonga eno kanopa keri kanopa eno umbune simbe telemene mele lipe ora silimo. Aku telemelемonga enone ungu sikemo toko manie mundulimele. ²⁰ Pulu Yemone mulu maselo terimu kinie kepe yandopa yandopa mele terimume pali yembomane kanolemele akumunge yunge alieli pepa mindi pulimo tondolomo kinie yu yuyu ulu pulumu peleme mele kinie mongone naa kanolemele ulume kanokolie pilimele. Yuni terimu melemane lipe ora silimo kanolemele akumunge yuni ‘eno mongo liengi.’ nimbé kinie enone ‘naa pilierimulu.’ manda naa ninge.

²¹ ‘Pulu Yemo sike molemo.’ sike niringi nalo ‘Yu Pulu Yemo’ ningu yunge imbi liku ola mundunduku kapi ningu yu-kinie “Ange.” naa niringi, eno konopu naa pepa kekelepa mele toko konopume sumbulu topili moloringi. ²² ‘Olio pilipe konginjeli paa peleme.’ sike nilimele nalo eno konopu naa peli yemboma molko, ²³ Pulu Ye alieli molopa mindi púlimu popo naa toko munduku siye kolko, kolo wangoko mana yemboma kinie kera kinie wambiye kinie we mele takera melemanga pali none telime manda manjiku teko anjiku ‘Olio nokolemele pulu yema’ ningu popo toko kapi niringi.

1:24-32 Yembomane Ulu Pulu Keri Lupe Lupe

Awisili Teringimunge Ungu Te

²⁴ Aku siku Pulu Yemo kinie teko kenjeringimunge yuni nimbendo: "Kapola, eno konopu kerimene kundupe meli purumu kinie ulu pulu keri awisili teko wa ulu kerinele kinie enonga kangime enono teko kenjiku,[†] aku telemele mele we waka kolko teko molangi." nimbe siye kolorumu. ²⁵ Pulu Yemonga ungu sikemo munduku siye kolko kolo wangoko kolo toli ungumu konopu mondoko 'piliemili.' ningu, Pulu Yemone terimu melema liku anjiku 'aku melemane olio nokolemele pulu yema' kolo toko ningu popo toko kapi ningu, melema pali terimu Pulu Ye sikemo, yunge imbi alieli liku ola mundulimelanje papu, aku Pulu Yemo munduku siye koloringi. Melema pali terimu Pulu Yemonga imbi paa sike 'alieli ola mindi molopili.' nimbu lipu ola mundundemili.

²⁶ Aku teringimunge Pulu Yemone 'eno ulu kerime we waka kolko teko molangi.' nimbe eno siye kolorumu. 'Akumunge' ambomane yema-kinie telemela mele naa teko ambomane amboma-kinie enono teringi. ²⁷ Aku sipe mele yemane kepe amboma-kinie konopu mondoko telemela mele munduku siye kolko, yema-kinie enono konopu mondoko teringi. Yemane yema-kinie pipili teli ulu kerime teringimunge enonga ulu teko kenjeringimenga mele kalolime linge.

²⁸ Ulu teringimunge ungu te pelemola, akumu niembo: 'Pulu Yemo sike molemo mele naa pilipu molomolo kinie uluri molo.' niringi

[†] **1:24:** inie nondopa 1:26-27.

akumunge Pulu Yemone 'Ulu paa kerime konopuni pilinge konopume mindi pepili yembo-mane manda naa pilku telemela mele we teko molangi.' nimbe siye kolorumu.

²⁹ Enonga konopune ulu pulu keri lupe-lupe awisili perimumunge enone ulu kerime teko, mele awisili nosilimelema kanoko konopu mondoko 'Liemboa!' konopu leko, yembo mare-kinie wa ulu kerinele teko, aku ulume mindi teko molemele. Yembo te mele awisili nosilimomo kanoko keri kanoko, yemboma toko kondoko, 'yemboma-kinie taka lipu molamili.' naa ningu irinele teko, kolo toli ulume teko, yemboma-kinie konopu keri panjiku teko kenjiku, aku ulume tengendo mindi konopu kimbu siku molemele. Enone yembomanga ungu bulkundu nindiku, ³⁰ "yembo tene ungu te isipe nimu." ningu kolo toko, Pulu Yemo kinie konopu keri panjiku, yembomando ungu keri awisili ningu, mongo kondoko, enonga imbi liku ola munduku, kara puku, ulu pulu keri mare konde toko tengendo konopuni pilku 'isipu teamili.' ningu teko, anupili lapalini ungu nilimelema naa pilku enonga ungume ta ningu, ³¹ enonga konopu peanga te naa pepili molko,

ulu te 'aku sipu teamili.' ningu panjikulie naa teko,
 enonga angenupili lapali yemboma konopu naa mondoko,
 we yemboma kondo naa kolko teko kenjiku,
 aku telemele.[‡]

³² Pulu Yemonga ungu mane sumbi nilimuni 'Yembomane aku ulume telemelema paa kollonge.' nimbe molemo ungu manemo sike pilimele nalo enone ta ningu ulu pulu keri akume we teko molemele. Akumu mindi molo. Yembo aku ulu pulu kerime teko molemele yembomanga imbi liku ola mundunduku kapi nilimelela.

2

2:1-16 Pulu Yemone Kote Sumbi Sipe Pilipe Apurulimo Ungu Te

¹ Akumunge, yembomane ulu telemelema enone kanokolie 'Tyembomane teko kenjikimili.' ningu apuruku "Aku tekemelemonga Pulu Yemone papu eno mongo sipili." nilimelemo kapola naa telemo. Eno 'ulu te naa tepo kenjilimolo.' konopu lekolie yembo lupemando 'Teko kenjilimele.' nilimele kinie aku siku eno enono 'Tepo kenjilimolo.' nilimelela. Yembomane ulu kerime telemele mele eno enono aku siku ulu kerime telemelamonga yembo lupema aku siku manda naa apurunge.* ² Kinié olio pilkimulu: Yembo aku ulu pulu kerime

^{‡ 1:31:} inie anjokondo 13:13, OuKorini 5:10-11, 6:9-10, PeKorini 12:20-21, Gallesia 5:19-21, Epesasi 4:31. ^{*} **2:1:** Mateyu 7:1-5.

telemelema[†] Pulu Yemone kanopa apurupelie ‘Teko kenjikimili.’ nilimo akumu sumbi sipe pilipe nilimo. ³ Akumunge enone yembo lupema kanoko apuruku ‘Teko kenjikimili.’ nilimele nalo eno enono aku sikula teko kenjilimele akumu Pulu Yemone yemboma apurupe ‘Teko kenjeringimunge mindili nangi.’ nimbé kinie ‘eno mundupe siye kolopa aku sipe enonga ulume apurupe naa nimbé.’ konopu lemelye? ⁴ Molo Pulu Yemone eno tepa kondolemo mele ‘Uluri molo.’ ningu bulu siku molemelleye? Pulu Yemone eno-kinie ulu awisili tepa kondopa, eno-kinie popenge tepa mumindili naakolopa, ‘enonga ulu kerimenga isili-ou pundu naa tambo.’ nimbe molemo. Pulu Yemoneaku sipe eno-kinie tepa kondolemo ulumuni eno enonga ulu pulu kerime kanoko keri kanoko konopu alowa tenge aulkena punge mele lipe ora silimo mele naa pilkimiliye?

⁵ Nalo eno konopu tondolo munduku konopu alowa naa telemeleonga Pulu Yemone mu-mindili kolopa kote sumbi sipe pilimbe walemo mona lemba kanonge kinie Pulu Yemone eno-kinie mumindili paa olandopa kolopa mele kalopa mindili simbe. ⁶ Yembomane pali yu-meles-meles telemele ulume apurupelie Pulu Yemone eno yu-meles-meles mele kalomba.

⁷ Yembo marene ‘Pulu Yemo kinie yunge pa telimu kinie molopo kondopo, Pulu Yemone ‘nu teko kondorunu.’ nimbémonga nanga imbi ola molopili molopo, alieli molopa mindi pupe pora naa nili ulu pulumu paa liemboa!’ ningu mindili

[†] 2:2: inie yakondo 1:24,32.

siku ulu peangama telemele yemboma Pulu Yemone alieli molopa kondopa mindi puli ulu pulumu simbe.[‡] ⁸ Nalo yembo marene 'Yembo lupema uluri molo. Pulu Yemo uluri molola.' ningu eno enono pilku teko ungu sikemo munduku siye kolko bulu siku, ulu kerime mindi pilku telemele yemboma Pulu Yemone eno paa mumindili kolopa 'Mele kalambo.' nimbe mindili nongo molonge ulu pulumu simbe.

⁹ Teko kenjilimele yemboma pali ulu umbune awilime kinie mindili noli awilime kinie eno kinie yu-melete-melete wendo ombá. Juda yemboma kinie kepe paa sike wendo ombá; yembo lupema[§] kinie wendo ombála. ¹⁰ Nalo yembo marene teko peanga telemele yembomando yumele-melete Pulu Yemone nimbendo: "Eno na kinie nanga pa telimu kinie pea tapu topo molopo kondopo, 'Teko kondoringi.' nimbe imbi ola molopa konopu pe nipili molangi." nimbé. Juda yembomando kepe paa sike aku sipe nimbé; yembo lupemando kepe nimbéla. ¹¹ Pulu Yemone yembo talapema lupe lupe naa apurupe, yemboma pali tere lepa apurumbe akumunge 'Juda yemboma lupe, we yemboma lupe.' nimbe yembomanga ulume naa apurumbe. 'Kapola kapola apurumbe.'

¹² We yembomane Mosisini Pulu Yemonga ungu mane nimbe sirimume* naa pelemo-na naa pilkulie ulu pulu kerime telemele yemboma sike Pulu Yemone enonga kote pilipe mongo lipe

^{‡ 2:7:} bokumunge alsena anjokondo "24.laip". ^{§ 2:9:}

bokumunge alsena anjokondo "14.Grik". ^{*} ^{2:12:} ungu manemabokumunge alsena anjokondo "26.lo".

simbe nalo ‘Nanga ungu manema pulue toringi.’ naa nimbé. Juda yembomane Pulu Yemonga ungu manema eno-kinie pelemo akume pilkulie, ulu pulu kerime telemelemonga Pulu Yemone enonga kote pilipelie ‘Eno nanga ungu manema pulue toringi.’ nimbe eno mongo lipe simbela. ¹³ Yembomane Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimume komuni mindi pilimele-monga Pulu Yemone kanopa ‘yembo sumbi nilime’ nimbe naa kanolemo, molo. Ungu manemanne ‘Teaa.’ nilimo mele pilku tengé panjiku telemele yemboma Pulu Yemone kanopa ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemo[†] akumunge ‘Pulu Yemone aku sipe yemboma pali sumbi sipe apurupe mongo lipe simbe’. [‡] ¹⁴ (Juda yembo naa molemele yemboma[§] sike Pulu Yemonga Mosisini ungu mane nimbe sirimume naa pelemo-na naa pilku molemele nalo we konopuni pilkulie ‘Tsipu tembo kinie peanga.’ ningu pilkulie Pulu Yemonga ungu manemanne ‘Teaa.’ nilimo mele aku siku telemele. Sike eno enono Pulu Yemonga ungu manema naa pelemo nalo aku siku telemele kinie Pulu Yemone ungu manemanne nimbe molemo eno enono we pilimele mele mona lemo. ¹⁵ Kanu yembomane telemele ulumene Pulu Yemonga ungu manema enonga konopune pelemo mele lipe ora silimo. Enone ulume telemele kinie enonga konopumene apurupelie ‘I siku tekemele

[†] 2:13: inie anjokondo 10:5*; bokumunge alsena anjokondo “45.stretpela man”. [‡] 2:13: pala akune sukundu ungumu yando 2:11 molemo. [§] 2:14: bokumunge alsena anjokondo “2.arapela lain”.

teko kenjikimili. I siku tekemele teko kondokomele.' nilimo mele konopuni pilimele aku sipe Pulu Yemonga ungu manema sike enonga konopune pelemo mele enonga konopumene lipe ora silimola.) ¹⁶ Akumunge* Pulu Yemonga kote walemo wendo ombá kinie Yesusi Kirasi kote pilieli yemo molopa Pulu Yemonga kote pilindipelie yembomanga konopumenga lopi tepa pelemo ulume kepe apurumbendo yemboma pali aku sipe pilipe apurupe kote pilimbe. Temane peangamo topo siliomone aku sipe nimbe silimo.

2:17-29 Juda Yembomane 'Ungu Maneman Olio Manda Lipe Tapondomba.' Konopu Lieringi Ungu Te

¹⁷ Pe kinié, eno 'Juda yemboma molemolo' nilimele yemboma; 'Pulu Yemonga ungu mane Mosisini nimbe sirimume pilipu tepolie kapola molemolo.' ningu, 'Olio Juda yemboma mindi Pulu Yemone mako topa 'Nanga yemboma.' nirimu yemboma molemolo, eno we yembomanga Pulu Yemo molo.' ningu kara puku enonga imbi liku ola munduku, ¹⁸ Pulu Yemone 'eno teangi.' nimbe konopu mondolemo mele pilku, Pulu Yemonga ungu manema eno mane siringi mele pilkulie ulu peanga sumbi nilime apuruku pilku 'ime peanga' ningu, ¹⁹⁻²⁰ eno pilkulie 'Pulu Yemonga ungu manema sike olio-kinie pepa ungu pulume kinie ungu sikema kinie akume pali aku ungu manema kinie sike pelemo akumunge olione mongo keri lepa

* **2:16:** inie nondopa 2:12-13.

aulke naa kanolemele yemboma sike lipu tapon-dopo membo andopo, sumbulu toline molemele yembomanga olio sike pa tendelime molopo, yembo konopu naa pelemoma kinie ambolango kangama[†] kinie sike mane silimolo.' nilimele.

²¹ Aku siku sike nilimele liemo enone yembo lupema mane silimele mele eno enono nambemune mane naasilimeleye? Enone yemboma mane sikulie "Wa naa liengi." nilimele liemo pe eno enono nambemune wa limeleye? ²² Enone yembomando "Ambo ye pulime ye lupema kinie wa ulu kerinele naa teko, ye ambo lilime ambo lupema kinie wa ulu kerinele naa teangi." nilimele liemo pe eno enono nambemune aku siku telemeyeleye? Yembomane we melema anjiku 'olionga nokolemele pulu yema' ningu popo tolemele melema kanoko keri kanolemele liemo pe Juda yembo naa molko we yembo molemelemane ulkema takoko akune sukundu puku kanu melema anjiku popo tolemele ulkemanga suku puku melema nambemune kanoko peanga kanoko wa limeleye? ²³ Enone 'Pulu Yemonga ungu manema olio-kinie mindi pelemo akumunge olio yembo peanga olandopama.' ningu enonga imbi liku ola mundulimele liemo nambemune Pulu Yemonga ungu manema pulue tolemelemona Pulu Yemonga imbimu teko kenjilimeleye? ²⁴ Enone aku siku telemelemona ungu te Pulu Yemonga bokune molemo akumu isipe: 'Eno Juda yembomane telemelemona Juda yembo naa molemele yembomane

[†] **2:19-20:** bokumunge alsena anjokondo "31.pikinini- 31.4. tok bokis bilong".

Pulu Yemo marake teko
yunge imbimu ungu taka tondolemele.’‡
nimbe molemo.

*2:25-29 Juda Yembomane Kangomanga Kangi
Te Kopisiku Wendo Lsingimunge Sike Ungu Pulu-
munge Ungu Te*

²⁵ Eno Juda yembomane ungu manema pilku
tenge panjiku tengi liemo kangomanga kangi te
kopisiku wendo limele ulumuni eno lipe tapon-
dolemo, nalo ungu manema pulue tongi liemo
kangomanga kangi te kopisilimelemone ulu te
naa telemo. Aku siku telemelemonga yembo
kangi te naa kopiseli yemboma mele molemele.§
²⁶ We yembomane kangi te naa kopisikulie Pulu
Yemonga ungu maneman ‘Teaa.’ nilimo mele
pilku tengi liemo Pulu Yemone eno kanopa
‘yembo kangi te kopiseli „Juda, yemboma mele
molemele.’ nimbe naa kanombaye? ²⁷ Kangi
te naa kopisiku ungu manema tengen panjiku
telemele yembomane eno Juda yembo kangi te
kopisiku eno-kinie ungu mane pelemoma pulue
tolemele yemboma enondo ningendo: “Pulu
Yemonga ungu manema pulue tolemelemonga
aku siku teko kenjilimele kene eno papu mindili
nangi.” ninge.

²⁸ Yembo te yunge kalu kopiselimu mindi
kanopalie ‘yu Juda yembomo’ nimbémo yu sike
Juda yembomo molo. Kangi te kopisiku wendo
liku ltelemele akumu ‘Kangikundu mindi uluri
tepili.’ ningulie telemele kinie uluri naa telemo.

‡ **2:24:** Aisaya 52:5, Isikiele 36:22; bokumunge alsena anjokondo
“28.nem”. § **2:25:** bokumunge alsena anjokondo “18.katim
skin”.

²⁹ Yembo te konopune sukundu ulu te telemo akumu mindi sike Juda yembomo molemo. Kangi te kopisiku wendo limele akumunge pulumu konopune sukundu Pulu Yemonga yembomo nimbe mako pelemo. ‘Kangi te i siku kopisiku wendo liengi.’ nilimo ungu manemone yuyu uluri naa telemo. Pulu Yemonga Minimuni konopune sukundu telemo akumuni kanu yembomo lipe tapondolemo. Aku yembomo, we yembomane kanoko peanga kanoko kapi ningi imbi liku ola naa mundundulimele, Pulu Yemone yu kanopa peanga kanopa kapi nimbe yunge imbimu lipe ola mundundulimo.

3

3:1-8 Pulu Yemone ‘Tembo.’ Nimbe Panjilimo Mele Paa Sike Telemo Ungu Te

¹ „Juda yembomane kangi te kopisilimele aku ulu pulumuni naa lipe tapondomu,* liemo Juda yemboma we yembo lupemanga nambeko olandopa molongeye? Molo kangi te kopisilimele ulu pulumunge nambolka ulu peanga te wendo ole moye? ² Ama, Pulu Yemone Juda yemboma olandopa naa lipe tapondolemoye? Paa sike olandopa lipe tapondolemo. Ungu kumbinemo isipe: Pulu Yemone yunge ungume ‘Juda yembomane nokangi.’ nimbe sirimu.

³ Sike Juda yembo marene ‘Aku ungume sike.’ ningu tondolo munduku naa pilimele nalo aku

* **3:1:** inie yakondo 2:25-29; bokumunge alsena anjokondo “18.katim skin”.

siku Pulu Yemonga ungume pilku naa limele-monga Pulu Yemone "Tembo." nimbe panjerimu mele "Naa tembo." nimbéye? ⁴ Paa molo! Yembomane pali sike kolo tolemele nalo Pulu Yemone mindi alieli ungu sikema mindi nilimo. Aku sipe mele yunge bokune ungu te nilimo, akumu isipe:

"Pulu Yemo,"
 nuni ungu te nilino kinie yembo tene
 "Kolo toleno." paa manda naa nimbé.
 Yembo tene nu kote tendepalie
 "I yemone kolo tolemo." nilkenje
 nuni sumbi siku nilina kinie,
 yuni nu kotena ambolou naa ambolka.
 Kote we manie pulke."†
 nimbe molemo.‡

⁵ Kapola, olio *Juda*, yembomanga ulu keri telemolo ulumene Pulu Yemonga ulu sumbi nili telemoma tepa mona lendelemo liemo olione nambolka ungu te manda nimoloye? "Pulu Yemone olio ulu pulu keri telemolomanga pundu topa mindili silimo kinie tepa kenjilimo." manda nimoloye? (Inikiru akumu we yembo tene konopuni pilipe karaye tepa nilke mele nikiru.)

⁶ Aku sipu paa manda naa nimolo. Pulu Yemone ulu sumbi nilime mindi naa telkanje mana yembomanga ulu pulume nambepa sumbi sipe pilipe apurulkenje? Manda sumbi sipe naa pilipe apurulke. ⁷ Nalo yembo tene konopuni pilipelie nimbendo: "Nane kolo tolio ulumene Pulu Yemonga imbi paa olandopa molombando

† 3:4: Konana 51:4, 116:1. ‡ 3:4: PeTimoti 2:13.

yunge ungu sikema tepa mona lendemu liemo yuni nando "Teko kenjilinomonga mindili nani." nambemune nilimoye?" nilke. ⁸ Yembo tene aku nilkenje iungu keri mele nilimelanje papunje: " "Ulu peangama wendo opili.' nimbu ulu kerime teamili." nambemune manda naa nilimelaye? Iungu kerimu mele yembo marene kolo toko nando "Aku nilino." nilimele. Aku nilimele-monga mindili nonge kinie papu.

*3:9-20 Yembo Telu Kepe Ulu Sumbi Nilime
Telemo Yembo Te Naa Molemo Ungu Te§*

⁹ Aku liemo iungumunge pulumu nambolkare nimbu manda pilimoloye? Pulu Yemone olio Juda yemboma kanopa peanga kanopa yembo lupema* kanopa keri kanolemoye? Paa molo! Nane ou akumundu ungu te nindu kanumu. "Olione ulu pulu kerime telemolo." nindu kanu ungumuni olio Juda yemboma kinie we yemboma kinie pali aki tolemo. ¹⁰ Pulu Yemonga bokune aku sipe ungu mare molemo. Akumuni nimbendo:

"Pulu Yemone yembo teluri kepe
'yembo sumbi nili te' nimbe naa kanolemo.

¹¹ Yembo te Pulu Yemone kanopa
'ulu sumbi nilime' nimbe kanolemo ulume
pilimo yembo te naa molemo.

'Pulu Yemo kinie tapu topolo molambili.'
nilimo yembo te naa molemo.

¹² Yemboma pea pali
Pulu Yemonga aulkemo munduku siye kolemele.

§ 3:8: Ungumu*,²⁴ ,30 bokumunge alsena anjokondo "45.stret-pela man". * **3:9:** bokumunge alsena anjokondo "14.Grik".

Eno pali teko kenjiku
 Pulu Yemone eno-kinie ulu mare
 tapu topa temba ulu te naa liepili molemele.
 Yembomanga te ulu peangama
 tepa molemo yembo teluri kepe naa molemo.
 Te paa molo.”[†]

13 “Enonga kerema yembo ono kolea
 muru akuoli we lemo mele angilimo;
 keremane ungu awisili
 kolo toko mindi nilimele.”[‡]
 “Wambiemanga kerena tomo pelemo mele
 enonga keremangaaku sipe
 yemboma teko kenjilimele ungume pelemo.”[§]

14 “Alieli enone yemboma kinie
 mumindili kolko ‘paa molko kenjengi!’ ning
 keremane umbune awisili silimele.”*

15 “Alieli yemboma toko kondongendo
 konopu siku toko kondoko,

16 ‘yemboma mindili nongo molangi.’ ning
 teko kenjiku umbune siku,

17 yemboma kinie konopu telune pupili
 molonge aulkemo kanoko imbi naa silimele.”[†]

18 “Eno ‘Pulu Yemo ye paa awilimu.’ ning
 yu-kinie laye-kolte kepe pipili naa kolemele.”[‡]
 nimbe molemo mele aku sipu molemolo.

19 Sike olio pilimolo, ‘Yembo telurini kepe “Na
 molopo kondolio. Na yembo sumbi nilimu.”
 naa nipili. Koleamanga pali molemele yemboma
 Pulu Yemone kanopa ‘Ulume teko kenjilimele.’

[†] **3:12:** Konana 14:1-3, 53:1-3, Pilipe Konginjeli Peli 7:20.

[‡] **3:13:** Konana 5:9. [§] **3:13:** Konana 140:3. * **3:14:** Konana
 10:7 mele. [†] **3:17:** Aisaya 59:7-8. [‡] **3:18:** Konana 36:1.

nimbe kanopili.' nimbe Pulu Yemonga ungu manemane[§] nilimo akumu ungu manemane nokolemo ‚Juda, yembomando nilimo. Aku-munge Juda yembomane kepe 'Pulu Yemone olio 'molko kondolemele.' nimbe kanolemo.' ningu manda naa laninge.

²⁰ Akumunge Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimume yembomane mimi siku pilku liku telemellemonga Pulu Yemone eno kanopalie enonga ulu pulu kerime siye naa kolopa, 'konopu sumbi nimbe peli yemboma.' nimbe naa kanomba.* Ungu manemanga pulumu isipe: Ungu manemane olio ulu pulu keri tepo mole-moloma lipe ora silimo akumu pilipulie 'Pulu Yemone kanopa keri kanolemo ulu pulume tele-molo.' nimbu pilimolo.

3:21-31 Pulu Yemone Olio 'Konopu Sumbi Nimbe Peli Yemboma' Nimbe Kanomba Aulke-monga Ungu Te

²¹ Pulu Yemonga ungu manemane Pulu Yemone olio 'yembo sumbi nilime' nimbe kanomba aulke te naa sirimu, nalo kinié Pulu Yemone olio 'yembo sumbi nilime' nimbe kanomba ulu pulumu mona wendo ombla lemo. Aku ulu pulumu lupela; Pulu Yemonga ungu mane Mosisini yando sirimumenga ulu pulumu lupela. Mosisini ‚torumu bokume, kinie, Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yemane ‚toringi

[§] **3:19:** ungu manemabokumunge alsena anjokondo "26.lo".

* **3:20:** Konana 143:2, Gallesia 2:16, 3:11.

bokume, kinie, ‚aku bokumenga,[†] enone Pulu Yemone olio ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanomba ulu pulu pe wendo ombámondo bokumenga ningu siku toringi molemola. Aku ulu pulumu kinié mona lemo.

²² Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanolemo „mele, isipe: Yesusi Kirasini olionga nimbe tenderimu kanu ulumu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma[‡] Pulu Yemone kanopa ‘eno yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemo. Pulu Yemone mana yemboma kanopa apurumbendo yunge Juda yemboma lupe kanopa apurupe yembo talape lupema lupe kanopa apurupe naa telemo. „Juda yemboma kepe, we yemboma kepe,“ yemboma pea pali kanopa apurulimo aulke akumu telu mindi.[§]

²³ Yembomane pali ulu pulu kerime teringi, telemele. Yembomane pali Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulume naa telemelemonga molko kondonge mele nimbe panjerimumu kapola naa linge.

²⁴ Yembomane pali „aku siku Pulu Yemone “Teaa.” nimbe panjerimu ungu manema pilku liku naa teko bulu siku teko kenjiku moloringi, nalo yuni mana yemboma pali we kondo kolopa olio kanopalie, ‘enonga ulu pulu kerimu siye kolopo eno konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele nimbu kanombo.’ nirimu. Olionga nimbe kolo wangopa kolondorumumuni Yesusi

[†] 3:21: Pulu Yemonga Ungu Oume Pali Bokumundu nirimu; bokumunge alsena anjokondo “26.2.Lo” kananila. [‡] 3:22: bokumunge alsena anjokondo “8.bilip”. [§] 3:22: inie 3:9-10.

Kirasini olio kolea kerine naa pupu, Pulu Yemo pea altopo telune molomolo aulkemo akisinderimumunge* Pulu Yemone olio aku sipe nimbe kanolemo. ²⁵ “Enonga ulu pulu keri telemelamanga kolangi tambo.’ naa niembo.’ nimbe ‘Nanga kangomo enonga nimbe kolo wangopa kolondopili.’ nimbe Pulu Yemone yu yando sirimu. Pe kinié yembo yu-mele-mele “Yu sike nanga nimbe kolo wangopa kolondorumu. Yunge meme ondondorumumuni nanga ulu pulu keri telio konopune pelemoma manda kulu tondomba kene sike ombo kulu tondopili.” ninge yemboma paa sike konopu kake tepili molonge Pulu Yemone kanomba. ‘Na konopu sumbi nimbe pepili molopo ulu pulu sumbi nilime mindi kanopo peanga kanopo, ulu pulu kerime kanopo keri kanolio mele piliengi!’ nimbe Pulu Yemone Yesusi Kirasi yando sirimu. Ou sike yuni anda-kolepa yemboma we kondo kolopa enonga ulu pulu keri teringime kanopalie we siye kolopa eno mongo naa sirimu. ²⁶ ‘Nalo kinié molemele yembomane ‘Na konopu sumbi nimbe pepili molopo ulu pulu kerime we siye naa kolopo ulu pulu sumbi nilime mindi kanopo peanga kanolio.’ ningu piliengi!’ nimbe Pulu Yemone ‘Yesusi olionga ulu pulu kerimenga kolo wangopa kolondopili.’ nimbe yando sirimu. ‘Yesusini olionga nimbe tenderimu ulumu manda.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma Pulu Yemone kanopa enonga ulu pulu

* **3:24:** OuKorini 1:30; bokumunge alsena anjokondo “23.Krais”, “3.baim bek”, “21.1.kisimbek”.

kerime siye kolopa, 'konopu sumbi nimbe peli yemboma.' nimbe kanolemo.

²⁷ Pe kinié yembo tene yunge imbimu yuyu lipe ola mundumbe aulke te tena le moye? Yembo tene yunge tondolomone ungu manema yuni yuyu pilipe lipe telemo ulume kapola naa latelemo. Olio yu-me le-me 'Yesusini olianga nimbe tenderimu ulumu manda.' nimbu tondolo mundupu pilipu limolo akumu mindi manda telemo. Aulke te lupe molo. Aulke telumu mindi.

²⁸ Oli one pilipulie, ' 'Yesusini olianga nimbe tenderimu ulumu mindi manda.', ningu tondolo munduku pilimele yemboma aku siku telemele-monga Pulu Yemone eno kanopalie enonga ulu pulu kerime siye kolopa, 'Konopu sumbi nimbe peli yemboma.' nimbe kanolemo.' nimbu pilimolo. Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimume pilipu temolo kinie kapola naa temba. Akumunge 'yembo tene yunge imbimu yuyu lipe ola mundumbe aulke te naa lemo.,'

²⁹ 'Yembo tene yunge imbimu yuyu lipe ola mundumbe aulke te naa lemo ungu te molemola. Akumu isipe:, Pulu Yemo Juda yembomanga manjipe Pulu Yemo mole moye? We yembo lupemanga Pulu Yemo moloye? Molo. Pulu Yemo we yembo lupemanga kepe pali Pulu Yemo. ³⁰ Pulu Ye telumu mindi molemo, akumi n yembo kangi te kopisiku wendo limele-mane[†] 'Yesusini olianga nimbe tenderimu ulumu manda.' ningu tondolo munduku pilimelema kanopa enonga ulu pulu kerime siye kolopa,

[†] **3:30:** inie anjokondo 4:11-12; bokumunge alsena anjokondo "18.katim skin".

'Yembo konopu sumbi nimbe pelime.' nimbe kanopa, yembo kangi te naa kopisiku wendo limelemane 'Ye Nomi Kirasimu yu mindi sike lipe tapondolimu.' ningu tondolo munduku pilimelema kanopa enonga ulu pulu kerime siye kolopa, 'Yembo konopu sumbi nimbe pelime.' nimbe kanombala. 'Yuni aku sipe nimbé aulke telumu mindi,' akumunge 'yu sike we yembo lupemanga kepe pali Pulu Yemo.'³¹ Akumunge 'Kirasi sike.' nimbu tondolo mundupu pilimolo ulumuni ungu manema 'uluri molo' nilimoloye? Paa molo. 'Kirasi sike.' nimbu tondolo mundupu pilimolo ulumuni 'ungu manema enge nipili.' nilimolo.

4

4:1-25 Ou Pulu Yemone Eporayamo-Kinie Terimu Ulumuni Kinié Pulu Yemone Olio 'Yembo Sumbi Nilime' Nimbé Kanolemo Mele Lipe Ora Silimo UNGU Te

4:1-12 Pulu Yemone Eporayamo 'Ye Sumbi Nilimu.' Nirimumunge UNGU Pulumu

¹ 'Sike.' ningu tondolo munduku pilimele yemboma Pulu Yemone kanopa 'Yembo konopu sumbi nimbe pelime.' nimbe kanolemo akumunge ungu nikiru, akumunge olio Juda yembo-manga mana pulu-pulu anda-kolepa Eporayamo-kinie ulu wendo orumumunge olione nambolka ungu te nimoloye?² Eporayamone yu yuyu ulu terimumenga sike Pulu Yemone yu kanopa yunge ulu pulu kerimu siye kolopa 'ye sumbi nilimu' nimbe kanorumu liemo yu yuyu yunge

imbi lipa ola mundulkenje papu. Nalo Pulu Yemonga kumbi-kerena angilipe yunge imbi lipa ola mundupe ‘Nanga tondolomone na ulu isipu isipu tendumunge na ye sumbi nilimu molio.’ manda naa nilke. „Pulu Yemone ‘Aku sipe molo.’ nilke.”³ Aku ungumundu Pulu Yemonga bokumuni nambolka nilimoye? Akumuni nimbendo: “Pulu Yemone yu-kinie “Tembo.”

nirimu mele Eporayamone ‘Sike temba.’ nimbe tondolo mundupe pilierimumunge* kanopalie Pulu Yemone ‘Yu ye sumbi nilimu.’ nimbe kanorumu.”† nimbe molemo.

⁴ Yembo tene yembo tengā kongonomo tendelemo kinie mele kalemo limo akumu ‘We sikimu-ne naa likiru. Na yunge kongono tendifiomonga sikimu-ne likiru.’ konopu lemo.‡

⁵ Aku sike nalo yembo tene „Pulu Yemone na ‘yembo sumbi nilimu’ nimbe kanopili.” nimbe, we ulu mare mindili sipe telemo kinie uluri naa telemo. ‘Pulu Yemo kinie tepa kenjilimo yembo tene „konopu alowa tepa Yesusini yunge nimbe tenderimumunge, Pulu Yemone yu kanopalie yunge ulu pulu kerime siye kolopa ‘yu yembo sumbi nilimu’ sike manda nimbe kanomba.’ nimbe tondolo mundupe pilimo yembomo sike Pulu Yemone kanu yembomo aku telemomonga ‘yu yembo sumbi nilimu.’ nimbe kanolemo.§

* **4:3:** bokumunge alsena anjokondo “8.bilip”. † **4:3:** OuPuluPulu 15:6, Gallesia 3:6, Jemisi 2:23, inie 4:5,6,9,11,13,22; bokumunge alsena anjokondo “45.stretpela man”. ‡ **4:4:** inie anjokondo11:6, Epesasi 2:8-9. § **4:5:** inie anjokondo6:23.

6 Depisini aku ungumunge telu sipela nirimu. "Yembo tene mindili sipe ulu 'peanga' mare naa telemomo Pulu Yemone kanopa 'Yembo sumbi nilimu.' nimbe kanolemo yembomo yu malo.' ningu piliengi!" nimbeline nimbendo:

7 "Yembomanga ulu teko kenjilemelema Pulu Yemone 'Manie pupili.' nimbe siye kolopa, enonga ulu pulu kerime konopune kamu kulu tondolemo yemboma eno malo.

8 Yembo tengah ulu pulu kerimenga Awilimuni altopa naa pilipe, "Teko kenjerinumunge pundu toko mindili nani." naa nimbé yembomo yu malo."^{*}

nirimu.

9 Imolko kondonge mele 'Depisini' nirimu ulumu yembo kangi te kopisilimele yembo akumenga mindiye? Molo kanu ulu pulumu yembo kangi te naa kopisilimele yembo akumenga peaye? Aku ungumu ou nilio kanumu.[†] 'Eporayamone Pulu Yemone nirimu mele 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone yu 'ye sumbi nilimu' nimbe kanorumu.' ou nilio kanumu.[‡] **10** Eporayamo nambepa molorumu kinie Pulu Yemone kanopalie 'ye sumbi nilimu' nimbe kanorumuye? Yu kangi te kopiserimu kinie Pulu Yemone yu 'ye sumbi nilimu' nirimu molo ou kangi te naa kopisepili aku sipe nirimuye? Yu kangi te

* **4:8:** Konana 32:1-2. † **4:9:** inie yakondo 3:30; bokumunge alsena anjokondo "18.katim skin". ‡ **4:9:** inie nondopa 4:3.

ou naa kopisepili Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu’ nirimu kanumu. „Akumunge pilipulie ‘Kangi te kopiserimu ulumuni Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu.’ nimbe kanomba uluri naa terimu.’ nimbu pilimolo.,¹¹ Yu ou kangi te naa kopisipelie Pulu Yemone nirimu mele “Sike.” nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu’ nimbe kanorumu. ‘Iyemo Pulu Yemone ‘ye sumbi nilimu’ nimbe kanolemo.’ ningu kanangi.’ nimbelie ‘Kangi te i siku kopisiensi.’ nimbe mane sirimu kanumu paa pe mane sirimu. Akumunge yembo kangi te naa kopisiku Pulu Yemone nilimo mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimelemonga Pulu Yemone kanu yemboma ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanolemo yembomanga pali Eporayamo yu aku yembomanga anda-kolepamo.¹² Kangi te kopisilimele yembo talape akune sukundu yembo mare kangi te we naa kopisilimele. Ou Eporayamo kangi te naa kopisipelie Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimu mele enone aku siku ou Pulu Yemone nilimo mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilkulie pe kangi te kopisilimele aku „Juda, yemboma Eporayamo yu enonga anda-kolepamola. ‘Kangi te naa kopiseli yembo ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma kinie, kangi te kopiseli yemboma kepe, Eporayamo yu enonga pali anda-kolepamo..»

4:13-25 Pulu Yemone Eporayamo-Kinie Nimbe Panjerimu Ungumu “‘Yesusi Lombokoko Ola Molou.” Nirimu Pulu Yemo Sike.’ Ningu Tondolo

Munduku Pilimele Yembomando Pali Nirimu Ungu Te (4:1-25 pali kanani.)

Kolomongo Awili 5-8 OLIO KIRASI-KINIE PEA KOLOPOLIE YU-KINIE PEA LOMBOROPO OLA MOLOPO KONDE MOLEMOLO UNGU TE

¹³ Pulu Yemone mana mele terimume pali “Eporayamo kinie yuni kalopa limbe yemboma kinie eno monge mele simbo.” nimbe panjerimu akumu Eporayamone ungu mane mare§ pilipe tengé panjipe terimumunge naa nirimu. Eporayamone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone ‘Eporayamo yu ye sumbi nilimu.’ nimbe kanopalie “Melema pali simbo.” nimbe, nimbe panjerimu. ¹⁴⁻¹⁵ ,Ungu manema pelemo kinie yembomane akume pulue tolemelemonga, ungu manemane Pulu Yemone yemboma kanopa keri kanopa eno umbune simbe telemo aulkemo akisindilimo „nalo, ungu manema naa lemo kinie yembomane ungu manema pulue tonge aulkemo naa lemola, akumunge ungu manema pilku tengé panjiku tengemonga Pulu Yemone “melema simbo.” nimbe panjilkenje ,‘Yuni nikimu mele sike aku temba.’ ningu, tondolo munduku pilieli ulumuni uluri naa telka, Pulu Yemone “Melema simbo.” nimbe panjerimu ungumu kamu manie pulkela.

¹⁶ Akumunge Pulu Yemone ‘Eporayamondo “Simbo.” nimbu, nimbu panjikiru ungumu nane yemboma we kondo koliomonga mindi wendo ombá. ‘Aku ungumu Eporayamo kinie

§ 4:13: bokumunge alsena anjokondo “26.lo”.

yuni kalopa limbe yemboma kinie enonga pali ungumu pepili." nimbelie 'Pulu Yemone "Tembo." nimbe panjerimu mele sike temba.' ningu, tondolo munduku pilingemonga manjipe iungumu kamu wendo opili. 'Aulke te luge molo.' nirimu. Yembomane ungu manema pilku tengen panjiku telemene aku yembomando manjipe naa nirimu. Eporayamone Pulu Yemone nirimu mele 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilierimu mele aku siku ningu pilinge yemboma enondo kepe pea nirimu. Eporayamo yu olianga pali anda-kolepamo.* ¹⁷ Eporayamo olio Pulu Yemone nilimo mele 'Sike.' nimbu tondolo mundupu pilimolo yembomanga pali anda-kolepamo, akumunge ungu te Pulu Yemonga bokune molemo. Akumu isipe:
 'Pulu Yemone Eporayamo-kinie
 nimbe panjipelie nimbendo;'
 "Nu yembo talape awisilinge
 anda-kolepamo molani.' nirindu." nirimu.[†]
 kanumu. Akumundu Eporayamone 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilierimu Pulu Yemone 'Eporayamo yu olianga pali anda-kolepamo molemo.' nimbe kanorumu.[‡] Pulu Yemone kolemele yemboma konde molonge ulu pulumu

* **4:16:** bokumunge alsena anjokondo "31.1.pikinini bilong Eporayamo". † **4:17:** OuPuluPulu 17:5. ‡ **4:17:** aku ungumunge Giriki-ungune ungu pulumu pilipu sundulimolo. Ungu akumu yembo marene isiku mele tolemela: 'Eporayamone 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilierimu Pulu Yemone nimbe panjerimu ungumu Pulu Yemone 'Paa sike wendo opili.' nimbe konopu kimbu sipe molemo.' aku siku tolemela.

sipe,§ mele naa lemoma ‘wendo opili.’ nilimo kinie sike aku sipe wendo olemo* aku Pulu Yemo ‘Eporayamone ‘Sike nilimo.’ nimbe tondolo mundupe pilierimu.„

¹⁸ Pulu Yemone anda-kolepa Eporayamondo “Nu yembo talape awisili kalko lini.” nimbe panjerimu ungumu Eporayamo yuni tondolo mundupe pilipe lsimu. Kanu kinie ‘Anda lekembolomonga, ungu nimbe panjerimu ungumu we manda wendo naa ombá nalo yuni kamu temba.’ nimbe Eporayamo yu nokopa molopalie ou naa kanorumu nalo Pulu Yemone nirimu mele yuni ‘Pulu Yemone kolo naa tolemo-na sike walse temba.’ nimbe pilipe siye naa kolopalie ‘Temba.’ nimbe we nokopa molorumu. „Pulu Yemo yuni ungu nimbe panjerimu ungumu yu isipe: Yuni Eporayamondo nimbendo: “Nuni kalko lini yemboma paa awisili molonge.” nirimu.† Aku nirimu kinie Eporayamone pilipe ‘Sike temba.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie nokopa molopalie pe yu yembo talape awisilinge anda-kolepamo molorumu.

¹⁹ Yuni paa laye-kolte kepe siye naa kolorumu. Yu molopili poniema pali wane anderete mele ombo purumu yu anda lepa pora sipelie ambomo-kinie pepalie ambolango membá tondolomo naa perimu, yunge ambo Sera ambou

§ **4:17:** Imunge pulumu nambolkanje? We sumbi sipe mele ungumunje? Aku sikela Jono 11:25-26 kanani. Molo aku ungu-munge lipe tere lepa inie 4:18-21 Eporayamo Seraselo yembo kololi meleselo tondolo sirimu akumundu nirimunje? Akumu sikelanje. * **4:17:** Ungo pulu te inie 4:20-21. Aisake merimu temanemo OuPuluPulu 18:11, 21:1-3. † **4:18:** OuPuluPulu 15:5.

lierimu,[‡] aku siku sike moloringili nalo , ‘Aku sипу molopololie ambolango nambепо membolonje? Manda naa membolo.’ nimbe naa pilipelie,[§] 20-21 Pulu Yemone “Nu kango meni.” nimbe panjerimumu pilipe mindi molopalie konopu talo tepa naa pilipe ‘Paa sike temba.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molopalie nirimumuni, ‘Pulu Yemone ungu nimbe panjerimumu paa sike manda temba.’ nimbe pilipe molopalie yuni Pulu Yemonga imbi lipe ola mundundupe mindi molopalie yunge tondolo mundupe pilierimu ulumu olando olando purumu. 22 Yu aku sipe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu molemo.’ nimbe kanorumu.*

23 ‘Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nili te’ nimbe kanorumu.’ kanu ungumu ‘Eporayamo yunge mindi.’ ningu kanu ungumu bokune naa tondoringi. 24 Olio yandopa yandopa ‘piliengila.’ ningu kanu ungumu bokune tondoringi. Pe olio kinié pilipulie ‘Yesusi olionga Awilimu[†] kolorumu kinie ‘Yu lomboropa ola molopili.’ nimbeline terimu Pulu Yemo.’ nimbu pilipu ‘Yu nilimo mele kolo naa topa sike telemo temba.’ nimbu pilipu ambolopo molomolo yemboma yuni Eporayamo kanorumu mele olio aku sipe ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemola. 25 ‘Yesusi yu olionga ulu pulu keri temolomanga pundu tondombando kolo wangopa

[‡] 4:19: Ambo Sera yu waengono perimula (OuPuluPulu 11:30, 16:1-2). [§] 4:19: OuPuluPulu 17:17. * 4:22: 3OuPuluPulu 15:6. † 4:24: bokumunge alsena anjokondo “6.Bikpela”.

kolondopili.’ nimbe Pulu Yemone yu mana maniendo olio sipelie nirimumuni, pe yuni olio kanopa olionga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘olio ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele’ nimbu kanambo.’ nimbe[‡] Yesusi yu ‘Kelepa lomboropa ola molopili.’ nirimu.

5

5:1-11 Kirasini Terimumuni Olio Kinie Pulu Yemo Kinie Telune Kelepa Lipe Mundorumu Ungu Te

¹ Akumunge, ‘Pulu Yemone nirimu ungu akumu sike.’ nimbu, tondolo mundupu pilimolomonga* Pulu Yemone olionga ulu pulu kerime siye kolopa ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele.’ nimbe kanolemo akumunge olionga Ye Awili Yesusi Kirasini tenderimumuni olio Pulu Yemo kinie kapola kapola molomolo aulkemo akisinderimumunge yu-kinie kapola kapola molemolo. ² Olio ‘Sike’ nimbu, tondolo mundupu pilimolo yemboma, aku yemone olionga nimbe tenderimumuni Pulu Yemone olio we kondo kolemo ulu pulumunge sukundu molemolo aulkemo akisinderimu. ‘Pulu Yemo kinie pea pupu mulu koleana tapu topo molomolo.’ nimbu pilipulie olio konopu sipu nokopo molemolola. ³ Akumunge mindi konopu naa silimolo. ‘Olio-kinie umbune wendo olemane olio tondolo mundupu pilimolo ulumu tepa tondolo mundulimo.’ nimbu pilipulie aku

[‡] **4:25:** 5:1bokumunge alsena anjokondo “45.stretpela man”.

* **5:1:** bokumunge alsena anjokondo “8.bilip”.

umbunema wendo olemo kinie olio konopu silimolola.⁴ Pe olio tondolo mundupu pilimolo ulumu tepa tondolo mundulimo ulumuni ‘Eno nambe-engenje?’ nimbe manda lemo kinie Pulu Yemone ‘eno konopu tondolo pupili molemele nimbu kanolio ulumu’ olio-kinie ‘wendu opili.’ nilimo. Pe manda lieli ulumuni ‘olio Pulu Yemone lipa tapondopa, “Yu-kinie pea molamili waa.” nimbe.’ nimbu pilimolo mele ‘tondolo pupili. Siye naa kolko nokoko molangi.’ nilimo.⁵ Pe ‘Pulu Yemone olio lipa tapondomba.’ nimbu pilimolo ulumu olio oliolio ‘Sike wendo ombá.’ nimbu we nokopo naa molemolo. Pulu Yemone Mini Kake Teli ou olio sirimu akumuni olionga konopune Pulu Yemo olio konopu mondolemo ulu akumu ondo lenderimu akumunge ‘Sike wendo ombá.’ nimbu konopu sipu nokopo molemolo ulumu ‘Ombanje naa ombanje.’ nimbu konopu awisili lipu naa mundulimolo. Paa sike wendo ombá.

⁶ Olionga ulu pulu keri telemoloma olio oliolione siye kolopo topo manie mundumolo engete naa perimu kinie Pulu Yemone ‘Tendembo.’ nimbe, nimbe panjerimu mele kamu temba wale kanumunge olio Pulu Yemo bulu sipu tepo kenjeli yembomanga nimbe Kirasi kolondorumu.[†]

⁷ Pulu Yemonga ungu manema pilipe lipa tepa kondolemo yembo konopu sumbi nimbe peli te tongue tengé kinie olionga yembo tene yu kondo kolopa “Molo.” nimbe ‘Na yunge kolo wangopo tangi kolondambo.’ nimbene naa nimbenje.

[†] 5:6: Jono 15:13, Taitasi 3:5, JonoKumbi Lepamo 3:6.

Taki-teki yembo tene aku sipe naa nilimele kanumu. Molo yemboma kondo kolopa lipe tapondolemo yembo peanga te tonge tengé kinie yembo tene yu kondo kolopa "Molo." nimbe 'Na yunge kolo wangopo tangi kolondambo.' nimbenje. Walse walse sike aku siku nilimelanje.

⁸ „Akumu sike, nalo Pulu Yemone olio 'Konopu mondolio ulu imu eno kanangi.' nimbe olio ulu pulu keri teli yemboma mindi molamili , 'Pulu Yemone olio naa topili.' nimbe Pulu Yemo, yunge Malo Kirasi olionga nimbe kolo wangopa kolondorumu ,aku sipe Pulu Yemo olio paa sike konopu mondorumu mondolemo mele Pulu Yemo yuni olio lipe ora sirimu.‡

⁹ Pe Kirasi olionga nimbe kolondombando yunge meme ondopa ombo wendo purumu akumuni Pulu Yemone olionga ulu pulu kerime siye kolopa, olio 'konopu sumbi nimbe peli yemboma.' nimbe kanolemo§ liemo akumunge olando sipe Kirasi olionga nimbe tenderimu kanumuni Pulu Yemo mumindili kolomba walemo wendo ombá kinie olionga uluri naa pemba. ¹⁰ Olio yu-kinie opa puluema molorumulu kinie yunge Malo* olionga nimbe kolondorumu kanu ulumuni olio 'Pulu Yemo kinie altoko konopu telune pupili kapola kapola molangi.' nimbe olio lipe Pulu Yemo kinie tere lenderimu. Aku sipu kinié yu-kinie paa sike telune molemolo liemo Kirasi kelepa lomboropa ola molorumu konde molemo aku ulumuni Pulu

‡ **5:8:** Jono 3:16. § **5:9:** 1bokumunge alsena anjokondo "45.stretpela man". * **5:10:** bokumunge alsena anjokondo "24.laip", "21.2.kisimbek".

Yemone olio paa sike lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo limbe.[†] ¹¹ Aku sipe mindi molola. Ulu te pea isipe: Olionga Awili Yesusi Kirasini[‡] olio Pulu Yemo kinie lipe telune kelepa tere lenderimumunge yu-kinie kelepo kapola-kapola molemolo-na Kirasi yuni aku terimumuni kinié olio Pulu Yemo kinie paa konopu sipu molemolola.

5:12-21 Pulu Pulu Mana Ye Adamene Terimu Ulumuni Kololi Aulkemo Lipe Noserimu, Kelepa Kirasini Terimu Ulumuni Konde Molko Mindi Puli Aulkemo Lipe Noserimu Ungu Te§

¹² „Olio Pulu Yemo kinie opa puluema molopolie pe yu-kinie kelepo konopu telune pupili molemolo nikiru akumunge ungu te piliengi niembo: „ Ou pulu pulu ma koleana Adamene* ulu pulu keri te terimu kinie ulu pulu kerimu kamu mana perimu pelemo. Yuni terimu kanu ulu pulu kerimuni kololi aulkemo wendo orumula. Akumunge kinié yandopa yandopa olio yembomane pali ulu pulu kerime telemolo-na olio-kinie pali kololi ulu pulumu wendo olemlola. ¹³ Pulu Yemone Mosisindu “ ‘Yemboma i siku i siku teangi.’ ni.” nimbe ungu umbu tondopa ungu manema ou naa nimbe sipili ma koleana ulu pulu kerime ou

[†] 5:10: bokumunge alsena anjokondo “32.2.Pikinini Bilong God”. [‡] 5:11: bokumunge alsena anjokondo “6.Bikpela”, “23.Krais”. § 5:11: OuKorini 15:20-23. * 5:12: Adamenga temane mare OuPuluPulu 2:17, 3:6,19.

sike we perimu.[†] Nalo Mosisini Pulu Yemonga ungu manema yemboma ou naa nimbe sipili ou ulu pulu kerime teringi kinie Pulu Yemo yuni kanopalie boku tenga naa topa akumenga "Pundu taa." ni naa nirimu. ¹⁴ Akumu sike nalo kololi aulkemo Adame molorumu kinie lierimu, pe yandopa Mosisi molorumu kinie we lierimula. Adamene Pulu Yemonga ungu te ta nimbeline kolorumu aku siku yemboma pali Pulu Yemonga ungu telu sipe mele ta naa niringi nalo we koloringila.

Kanu ye Adamene terimu ulumu kinie pe orumu yemone[‡] terimu ulumu kinie telu sipe mele akumu isipe: Adamene terimumunge ulu pulu te wendo orumula; pe orumu yemone terimumunge ulu pulu te wendo orumula. ¹⁵ Nalo teringilimunge ulu pulu lupe lupe wendo orumu. Pulu Yemone olio we kondo kolopalie yuni terimu ulu akumu paa lupela; Adamene terimu ulu pulu keriaku ulumu yu paa lupela. Iuluselo telu sipe molo, lupe luneselo. Ye telumuni ulu pulu keri terimu aku ulumuni yembo awisili kolemele nalo Pulu Yemo olio yemboma we kondo kololi ulumuni mele paa peangamo we simbendo Yesusi Kirasi we sirimu,[§] aku yemone manjipe yemboma we kondo kolopa yembo awisili konde molko kondoko mindi punge aulkemo akisinderimu.

[†] 5:13: Adame paa ou. Paa pe Pulu Yemone Mosisi ungu mane sirimumenga mare Wendo Oringi 20 molemo; bokumunge alsena anjokondo "26.lo" kananila. [‡] 5:14: Pe orumu ye kanumu Yesusi Kirasi. [§] 5:15: Pulu Yemone olio we kondo kolopalie terimu ungu mare yakondo 3:24, Jono 3:16.

16 Akumunge ungu te pelemola. Pulu Yemone we sirimumu kinie, kanu ye telu ulu pulu keri terimumunge wendo orumu ulumu kinie, lupe lupe. Ye telumuni ulu pulu keri terimu akumuni yemboma pali Pulu Yemone kote tendepalie “Eno pali teko kenjilimeleonga mindili nongo molko mindi pang.” nimbé aulkemo akisinderimu nalo Pulu Yemone we sirimu mele i sipe: Yembomane ulu pulu keri awisili teringi kinie Pulu Yemone “Mindili nangi.” nilke nalo we kondo kolopa yembomando aku naa nimbé. Eno kanopalie, enonga ulu pulu kerime siye kolopa eno ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele.’ nimbe kanolemo. **17** Ye telumuni „Pulu Yemonga, ungu ta nirimu akumunge kanu yemone ulu pulu keri terimumunge kololi ulu pulumu ye nomi kingi mele molopa yemboma pali tondolo mundupe nokolemo. Akumu sike liemo Pulu Yemone yemboma we kondo kololi ulumu kinie yuni olio we sirimu ulumu-selonga tondolomo olandopamo. Pulu Yemone yemboma we kondo awili tepa kololi ulu pulumu kinie Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanomba ulu pulumu kinie linge yemboma eno ye telu Yesusi Kirasini terimumunge ye nomi kingime molko* melema nokokoconde molko mindi punge.

18 Aku liemo ye telumuni[†] ungumu ta nirimumunge Pulu Yemone yemboma pali kote tendepa ‘Mindili nangi.’ nimbé ulumu wendo orumu,

* **5:17:** Olio kingime molomolomonga ungu pokore LipeOraSirimu 1:5, 5:10. † **5:18:** Adame kinie Yesusi kanu yeselondo nirimu kanumu. Bokumunge alsena anjokondo “24.laip”, “45.stretpela man” kananila.

aku sipela ye telumuni ulu sumbi nilimu terimumunge Pulu Yemone yemboma pali kanopa, enonga ulu pulu kerime siye kolopa, 'yembo konopu sumbi nimbe pepili molemele.' nimbe kanolemomonga yemboma konde molko mindi punge ulu pulumu wendo orumu. ¹⁹ Ye telumuni ungumu ta nirimu akumunge yembo awisilini ulu pulu keri teringi yemboma moloringi, aku sipe ye telumuni ungumu pilipe tengenji panjipe terimumunge yembo awisili yembo sumbi nilime molonge.

²⁰ Yemboma teko kenjiku molangi Pulu Yemone 'Ungu ta nilimele mele olandopa teko ta niengi.' nimbe ‚Mosisi, ungu manema sirimu. Nalo ‚Pulu Yemone ungu manema sirimumunge, yembomane ulu pulu keri olandopa olandopa teringi kinie Pulu Yemone yemboma we kondo kololi ulumu olandopa purumula. ²¹ Aku liemo ulu pulu kerime kololi ulu pulumunge ye nomi kingi mélemo molopa kololi ulu pulumu nokorumu aku sipela Pulu Yemone yemboma we kondo kololi ulu pulumu ye nomi kingi mélemo molopa olio nokopa olionga Ye Awili Yesusi Kirasimuni tenderimumunge Pulu Yemone olio 'yembo sumbi nilime.' nimbe kanolemomonga alieli konde molopo mindi pulimolo ulu pulumu we kondo kololimuni silimo.

6

Konde Molopo, Ou-We-Konopu Kerime Kolopa
Pora Sipili Molemololo Ungu Te*

¹ „Ou yembomane ulu pulu keri awisili teringi kinie Pulu Yemone eno paa kondo kolorumumunge, pe kinié nambolka nimolonje? “Pulu Yemone olio paa kamu we kondo kolopili kene ulu pulu kerime kamu tepo molamili.” niemiliye?[†] ² Aku paa naa niemili. Olio kinié Kirasinge yembo molemoloma, konopu keri akumene olio ou ulu pulu kerime konopu mondopolie terimulu aku konopu keri perimume kolopa pora sirimu. Aku konopume kolorumumunge[‡] aku sipu ulu pulu kerime mundupu siye kolorumulu kanumu. Pe kinié kelepo nambepo manda ulu pulu kerime tepo molomoloye? „Kelepo temolo aulke te molo.“ ³ Olio no lsimulu kanu ulumuni Kirasi Yesusi kinie olio kinie yembo telumu mele molorumulu. Pe Kirasi-kinie yembo telumu mele molorumulu kulu yu kolorumu kinie „olionga ou-konopu keri perimume“ yu pea kolorumulu. Imu naa pilimel-eye? ⁴ Pe no lsimulu akumuni „olionga konopu keri oume pepili, yu-kinie pea kolopolie, yu pea ono teringi ono koleana perimulu. Yu pea ono koleana peringi kinie Lapane “Yu lomboropa ola molopili.” nirimu kanu ulu tondolomone olio „ou konopu keri pepili, molopo kenjerimulu mele siye kolopo, kinié ou-konopu kerime kolorumu, kinié konopuconde peangama pepili

* **6::** inie anjokondo 7:5, 8:7, 13:14, OuKorini 3:3, Gallesia 2:19-20, 5:19-21,24, Epesasi 2:3. Bokumunge alsena anjokondo “29.olpelabel”. † **6:1:** inie yakondo 3:5,8. ‡ **6:2:** Gallesia 5:24, Kollosi 3:5, OuPita 2:24.

molemolo. §

⁵ Kirasi kolorumu kinie olio yu-kinie pea tapu topo kolorumulu, aku liemo pe yu lomboropa ola molorumu kinie paa sike aku sipu olio yu-kinie pea tapu topo lomboropo ola molopo yu molemo mele pea molomolola.* ⁶ Olio pilimolo, ‘Kirasi unjona ola uku toko mondoringi kolorumu kinie Pulu Yemone olionga ou perimu konopu kerime ‘Yu pea unjona kolangi.’ nirimu. ‘Ulu pulu keri telemolomanga ulu pulumu tondolo naa pupili, olio naa ambolopili, altoko pilku naa teangi kene Kirasi pea kolangili.’ nirimu, pea toko kondoringi.’ nimbu pilimolo.† ⁷ Yembo te kolemo kinie ulu pulu kerimene yu altopa lipe manda naa ambolomba akumunge ‘ulu pulu kerime altopo pilipu temolo aulke te molo.‘

⁸ ‘Ou Kirasi pea kolorumulumunge yu pea molomololo.’ nimbu pilimolo. ⁹ Olio pilimolo, ‘Kirasi lomboropa ola molorumu akumunge kelepa kamu-kumu manda naa kolomba. Kololi ulu pulumuni kelepa yu manda naa ambolomba.’ nimbu pilimolo. ¹⁰ Kirasi kolorumu kanu ulumuni ‘Ulu pulu kerimene yu kamu-kumu kondi naa topili.’ nimbe walsikele mindi kolorumu. Nalo kinié yu we molemo kanu ulumuni Pulu Yemone ‘Pilipu molopo pea kapola kapola molambili.’ nimbe pea molembele. ¹¹ Aku siku eno Kirasi Yesusi pea tapu toko molemele kene, kinié ‘Olio kolorumulu kinie ulu pulu kerime manie purumu. Pe kinié ulu pulu kerime kinie

§ **6:4:** Kollosi 2:12. * **6:5:** OuTesallonaika 4:13-15, Kollosi 2:20, 3:1. † **6:6:**

olio kinie telune naa molemolo. Pulu Yemo pea kapola kapola molemolo.' ningu pilku molayo.

¹² Akumunge enonga ou-we-konopume kolopa konopu konde pepili molemele kene kinié 'Ulu pulu kerimene olionga kangime naa nokopili, kangi akumene olio 'Ulu pulu kerime waka kolkolie teangi.' nimbe olio kondi tomba kinie aku naa temolo.' ningu tondolo munduku molayo.[‡] ¹³ 'Olionga kangimenga kimbu ki angilimoma kinie we mele angilimoma kinie akumene tepo kenjipu ulu pulu kerime teamili.' naa niengi. 'Aku ulume naa tepo ulu olan-dopamo teamili.' ningu 'Olio Kirasi pea kolorumulu, kinié kelepo konde molemolo kene olionga kimbu ki kangime pali Pulu Yemo siemili. Olionga kangime pali Pulu Yemone nokopili. Akumene ulu sumbi nilime manjipu tepo molamili.' ningu teayo.[§] ¹⁴ Pulu Yemone ou Mosisi nimbe sirimu ungu manemané* eno naa nokopa, Pulu Yemone eno we kondo kolopalie Malo Yesusini enonga nimbe tenderimumunge eno Pulu Yemonga yemboma molemelemonga ulu pulu kerimuni 'Na enonga awilimu.' nimbe naa nokopa molomba, akumunge 'enone aku siku 'olionga kangime Pulu Yemonga mindi.' ningu 'ulu sumbi nilime mindi teamili.' niengi.'

*6:15-23 Ulu Pulu Kerimunge Kendemandema
Molemolone Molo Ulu Pulu Sumbi Nilimunge
Kendemandema Molemolonje Akumunge Ungu Te*

[‡] **6:12:** 2,6inie anjokondo 13:14. [§] **6:13:** inie anjokondo 12:1-2. * **6:14:** bokumunge alsena anjokondo "26.lo".

15 Kinié „Pulu Yemonga, ungu manemané olio naa nokolemomonga olio nambe-emoloye? Kinié Pulu Yemonga we kondo kololimuni olio nokolemo akumunge ulu pulu kerime teamiliye? Paa molo! **16** ‘Yembo tene ‘yembo tengá kendemandemo molambo.’ nimbélie yu sike kanu yembomonga ungume mindi pilipe lipe yunge kongonoma manjipe mindili sipe tendelemo.’ akumu eno naa pilimeleye? Aku sipe melela eno ulu pulu kerimunge kendemande tendeko molongi liemo aku tengemonga kolonge. Molo Pulu Yemonga kendemande tendeko yunge ungume pilku tengé panjiku molongi liemo aku tengemonga Pulu Yemone ‘Eno yembo sumbi nilime.’ nimbe kanomba. Aku ningú naa pilimeleye? **17** Eno sike ou ulu pulu kerimunge kendemande yemboma moloringi nalo kinié Pulu Yemonga ungume ‘pilku liengi.’ ningú eno mane siringi kinie aku ungume paa tondolo munduku pilku lsingi, aku siku teringimunge kinié olione Pulu Yemo kinie ‘Paa ange.’ niemili. **18** Ou ulu pulu kerimuni eno tondolo mundupe ka sipe ‘yunge kendemandema molangi.’ nirimu nalo pe Pulu Yemone eno lipe tapondopa wendo lsimu kinie eno ulu pulu sumbi nilimunge kendemandema molemele.

19 ‘Nane ungu mane we simbo kinie sumbi siku naa pilingenje.’ nimbu enonga umbu konopumene we mana ungume temane toko nilimele mele nikiru. Ou ‘ulu pulu kerime enonga kimbu ki kangimenga pali ye nomi mele molopili.’ niringi kinie tondolo mundupe nokorumu kinie kimbu ki kangimenga melemane ulu

pulu peanga te naa teko, ungu manema pulue topa kalaro molemo ulu pulu kerime mindi olandopa olandopa ka kongono mele manjiku teko moloringi, aku siku mele kinié alowa teko ‘kimbu ki kangimenga pali ulu sumbi nilimenga kendemande mele molamili.’ ningu Pulu Yemo kanopa peanga kanolemo ulu pulu peangama kinie ulu pulu sumbi nilime kinie akume mindi teko molayo. ‘Pulu Yemonga yembo kake telime molamili.’ ningu aku teangi.

²⁰ Ulu pulu kerimene eno ambolorumu kinie yunge kongono kendemande tenderingi. Ulu pulu sumbi nilimuni eno manda ambolomba aulke te naa lierimu. ²¹ Ou teko moloringi ulume kinié pilkulie olie polemele kanu ulumenga ou mele peanga nambolkama lsingiye? „Mele peangare naa lsingi kanumu.“ Ulu pulu keri teringimenga eno kololi ulu pulumu mindi liku, „mini pali kolea kerine molko kenjiku mindi punge aulkena puringi.“ ²² Nalo ulu pulu kerimene eno ou ka mele sipe ambolopili moloringi kinie Pulu Yemone ‘Naa ambolopili.’ nimbe eno wendo lsimu, kinié eno yunge kendemande yemboma molemele. Aku siku molemelemonga yuni eno mele kalombando eno konopu kake telime silimo limele. Kanu kinie konopu kake teli pelemo yembomando “Molko kondoko mindi pang.” nimbé.[†] ²³ Ulu pulu kerimuni yunge kongono tendelemele yemboma mele kalemo. Mele kalemo akumu eno kolkolie molko kenjiku mindi punge aulkemo silimo.[‡] Nalo olio Kirasi

[†] 6:22: bokumunge alsena anjokondo “24.laip”. [‡] 6:23: OuPuluPulu 2:17.

Yesusi olionga Awilimu§ yu pea telune kapola kapola molemolo kinie Pulu Yemone olio melte we silimo. Mele we silimo akumu olio peanga tepo molopo mindi pumolo aulkemo silimo.*

7

*7:1-6 Mosisini Sirimu Ungu Manema
Yemboma-Kinie Ou Ambo Ye Mele Moloringi
Ungu Te*

¹ Angokeme, Mosisini Pulu Yemonga ungu mane ou sirimume* eno pilimele yembo-mando nikiru, 'Yembo konde molemelema ungu manemané nokolemo nalo kolemele kinie naa nokolemo.' akumu eno naa pilimeleye? ² Akumu isipe mele: Ambo te ye pulimomo yunge yemo we konde molemo kinie ungu mane tene elo nokolemomonga ambomo ulsu pumbe aulke te naa lemo. Nalo yunge yemo kolemo kinie ungu manemone yu naa nokolemo. ³ Akumunge yunge yemo we konde molopili yu ye te kinie ulu kerinele temu liemo 'yu wa ulu kerinele teli ambomo' nilimele. Nalo yunge yemo kolemo kinie ungu manemone yu naa nokolemomonga ye te lupe pulimo kinie uluri molo. Aku telemo

§ **6:23:** bokumunge alsena anjokondo "6.Bikpela", "23.Krais".

* **6:23:** inie yakondo 4:4-5. Unug te Unug Tondolo Kangama 10:16 molemola, akumu isipe: "Ulu sumbi nilime telemele yembomane aku telemelomonga molko kondoko mindi punge ulu pulumu mele kalolimu limele. Ulu kerime telemele yembomane aku siku tekó kenjilimelemonga mongo linge ulumu mele kalolimu limele." * **7:1:** wale awisili pea, ungu manemabokumunge alsena anjokondo "26.lo".

kinie 'Yu wa ulu kerinele teli ambomo.' naa nilimele.

⁴ Nanga angokeme, eno aku siku teringi. Kirasi kolorumu kinie eno pea telune molko koloringimunge[†] kinié Mosisini ungu mane sirimumene eno naa nokolemo; eno ye te lupenga 'ambomo mele, molemele,[‡] aku yemo yembo ono koleana lomboropa ola molorumu ye Kirasimu. Olio 'Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulume teangi.' nimbe aku terimu. ⁵ Ou olionga ou-we-konopumene[§] olio nokorumu kinie ungu maneman "Teangi." molo "Naa teangi." nirimu mele pilipu olionga kangimene pali 'ulu pulu kerime mindi teamili.' konopu lepo terimulu. Aku ulu terimulume kolomolo ulumu mindi terimulu. ⁶ Nalo kinié olio 'Kirasi pea, kolorumulu akumuni olio ou ka sipe ambolorumu ulumu manie purumu. Kinié Mosisini ungu mane sirimumene olio naa nokolemo. Akumunge ungu mane sipe bokune torumumenga kendemande yemboma* naa molemolo. Minimuni "Teaa." nilimo ulu kondemanga kende-mandema molemolo.

7:7-25 Ulu Pulu Kerimuni Olio Tondolo Mundupe Nokolemomonga Ulu Pulu Peangama Temolondo Mindili Silimolo Ungu Te

7:7-13 Ulu Pulu Kerimuni Olio Tepa Kenjilimo Ungu Te

[†] **7:4:** Unugu pulu te 6:2-7. [‡] **7:4:** PeKorini 11:2, Lipe
Ora Sirimu 19:7, 21:2,9, 22:17. [§] **7:5:** inie yakondo 6:1-14;
bokumunge alsena anjokondo "29.olpelabel". * **7:6:** inie
yakondo 6:14,17-23.

⁷ „Ungu manemane olionga konopukundu ulu pulu kerime konopu kimbu siengi.“ nilimo, liemo, nambolka nimoloye? ‘Mosisini ungu mane sirimume ulu pulu kerimu.’ niemiliye? Aku paa molo! Unzu manemane na naa lipe ora silkenje ulu pulu kerime na apurupu naa pilke. Unzu mane tene ‘Yembo tengə melema kanoko kumu naa panjei!’ ni naa nilkenje yembo tengə melema kumu panjeli ulumu ‘keri’ nimbu naa pilke. ⁸ „Aku sike, nalo ulu pulu kerimuni na mele lupe lupe kumu panjimbo aulkemo kororumu kinie aku ungu manemone aku tembo aulkemo akiserimu. Unzu manema naa pelkanje ulu pulu kerimu yembo kololi mele pelka. „Akumuni olio ulu te temba tondolo te naa pelka.“ ⁹ Na ou ungu manema naa pilipu walu molorundu[†] nalo pe Pulu Yemone “Teaa.” nirimu ungume na molorundune wendo orumu kinie ulu pulu kerimu wendo omba tondolo purumu kinie nanga konopune yembo kololi none telimu molorundu. ¹⁰ Kanu kinie ‘Pulu Yemone “Teaa.” nirimu ungu manema ‘pilku liku tenge yemboma konde molopa mindi puli ulu pulumu[‡] lingē.’ nimbeline sirimu kanu ungu manemane na kololi ulu pulumu sirimu’ nimbu kanorundu. ¹¹ Aku nambepa terimuye?

[†] **7:9:** akumunge ulu pulu talo pelemo: Te: “naa pilipu walu molorundu” mandala. Molo “na naa nokorumu” mandalanje. Te: Pollo yu yuyu kango kango molorumu kinie ungu manema mane naa siringi-ne naa pilierimumundu nirimunje? Molo OuPuluPulu 3 ambo yeselonga ungu mane te naa perimu-ne we moloringilimunge pilipelie nirimunje. Molo peaselo mandanje?
[‡] **7:10:** bokumunge alsena anjokondo “24.laip”.

Aku “Teaa.” nirimu ungu manemane na nokorumu kanopalie ulu pulu kerimuni kanu ungu manema lipe, akumene na kolo topa kondi topalie topa kondorumu.

¹² Pe kinié ,ungu manemando nambolka nimoloye?§ Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimume Pulu Yemonga mele kake telimu. Ungu manemanga sukundu Pulu Yemone ‘Teaa.’ nirimu ungu pelemoma pali Pulu Yemonga mele kake tepa, sumbi nili paa peangamo.

¹³ Aku liemo aku mele peangamone na kololi ulu pulumu sirimuye? Aku paa molo! Ulu pulu kerimuni kololi ulu pulumu sirimu. Pe nane ulu pulu kerime waka kolopolie terindumunge kololi ulu pulumu na-kinie ombo perimu. Ulu pulu kerimuni ‘Aku mele peangamonga kololi ulu pulumu wendo opili.’ nirimu. Pulu Yemone ‘Ulu pulu kerimu mona lemba kinie yembomane akumu sike ulu pulu kerimu ningu kanangi.’ nimbe ‘Tepili.’ nimbe siye kolorumu. Akumunge Pulu Yemone ‘ “Teaa.” nimbu ungu mane sirindumene ‘ulu pulu kerimu paa mele keri lkupendi tolimu yembomane kanangi.’ nimbe tepa mona lendepili.’ nirimu, ‘akumunge ungu manemane aku terimu. ’

*7:14-25 Ulu Pulu Kerimuni Olio Nokolemo
Ungu Te (7:7-25 pali kanani.)*

¹⁴ Olio pilimolo: Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimu akume ungu mane peangama nalo nanga we-konopu-oumu perimu we pelemomo Pulu Yemonga ulu te molo, akumunge na Pulu

§ 7:12: inie nondopa 7:7.

Yemonga ungume pilipu limbo aulke te naa pelemo. Ulu pulu kerimuni na ka silimo-na na yunge we kongono kendemande tendeli yemo molio. ¹⁵ Ulu telioma nambolka puluringe ulu akume telionje, naa pilio. Na konopu mondopo ‘Teamboa!’ konopu lelio mele naa tepo, ‘Naa teambo!’ konopu lepo konopu naa mondolio ulume telio. ¹⁶ Na konopu naa mondopo ‘Naa teambo.’ nilio ulume teliomonga ‘Pulu Yemonga ungu manema sike peangama.’ nilio. ¹⁷ Akumunge aku ulu kerime na nanu ‘Teambo.’ nimbu naa telio. Ulu pulu kerimu nanga konopune molopalie yuyu telemo. ¹⁸ Na pilio, nanga konopune sukundu ulu peanga te tembo ulu pulumu naa pelemo. Aku konopumu nanga we konopu ou perimumundu nikiru. Sike ‘na ulu peangama teamboa!’ konopu lelio nalo manda naa telio. ¹⁹ Ulu peanga ‘teambo.’ konopu lelio akume naa telio. Ulu keri ‘naa teambo.’ konopu lelio akume tepo mindi molio. ²⁰ Ulu keri ‘naa teambo.’ konopu lelio aku ulu kerime telio akumu nanu ‘Teambo.’ nimbu naa telio. Nanga konopune sukundu pulu keri pelemomone mindi aku ulume telemo.

²¹ Akumunge ‘ungu mane tene na nokolemo’ nimbu kanolio akumu isipe: ‘Ulu peangama teambo.’ nilio kinie ulu kerimenga aulkemo mindi na moliona wendo olemo. ²² Sike nanga konopune sukundu Pulu Yemonga ungu manema kanopo peanga kanopo ‘paa teamboa!’ konopu lelio, ²³ nalo na ‘Tei.’ nilimo ungu mane te lupe nanga kangimunge sukundu pali pelemo nimbu kanolio. Akumuni ‘Na ungu mane

teambo.' konopuni nimbu pilio ungu manemokinie opa telemo. Aku ungu mane lupemo ulu pulu kerimu, akumuni nanga kangine sukundu pali pepalie ka sipe nokolemo. ²⁴ Aku ulumuni na konopu topa bulu-balu sipe umbune silimomo nawene na lipe tapondomba-na kololi ulu pulumu pelemo kangimu mundupu siye kolomboye? ²⁵ Yesusi Kirasi olionga Awilimuni nanga nimbe tenderimumunge Pulu Yemone na lipe tapondolemomonga Pulu Yemo yu-kinie "Ange." nikiru.

Akumunge na nanu kinie, nanga konopu le-liomo kinie pali Pulu Yemonga ungu manemane nokolemo, akumenga kendemande yemo molio, nalo we-konopu-keri-oumu ulu pulu kerimunge ungu manemone nokolemo.

8

8:1-27 Pulu Yemonga Minimu Olio-Kinie Molemo Kinie Telemolo Ungu Te

8:1-17 (1-4) Yesusini Olionga Ulu Pulu Kerime 'Manie Pupili.' Nimbe Yu Kolondorumumunge (4-13) Pulu Yemonga Minimu Olionga Konopune Molopalie Nilimo Mele Manjipu Telemolo Mele Ungu Te Kinie, (14-17) Aku Siku Molemele Yemboma Pulu Yemonga Ambolangoma Molemele Ungu Te Kinie.

¹ Akumunge* Kirasi Yesusi kinie pea tapu topo molemolo yemboma yembo tene olionga kote pilipe "Teko kenjilimelemonga pundu toko

* **8:1:** Yakondo kolomongo-awili 7 nilimo akumunge.

mindili nangi.” manda naa nimbé. ‘Olionga kote tendenge ulu te naa pelemo.’[†] ² Olio Kerasi Yesusi kinie pea tapu topo molemolomonga konde mololi ulu pulumu pelemo Mini Kake Telimuni olio nokopa, ‘Ulu pulu kerimu kinie kololi ulu pulumu kinie olio nokoringiliselone olio naa nokangili. Molko kondangi.’ nilimo akumunge ‘yembo tene olio-kinie aku siku ulu te manda naa tepa nimbé.’ ³ Olionga ou-we-konopu-kerime enge naa perimumunge Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimumene[‡] tondolo naa pupelie olio-kinie temba terimu mele manda naa terimu nalo manda naa terimu mele Pulu Yemone manda terimu. Yunge Malo ‘mana yembomanga ulu pulu kerimenga kolo wangopa kolondopili.’ nimbe mana lipe mundorumu, aku yemo ombo olio mana yembo ulu pulu keri teli yemboma mele alierimu.[§] Aku sipe Pulu Yemone ‘Yesusi-kinie ulu pulu kerimu kamu olionga pundu tondopa manie pupili.’ nirimu.

⁴ ‘Olio ungu manemane ‘I siku i siku sumbi siku teangi.’ nilimo mele olione aku siku kamu teangi.’ nimbe Pulu Yemone ‘yunge’ Malo Yesusi mana manie lipe mundorumu. Olio kinié ou-we-konopu-kerimuni ‘Teaa.’ nilimo mele naa pilipu tepo Mini Kake Telimuni ‘Teaa.’ nilimo mele pilipu telemolo yembomando Pulu Yemone nirimu.

⁵ Ou-we-konopu kerimuni ‘Teaa.’ nilimo mele

^{† 8:1:} inie nondopa 8:33-34. ^{‡ 8:3:} bokumunge alsena anjokondo “26.lo”. ^{§ 8:3:} Ipuru 2:14,17. Yesusi mana ye alierimu (bokumunge alsena anjokondo “32.3.Pikinini Bilong Man”) nalo ulu pulu keri te paa naa terimu (Ipuru 4:15).

pilku teko molemele yembomaaku konopumuni konopu mondolemo mele mindi konopu kimbu siku molemele, nalo Mini Kake Telimuni 'Teaa.' nilimo mele pilku teko molemele yembomane Mini Kake Telimuni konopu mondolemo mele mindi konopu kimbu siku molemele. ⁶ Ou-we-konopu-keri pelemomo konopu kimbu sipe molemo yembomo kolomba, nalo yembo te Mini Kake Telimuni yunge konopumu nokolemona pilipe molemo yembomo konde molopa konopu pe nipili molomba. ⁷ Yembo te ou-we-konopu-kerimu* konopu kimbu sipe molemo yembomone Pulu Yemonga ungu manema naa pilipe lipe telemomonga yu Pulu Yemo kinie opa puluemo molemo. Kanu yembomo Pulu Yemonga ungu manema manda pilipe lipe temba aulkemo paa naa lemola. ⁸ Ou-we-konopu-kerimene ambolemo yemboma Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulu telu kepe naa telemele.

⁹ Nalo ibokune tokoromo kanonge yemboma, eno Pulu Yemonga Minimu paa sike konopune molomu liemo Minimuni eno ambolemo-na ou-we-konopu kerimene eno naa ambolemo. Kirasinge Minimu konopune naa molemo yemboma yunge yemboma naa molemele. ¹⁰ Sike enonga ulu pulu keri teringime perimumunge enonga kangime kolonge nalo Kirasi enonga konopune molomu liemo kinié eno ulu pulu sumbi nilimu pelemomonga enonga minime

* **8:7:** inie yakondo 6:1-14; bokumunge alsena anjokondo "29.olpelabel".

konde molonge.[†] 11 Pe Yesusi kolorumu kinie “Yu lomboropa ola molopili.” nirimumunge Minimu enonga konopune molomu liemo yu ungu aku sipe nirimumuni Kirasi Yesusi topa makinjinderimu kanu Pulu Yemone pe enonga kangime kololi ulu pulumu pelemo kangime “Konde pang.” nimbéla. Yunge Minimu enonga konopune molemomonga yuni aku temba.

12 Akumunge,[‡] angokeme, ‘olio Pulu Yemonga Minimunge yemboma molemolo akumunge’ olio-kinie pundu sike angilimo nalo olionga ou-we-konopu kerimenga pundu paa naa angilimo. Olionga ou-we-konopu kerime ungumu pilipu temolo aulke te naa pelemo. 13 Eno ou-we-konopu-keri pelemomonga pilku teko molongi liemo Pulu Yemone ‘Eno mini pali kolangi.’ nilimo. Nalo ‘Minimuni olio lipé tapondomba kinie yunge tondolomone olio ou-we-konopu-kerimenga ulume kolopili.’ ningu toko kondongi liemo kolkolie eno molko kondoko mindi punge.

14 Pulu Yemonga Minimuni memba andolemo kinie yuni nilimo mele pilku molemele yemboma Pulu Yemonga ambolangoma[§] molemelemonga ‘aku siku konde molonge.’ 15 ‘Eno ‘kelko,’ ‘Pulu Yemo mini-wale mundupu molamili.’ ningu kelko piliengi!’ nimbe ka kongono silimo mini te naa lsingi, molo. ‘Pulu Yemonga ambolangoma molangi.’ nilimo Minimu lsingi. Kanu Minimuni olio lipé tapondolemomonga olione Pulu

[†] 8:10: bokumunge alsena anjokondo “24.laip”. [‡] 8:12:
8:1-11 nilimo akumunge. [§] 8:14: bokumunge alsena
anjokondo “31.3.pikinini bilong God”.

Yemondo "Tata." nimbu walsilimolo. ¹⁶ We olio-lío pilipu "Tata." naa nilimolo. Yunge Minimuni olionga minimendo "Eno Pulu Yemonga am-bolangoma molemele kene yundu "Tata." nie." nilimo kinie aku sipu nilimolo. ¹⁷ Olio yunge am-bolangoma molomulu liemo pe yuni yunge yemboma tepa kondolemo monge-melema "Moke tepo siembo." nimbélie olio simbela, Kirasi-kinie pea limolo. Nalo we naa simbe. Olio 'Pe yu pea yunge kolea peangama tapu topo molopo kondamili.' nimbu kinié Kirasi pea tapu topo mindili nombo molomulu liemo 'Pulu Yemone yunge tepa kondolemo moyá melema Kirasi simbe limbe kinie olio pea simbe limolola.'

8:18-25 Ulu Peangama Om̄ba Mona Lemba Ungu Te

¹⁸ Na pilio, 'Pulu Yemonga pa telimu-kinie molopo kondomolo ulu peangama mona lendemba kanu ulume paa olendopa mele; kinié walemanga olio Kirasinge yemboma mindili nombo molemolo ulume paa maniendopa mele.' nimbu pilio. ¹⁹ 'Pulu Yemone 'Nanga ambolangoma kangi peanga angiliepili na-kinie kamu tapu topo molamili.' nimbé ulumu kanamili.' ningu kanongendo Pulu Yemone terimu melema pali nokoko molemele. ²⁰ Sike Pulu Yemone terimu melema pali molko kenjilimele, nalo melema enono 'Molopo kenjemili.' ningulie molko naa kenjilimele, molo. 'Ulu pe wendo ombá ulume kanangi nokoko molangi.' nimbélie Pulu Yemone yuyu 'melema tepa kenjepili.' nimbe terimu. ²¹ Pe wendo

ombá ulu peangamo kanongendo ‚yuni terimu melema pali, nokoko molemele akumu isipe: Pulu Yemone olio ‘Tepo kenjembo.’ nimbélie ‘Olio-kinie melema pali kolko purengi.’ nirimu, aku sipe yu olio kepe melema pali ka mele sirimumunge olio-kinie melema pali wendo limbe kinie yunge ambolangoma ulu peangamo liku, molko kondonge mele yuni terimu melema palila kanu ulumu liku molko kondongela.

²² Olio pilimolo, ‘Amboma ambolango kanoko lingendo mindili nongo perelemele mele Pulu Yemone terimu melema pali aku siku mele mindili noringi, yandopa kinié kepe mindili nongo perekó molemele. ²³ Melema mindi molola, olio Pulu Yemone Minimu ou kumbi lepa sipe pe melema pali simbe lipu nosimolo yemboma pea. I kangi sukundu mindili nombo perepo molopolie ulu pulu kerimene olio kundupe ka-mele silimo aku kangimunge olio wendo lipe kangi te lupe, Kirasinge kangimu mele, sipe olio kamu-kumu yunge ambolangoma tepa limbemonga* nokopo molemolo.’ nimbu pilimolo.

²⁴ ‘Sike kinié umbu kangine sukundu molopolie molopo kenjilimolo. Pe walse kangi te lupe lipu Pulu Yemonga ambolangoma kamu-kumu molamili.’ nirimulumunge Pulu Yemone olio lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lsimu.[†] Nalo ‘Isipu kanomolo. Isipu molomolo.’ nimbu pilimolo mele ou

* **8:23:** bokumunge alsena anjokondo “31.3.pikinini bilong God”, “3.baim bek”, “21.kisimbek”. † **8:24:** bokumunge alsena anjokondo “21.kisimbek”.

kanolemelanje molo ou limelanje 'Isipu limolo, molo isipe wendo ombá.' nimbu pilipu nokopo molemela aulke te naa lelka. Yembo nawene melte ou lipe nosipelie 'Limbo.' nimbe pilipe nokopa molemoye? Aku naa telemolo ²⁵ nalo kinié 'aku sipu limolo, aku sipu molomolo.' nimbu pilipu 'Aku walemo wendo ombá.' nimbu taká lipu nokopo molemolo.

8:26-27 Minimuni Pulu Yemo Olionga Mawa Tendelemo Ungu Te

²⁶ Akumunge ungu te pea pelemo: Olio konopukundu enge naa pelemo kinie Minimuni olio lipe tapondolemola. Olio Pulu Yemo-kinie ungu nimolondo melema kinie, ulume kinie mawa temolo mele naa pilimolola; 'Yu-kinie nambepo ungu nimolonje?' nimbu, pilipu sundulimolola kanumu. Olio 'aku sipu' pilipu sundupu molemolo kinie Minimuni pilipelie ker-ena nimolondo mindili sipu kapola naa nilimolo ungume yuni lipe sumbi sipe pilipelie Pulu Yemo kinie olionga nimbe pupe mawa tepa nindilimo. ²⁷ Yembo konopumenga sukundu kanolemo Pulu Yemo Minimuni nimbé telemo ungumenga pulumu yuni pilimo. Pulu Yemone 'Ulume wendo opili.' nimbe pilimo mele Minimuni pilipelie olio lipe tapondopa olionga mawa tepa popo tondole-momonga Minimuni olionga mawa tendelemo ungumenga pulume Pulu Yemone pilimola.

8:28-30 Yunge Yembo Molongema Pulu Yemone Koronga Ou Mako Torumu Ungu Te

²⁸ Olio pilimolo, olio Pulu Yemo konopu mon-dolemolo yemboma yuni 'eno-kinie konopu lelio

ulume teambo.' nimbe mako topa 'Pea molamili waa.' nimbe limo yemboma Minimuni olio 'Ulu te we wendo opili.' ni naa nilimo; 'Olio lipa tapondopa tepa kondomba ulume mindi wendo opili.' nilimo, akumu olio pilimolo. ²⁹ Paa koronga ou Pulu Yemone yunge yembo molongema kanopalie 'Nanga malo komolayemo yuyu naa molopili, angenupili kinie pea molangi kene' nimbe 'Nanga yembo molonge.' nimbe kanopa mako torumu yemboma 'Nanga kangomo mele molangi.' nimbe panjerimu. ³⁰ Kanu kinie yuni aku sipe nimbe panjipe mako torumu yemboma 'Nanga yemboma molangi waa.' nirimu; 'Nanga yemboma molangi waa.' nirimu yemboma kanopalie enonga ulu pulu kerime siye kolopa, 'konopu sumbi nimbe pepili molemele.' nimbe kanorumu. 'Konopu sumbi nimbe pepili molemele.' nimbe kanorumu yemboma 'Nanga kolea peangana pea tapu topo molopo mele peanga nosilioma pea nosemili wang'i.' nirimu.

8:31-39 Pulu Yemone 'Nanga Yemboma' Nimbe Mako Torumu Yemboma Yuni Eno Konopu Mondolemo Aulkemo Kamu Manie Naa Pumbe Ungu Te

*Kolomongo Awili 9-11 PULU YEMONE ISIRELE
YEMBOMA-KINIE TERIMU MELE POLLONE
NIMBE SIRIMU UNGU TE*

³¹ Akumunge Pulu Yemone olio-kinie telemo inikiru mele pilipulie olione nambolka nimoloye? Pulu Yemo aku sipe olionga opa lkeraye molemomonga nawene olio-kinie opa pulue molopa manda topa manie mundumbeye?

Tene manda molo. ³² Yuni yunge malo kepe olio ‘naa simbo.’ naa nimbe, olionga pali ‘Lipe tapondopa kolo wangopa kolondopili.’ nimbe toya topa sirimu. Pe yunge malo telumu olionga nimbe sirimu liemo aku sipe pe we melema pea pali konopu kimbu naa sipe olio toya topa naa simbeye? Toya topa simbela.

³³ Pulu Yemone ‘Nanga yemboma molangi’ nimbe mako torumu yemboma nawene kote tendembaye? Pulu Yemone yuyu mindi eno kanopalie enonga ulu pulu kerimu siye kolopa, ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele.’ nimbe kanolemomonga yunge yemboma kote manda tendemba yembo te molo.[‡] ³⁴ Pe kinié olio kote tendepalie ‘Nuni teko kenjenu kene pundu toko mongo lieni.’ nawene nimbeye? Te molo. „Kirasi Yesusini kepe aku naa nimbé.„ Yu olionga nimbe kolondorumu kanumu. Kolopalie pe yu Pulu Yemone topa makinjinderimu yu lomboropa ola molopa ‘imbi ola molopili Pulu Yemokinie melema nokombando, Pulu Yemonga ki umbukundu purumu akune molopa,§ yuni Pulu Yemo olionga mawa tendelemo.

³⁵ Kirasini olio konopu mondolemo aulkemo nawene manda pipi simbeye? Umbune temba meltene manda pipi simbeye? Molo kamele mindili temba meltene manda pipi simbeye? Molo yembomane olio teko kenjinge ulu tene, molo engelene kolomolo kanumuni, molo gele wambale melema molo tomba kanumuni, molo meltene molo ulu tene olio topa kondomba

[‡] **8:33:** seloinie yakondo 8:1. [§] **8:34:** Mako 16:19.

temba kanumuni, molo opa te wendo ombá kanumuni, kanu ulumenga pali tene Kirasini olio konopu mondolemo aulkemo manda pipi simbeye? ³⁶⁻³⁷ Tene manda pipi naa simbe, paa molo.

Sike Pulu Yemonga bokumuni umbune aku sipema olio-kinie wendo ombá mele nilimo, akumu i-sipe:

'Olio nunge yemboma molemolo-na
alieli enone olio toko kondonge telemele.

Kongi konopu naa leko we tolemele aku mele
olio aku siku 'tamili.' ningu molemelela.*
aku sipe bokumuni sike nilimo nalo Kirasi yuni
olio konopu mondolemo-na olio 'Enge niengi.'
nimbe telemo kanu kinie olio mindili silimo
ulu akume olione topo manie mundulimolo, aku
ulumene olio uluri naa telemo naa temba.

³⁸ Na pilio, 'kololi ulu pulumuni, molo mololi
ulu pulumuni, molo Pulu Yemonga mulu koleana
angellomane, molo Setenenga kurumene, molo
kinié pelemo ulumene, molo pe pemba ulumene,
molo mele tondolomane, ³⁹ molo mulune paa
ola melemane, molo mana manie pelemomane,
molo mele lupe lupemane pali kepe, Pulu
Yemone olio konopu mondolemo aulkemo aku
ulumenga pali tene manda pipi naa simbe, paa
molo.' nimbu akumu na tondolo mundupu
pilio. Pulu Yemone olio konopu mondolemo
aulkemo Kirasi Yesusi olionga Awilimuni kamu
akisinderimu.

* **8:36-37:** Konana 44:22.

9

*9:1-29 Pulu Yemone Yuyu Pilipe ‘Teambo.’
Nilimo Mele Telemo Ungu Te 9:1-5 Pollone Isirele
Yemboma Kamele Umbune Kolopa Kondo Kolo-
rumu Ungu Te*

¹ Na Kirasinge yembo te molio-na ungu sikemo nikiru. Kolo naa tokoro. Konopuni pilipulie, Mini Kake Telimuni nanga konopune ‘Sike nikinu.’ nikimu pilkirula. ²⁻³ Nanga angokeme, anda-kolepalimene na pea kalko lsingi Isirele yembo* akume, ‘enone telemelemonga Pulu Yemone eno tepa kenjimbe, kolea kerine molko kenjiku mindi punge-na pilipulie niliomone,’ ‘Nanga konopune paa kondo kolopo alieli kamele umbune kolopo mindili paa nombo molio.’ ‘akumu sike nikiru’. Akumunge ‘Wendo liembo.’ nimbu nane ‘Nanga Isirele yemboma lipu tapondambo.’ nimbu Pulu Yemone ‘Eno molko kenjinge aulkena naa pang.’ nimbe na Pollo ‘Kirasi kinie pea molombolo aulke puliona naa pambo.’ nimbe pipi sipe, ‘Enonga kolo wangopo molopo kenjimbo aulkena pambo, eno nanga kolo wangoko molko kondonge aulkena pang.’ nimbé aulke te lelkanje nane Pulu Yemondo “Aku siku ni.” nilke, nalo aku sipe nimbé aulke te naa lemo.[†]

⁴ Ou Pulu Yemone Isirele yemboma mako topa ‘nanga ambolangoma molangi.’ nimbe tepa

* **9:2-3:** inie yakondo kolomongo awili 1-8 akune Pollone “Juda yemboma” nimbe, “kangi te kopisilimele yemboma” nilimo akume kinie ya “Isirele yemboma” nilimo yemboma kinie talape telumu. † **9:2-3:** Wendo Oringi 32:32.

lsimu ulumu kinie[‡] Pulu Yemonga pa telimu kinie, ungu anjo yando nimbe panjipe mi lierimu ungume kinie,[§] Mosisini ungu mane sirimu ungu manema kinie,* Pulu Yemo popo toko kapi ninge aulkemo kinie, ‘Eno-kinie isipu isipu tembo.’ nimbe panjerimu ungume kinie, ime pali enonga. ⁵ Pulu pulu anda-kolepa ye awilime[†] Isirele yemboma enongala. Pulu Yemone ‘Eno molopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu[‡] mana ye molombando anda-kolepalimene yandopa kalko lsingi yembo tene ye nomi Kirasimu yu merimu-ne yu enonga talapena suku molorumula.[§] Yu melema pali nokopa molemo Pulu Yemo. Yu takiteki kapi nimbu siye naa kolopo imbi lipu ola mundundemili. Aku sipe tepili.

⁶ „Anda-kolepa,“ Isirelene kalopa lsimu yembo nanga angenupili mare awisili Pulu Yemo bulu silimelemonga sike Isirele yemboma naa

^{‡ 9:4:} Pulu Yemone Isirele yemboma tepe lsimu ungu mare Wendo Oringi 4:22-23, Jeremaya 31:9, Osia 11:1. Olio tepe lsimumunge ungu mare inie yakondo 8:23, Gallesia 4:5, Epesasi 1:5; bokumunge alsena anjokondo “31.3.pikinini bilong God”.

^{§ 9:4:} bokumunge alsena anjokondo “22.kontrak”. * ^{9:4:} bokumunge alsena anjokondo “26.lo”. ^{† 9:5:} Eporayamone Aisake merimu, Aisakene Jekopo merimu (Ou Pulu Pulu 21:1-7, 25:21-26, 32:26-28, 35:22-26). Pe yu Pulu Yemone imbi Isirele nimbe sirimu. Jekopo Isirelene kango rurepo merimu. Aku ye malapunge yepoko (tene-pape) Isirele yemboma enonga ou pulu pulu anda-kolepa awilimendo nirimu. ^{‡ 9:5:} bokumunge alsena anjokondo “23.Krais”. ^{§ 9:5:} Yesusi Kirasi kalko lsingi Isirele yembomanga imbime Mateyu 1:1-17, LLuku3:23-38. Inie yakondo 1:3 ungu te molemola.

molemelemonga ‚na eno kanopo kondo telemo nalo, aku sipu nikirumu ‘Pulu Yemone Isirele yemboma-kinie “Tembo.” nimbe panjerimu ungumu kamu manie pumu.’ nimbu naa nikiru. ‘Pulu Yemone “Tembo.” nimbe panjerimu ungu akumu Isirele yembo sikemanga ungumu, akumunge yunge ungumu sike kamu manie naa pumu.* We pelemo. ⁷ “Eporayamone kalopa lsimu yemboma pali† Pulu Yemonga ambolangoma molemele.” manda naa lanimolo. Ou Pulu Yemone Eporayamondo aku sipe nimbeline nimbendo:

“Aisakene kalopa limbe yemboma mindi imbi leko
‘Eporayamone kalopa lsimu yemboma.’ ninge.”
‡

nirimu. ⁸ Aku ungumunge pulumu isipe: “Olio Eporayamone kalopa lsimumunge Pulu Yemonga ambolangoma molemolo.” manda naa ninge. Pulu Yemone Eporayamondo ‘Yemboma-kinie tembo.’ nimbe panjerimu ungumu, ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma mindi, Pulu Yemone ‘Eporayamonga ambolangoma.’ nimbe kanolemo. ⁹ Pulu Yemone “Tembo.” nimbe panjerimu ungumu isipe: “Wale ‘wendo ombá.’ nikirumu wendo ombá kinie kelepo yando ombó kinie ‚nunge emena, Serane kango te memba.” nirimu.§

¹⁰ Akumu mindi molo. Ulu te peala isipe: ‘Eporayamonga malo Aisakenga menu,

* **9:6:** Ipuru 4:12, inie yakondo 2:28,29, Gallesia 6:16. † **9:7:** bokumunge alsena anjokondo “31.1.pikinini bilong Eporayamo”.

‡ **9:7:** OuPuluPulu 21:12, Ipuru 11:18. § **9:9:** OuPuluPulu 18:10,14.

Repekane merimu kangoselonga lapa telumu mindi, akumu olionga anda-kolepa Aisake kanumu. ¹¹⁻¹² Akumu sike nalo olo-pakilieme kangoselo ou naa meringi kinie, ou ulu keri peangama naa pilku teangili kepe Pulu Yemone Repekando nimbendo: "Komomone akiliomonga kongono kendemande tendemba." nirimu. Pulu Yemone yyu alieli pilipe 'wendo opili.' nimbe mako tolemo mele pilipelie aku nirimu. Kangoselone ulu teringili mele kanopa naa apurupe, yu yunge konopuni mindi pilipe mako topalie aku sipe nirimu.* ¹³ Aku sipe Pulu Yemonga bokune ungu te molemo, akumu isipe: "Pulu Yemone nimbendo:
 "Jekopo konopu mondopo
 'Nanga yemo molopili.' nilio,
 nalo Iso kanopo keri kanopo
 'Telune naa molambili.', nilio." nirimu.†
 nimbe bokune molemo.

¹⁴ Pulu Yemone aku sipe terimu ulumunge olione nambolka nimoloye? "Pulu Yemone aku sipe terimu mele lawa tepa, tepa kenjerimu." nimoloye? Akumu paa manda molo. Yuni tepa naa kenjerimu. ¹⁵ Aku ulumunge Pulu Yemone Mosisindu nimbendo:
 "Nane nanu yembo te
 'tepa kenjimbe kinie kanopolie,
 'Kondo kolopo 'Mindili naa nopili.' nimbo.'
 konopu lembo yembomo
 kondo kolopo 'Mindili naa nopili.' nimbo.

* ^{9:11-12:} OuPuluPulu 25:21-23. 25:24-26 akune "Iso kumbi lepa membalie Jekopo akilipe merimu." nimbe molemo. † ^{9:13:} Mellekai 1:2-3.

Nane nanu yembo te
 ‘umbune pemba kinie kanopolie,
 ‘Kondo kolopo lipu tapondombo.’
 konopu lembo yembomo
 kondo kolopo lipu tapondombo.” [‡]

nirimu. ¹⁶ Akumunge yembo tene ‘Pulu Yemone na ‘yunge yembomo’ nimbe mako topili.’ konopu lemomonga Pulu Yemone ‘yunge’ nimbe mako naa tolemo. Molo yembo tene ‘Na mako topili.’ nimbeline mindili sipe ulu telemo akume kanopa mako naa latolemo. Pulu Yemone yuyu, yunge kondo kolemo akumuni mindi aku telemo.

¹⁷ Aku ulumunge[§] Pulu Yemone ‘Mosinge kerena, Isipi ye nomi kingimundu nirimu ungumu Pulu Yemonga bokune molemo akumu isipe:

“ ‘Nu-kinie tembo mele yemboma kanoko
 nanga tondolomo kanangi.
 Nanga imbimu ola molopili temanemo
 ma koleamanga pali toko molangi.’ nimbu
 ‘Nu Isipi yembomanga

ye nomi kingimu molani.’ nirindu.” *
 nirimu. ¹⁸ Akumunge ‘kinié olio pilimolo:, ‘Pulu Yemone ‘Yembo te kondo kolombo.’ konopu lemo yembomo sike kondo kolemo. “Nanga ungumu naa pilipe kara pupe molopili.’ nimbo.’ konopu lemo yembomo sike aku sipe molemo.’ nimbu pilimolo. ’

[‡] 9:15: Wendo Oringi 33:19. [§] 9:17: inie yakondo 9:14.

* 9:17: Wendo Oringi 9:16.

19 Akumunge kinié eno yembomanga tene na walsipe pilipelie nimbendo: „Pulu Yemone aku telemo, liemo olio ulu kerime telemolo mele kanopalie olio nambemune ‘Teko kenjilimele.’ nilimoye? Pulu Yemone konopuni pilipe ‘Tembo.’ konopu lemo mele nawene manda ‘Molo.’ nimbéye?” nilke. **20** „Aku nilkela, nalo mana yembo nawene Pulu Yemone ulu telemomanga “Teko kenjikinu.” nimbe iri tombaye? Yembo tene melte tepa mimi temba kinie kanu melemone yembomondo “Na nambemune aku siku teko mimi tekenoye?” nimbé kinie papuye?[†]

21 Mane mingi tepa mimi telemo ye tene mingi talo tepa mimi tepalie ulu awili te wendo ombá kinie kongono simbendo mingi peanga te tepa mimi tepa, we walemanga kongono mingi te tepa, aku telemomo papu naa telemoye? „Akumu yunge konopuni pilipe telemo..”

22 Aku liemo Pulu Yemone aku sipe manda naa tembaye? Pulu Yemone ‘Nanga mumindili kolio mele mona wendo opili. Nanga tondolomo kanangi.’ nimbe, mele ‘Tepo kenjimbo.’ konopu lemo melema tepa kenjimbe walemo wendo ombá kinie tembando wale awisili we liepili siye kolemo akumu kapola moloye? **23** „Aku temba nikirumu, ‘Yunge pa telimu kinie tondolomo-selo kanoko, yunge molopa kondoli ulumu kanangi.’ nimbe melema pe lepa kondopa yunge pa teline lembama koronga-ou tepa mimi tepa nosinderimu aku melema yu kondo kolomba melema temba kinie kapola moloye? **24** ‘Melema kondo kolombando temba melema.’ nikiru

[†] **9:20:** Aisaya 29:16, 45:9.

akume olio mana yembo Pulu Yemone mako torumu yemboma. Olio Juda yembomanga mare manjipe molo. We yembo lupemanga mare pea.[‡]
²⁵ Akumundu Pulu Yemone ou nirimu Osiane bokune torumu molemo mele isipe:

“Nanga yembo naa moloringime
 ‘Eno nanga yemboma.’ nimbo.

Yembo na konopu naa mondorundume
 ‘Na konopu mondolio yemboma.’ nimbo.”[§]
 nirimu.

²⁶ “Kolea tengā ‘Eno nanga yemboma molo.’
 nirindu aku koleana

‘Konde molopa mindi puli ulu pulumu
 pelemo Pulu Yemonga ambolangoma.’* nimbo.”
 nirimula. ²⁷ Aisayane Isirele yemboma

moloringi mele pilipelie nimbendo:
 ‘Isirele yemboma „sike awisili molemele nalo,
 nomú-kusa kélona ukiya mele kapola moleme-
 lanje

„kepe wema pali kolonge kinie,
 Pulu Yemone paa koltalo mindi
 lipe tapondomba kinie
 enonga koleana altoko puku „kapola, molonge.[†]

²⁸ Yawene mana yembomanga kote
 popenge tepa pilipelie

[‡] 9:24: bokumunge alsena anjokondo “2.arapela lain”. § 9:25:

Osia 2:23. * 9:26: Osia 1:10. Bokumunge alsena anjokondo
 “31.3.pikinini bilong God” kananila. † 9:27: Aisayane Isirele

yemboma-kinie pe wendo omb mele ou nimbe sirimu. Pe sike
 Bepillonia yemboma ongo Juda yemboma-kinie opa teko toko
 munduku enonga kolea Bepillonia mengo puringi. Paa pe Juda
 yembo paa koltalo mindi altoko enonga koleana yando ongo
 moloringi.

enonga ulu telemelanga sumbi sipe
 kamu pundu topa mindili simbe ‚akumunge,
 aku sipe Isirele yemboma koltalo mindi
 lipe tapondomba.’‡
 nirimu. ²⁹ Ou Aisayane nirimu mele aku sipe
 wendo orumu kanumu:
 ‘Pulu Ye, Paa Engema Pali Pelemo Awilimuni
 olio pali topa kondopa
 olionga yembo mare ‘we konde molko
 yandopa yemboma kalko liengi.’ naa nilkenje
 kolea awili Sodomo kinie Gomoraselonga
 yemboma torumu pali koloringi
 te konde naa moloringi mele§
 olioaku sipu te konde paa naa molemela.’*
 nirimu.

9:30-10:21 Isirele Yembomane ‘Yesusi Olio Lipe Tapondomba Orumu.’ Ningu Tondolo Munduku Naa Pilieringi Ungu Te

9:30-33 Isirele Yembomane ‘Pulu Yemone Olio We Lipe Tapondomba.’ Ningu Tondolo Munduku Naa Pilieringimunge Pulu Yemone Eno ‘Yembo Sumbi Nilime’ Nimbe Naa Kanorumu Ungu Te

³⁰ Aku liemo kinié olione nambolka nimoloye?
 ‚Isipu nimolo:’ Isirele yembo naa molemele
 yembo lupemane ‘yembo sumbi nilime molamili.’ ningu mindili siku ulume naa teko
 moloringi aku yemboma Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanorumu. Pulu Yemonga ungumu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringimunge mindi Pulu Yemone ‘eno yembo

‡ **9:28:** Aisaya 10:22-23. § **9:29:** OuPuluPulu 19:pali. * **9:29:** Aisaya 1:9.

sumbi nilime.' nimbe kanorumu.[†] 31 Nalo ,Pulu Yemone 'nanga' nimbe mako torumu, Isirele yembomane 'Olio Pulu Yemone 'yembo sumbi nilime' nimbe kanomba ungu mane te kanopo teamili.' ningu moltkolie 'te naa lierimu-ne, koroko kelieringi. 32 Nambemune yembo sumbi nilime naa moloringiye? Eno Pulu Yemonga ungume 'Sike.' ningu tondolo munduku naa pilieringi akumunge eno yembo sumbi nilime naa moloringi. Eno enono 'Mindili sipu ulu peangama temolo kinie olio 'yembo sumbi nilime' nimbe kanomba.' konopu lieringimunge ,Pulu Yemone 'eno yembo sumbi nilime' nimbe naa kanorumu,. 'Yembo tele-male tondolemo kou' akumuni eno topa manie mundorumu.[‡] 33 ,Aku koumuntu, Pulu Yemonga bokune ,Aisayane torumu, ungu te molemo, akumu isipe:

'Pilieyo! Yemboma tele-male tondolemo kou te, yemboma topa manie mundumbe kou te, nane Mulu Sayono§ ola liepili noserindu. Kanu koumu molemo yemo 'Yu sike ,Pulu Yemone 'Olio nokopili.' nimbe lipe mundorumu ye nomi Kirasimu.' ningu* tondolo munduku pilinge yembomane ,yuni sike lipe tapondombamonga,

[†] 9:30: bokumunge alsena anjokondo "14.Grik", "8.bilip", "45.stretpela man", "26.lo". [‡] 9:32: Ya 9:33 'kou' nil-

imomondo nirimu. § 9:33: inie anjokondo 11:26; Mulu Sayono akune ola kolea awili Jerusalleme lierimumunge wale mare "Jerusalleme" ningendo "Mulu Sayono" niringi. PeSamuele 5:6-9, Konana 2:6, 87:1-3, LipeOraSirimu 14:1. * 9:33: Koumuntu LLuku 20:18, OuPita 2:6,8, inie anjokondo 10:11.

pe 'Yu kolo tokomo.' ningu
konopu keri panjinge aulke te naa lemba.'[†]
nimbe bokune molemo.

10

10:1-15 Pulu Yemone Ulu Terimumenga Pulumu Isirele Yembomane Naa Pilieringi Ungu Te (9:30-10:21 pali kanani.)

¹ Angokeme, 'Nanga pulu lemo Isirele yemboma mindili nolemela aulkena wendo ongo, yu kinie pea molko kondonge aulkena pang.' konopu lepo ,na Pollone, Pulu Yemo alieli mawa tepo molio.* ² Enone Pulu Yemone "Teaa." nilimo ulume 'Tondolo mundupu teamili.' ningu telemele mele na kanopo manda nimbu simbo nalo Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulume naa pilku kondolemele akumunge aku sipu mawa tepo molio. ³ Pulu Yemone 'yembo sumbi nilime.' nimbe kanolemo mele naa pilku, eno enono pilku 'Isipu temolo kinie yembo sumbi nilime molomolo.' ningu pilku teringi. Akumunge 'Pulu Yemone eno 'yembo sumbi nilime' nimbe kanolemo ulumu teamili.' naa niringi. ⁴ Kirasini 'Yemboma ,Na sike lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo limo.' ningu, tondolo munduku pilimele yemboma pali Pulu Yemone 'yembo sumbi nilime' nimbe kanopili.' nimbe ,Mosisini Pulu Yemonga,

[†] 9:33: ekendo Aisaya 8:14; ekendo Aisaya 28:16. * **10:1:**
Nambeko molko kondongeye? "Yesusi yu sike Pulu Yemone lipe mundorumu ye nomi Kirasi olionga Lipe Tapondolimu.' ningulie molko kondonge.' nimbe nirimunje. Bokumunge alsena anjokondo "21.2.kisimbek" kananila.

ungu manema „sirimume, nga tondolomo Kirasini ‘manie pupili.’ nirimu kanumu.[†]

⁵ Mosisini sirimu ungu manema pilku liku tengen yemboma Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanomba mele Mosisini boku topalie nimbendo:

“Ungu manema „pali, pilku kondokolie sumbi siku tengen yemboma
aku tengemonga molko kondoko mindi punge.”
nirimu.[‡] ⁶ Nalo ‘Yesusi Kirasi, sike „nanga nimbe tenderimu.” ningu tondolo munduku pilimelemonga Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe kanombamonga ungu te isipe molemo:
“Eno enono konopuni pilkulie,
‘Nawene (‘Kirasi mana manie lipu membo wambo.’
nimbe) mulu koleana ola pumbeye?’
ni naa niengi.”[§]

ungu te aku sipe molemo. ⁷ Molo i siku ninge:
“ ‘Nawene (Kirasi kelepa kololi koleana
wendo lipe memba ombándo)
yembo kololime pulimele koleana
manie pumbeye?’ ni naa niengi.”*
nimbe molemo.

⁸ „Aku sipe ungumu manda molo. Pulu Yemone yembo sumbi nilime nimbe kanolemomonga, ungumu nambolka nimbe molemoye? Isipe nilimo:

[†] **10:4:** bokumunge alsena anjokondo “8.bilip”, “45.stretpela man”, “26.lo”. [‡] **10:5:** LLipai 18:5. ‘Nalo akumu manda temba yembo te naa molemo.’ nimbe nirimu. Inie yakondo 2:13, 3:10,20,23 kana. [§] **10:6:** UNGU MANEMA 30:12. ^{*} **10:7:** UNGU MANEMA 30:13.

“Ungumu eno-kinie nondopa molemo.
 Enonga kerena molopa konopune pelemo.”[†]
 nilimo. Aku ungu nirimumu ‘Kirasi, sike
 ‘olionga lipe tapondolimu.’ nimbu ton-
 dolo mundupu pilimolo ungumu olione an-
 dopo nimbu silimolo ungu kanumu. Akumu
 isipe: ⁹ Enone sumbi siku “Yesusi yu nanga
 Awilimu.” ningu siku, enonga konopune ‘Yu
 kolorumu kinie Pulu Yemone yu ono koleana
 topa makinjinderimu.’ ningu tondolo munduku
 pilimele kinie Pulu Yemone lipe tapondopa eno
 mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu kinie
 pea molko kondonge aulkena lipe mondomba.[‡]
¹⁰ Konopuni ‘Yesusi sike nanga nimbe kolondo-
 rumu kinie Pulu Yemone sike yu topa makin-
 jinderimu. Yu nanga Awilimu.’ ningu, tondolo
 munduku pilimele yemboma aku siku pilimele-
 monga Pulu Yemone eno kanopalie, enonga ulu
 pulu kerime siye kolopa eno ‘yembo sumbi
 nilime.’ nimbe we kanomba. Konopuni ningu
 pilimele mele ‘Yemboma piliengi!’ ningu ker-
 emone ningu silimelemonga Pulu Yemone eno
 lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo
 lipe yu-kinie molko kondonge aulkena lipe mon-
 dolemo. ¹¹ Akumu Pulu Yemonga bokune ungu
 te molemo mele isipe:
 “Yu sike ‘lige tapondomba.’ ningu
 tondolo munduku pilimele yembomane
 ‘yuni sike lipe tapondombamonga,
 pe ‘Yu kolo tokomo.’ ningu

[†] **10:8:** UnguManema 30:14. [‡] **10:9:** LipeMundorumuYema
 8:37, 16:30-31; bokumunge alsena anjokondo “21.2.kisimbek”.

konopu keri panjinge aulke te naa lemba.'§ nilimo. ¹² Bokune 'tondolo munduku pilimele yemboma' nilimo akumu Juda yembomando mindi naa nilimo. Juda yemboma naa molemele yembomando* kepe pali nilimo. Ye awili telumu olionga pali Ye Awilimu akumunge olio pali telu sipe nokolemo. Awilimu yu walsiku 'Na liku tapondou.' ningu mawa telemele yemboma pali awili tepa, tepa kondolemo.

¹³ "Awilimu imbi leko walsiku 'Liku tapondou.' ningu, mawa telemele† yemboma pali yu sike lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondomba."‡ akumunge olio pali telu sipe nokolemo.

¹⁴ Aku liemo 'Yu sike. 'Yuni sike lipe tapon-dopa mindili nolemela aulkena wendo limbe.' ningu tondolo munduku naa pilkulie "Liku tapondou." ningu nambeko yu walsingeye? Yuni enonga nimbe tenderimu, yu molemo mele temanemo naa pilkulie 'Yuni lipe tapondomba.' ningu nambeko tondolo munduku pilingeye? Yembo tene yuni enonga nimbe tenderimu, yu molemo mele nimbe naa simbe kinie eno nambeko pilingeye? ¹⁵ "Ungumu ningu si-pe!" nimbe lipe naa mundumbe kinie eno nambeko ungumu puku ningu singeye? Aku sipe Pulu Yemonga bokune ungu te molemo, akumu isipe:

§ **10:11:** Aisaya 28:16, inie yakondo 9:33. * **10:12:** bokumunge alsena anjokondo "14.Grik". † **10:13:** bokumunge alsena anjokondo "28.nem". ‡ **10:13:** Joele 2:32; bokumunge alsena anjokondo "21.2.kisimbek".

"Yemboma ungu peangamo ningu singendo
kimbu kongono teko olemele akume
yembo paa peangama."§
nilimo.

*10:16-21 Isirele Yembomane Pulu Yemonga
Temane Peangamo Pilku Naa Lsingi Ungu Te
(9:30-10:21 pali kanani.)*

¹⁶ Nalo Isirele yembo mare temane peangamo pilku naa lsingi. Akumunge Aisayane nimbendo: "Awilimu, nunge ungu andopo nimbu simulumu namelene 'Sike.' ningu tondolo munduku pilieringiye?"*

nirimu. ¹⁷ Akumunge Pulu Yemonga ungu ningu silimele pilimele aku ulumuni yembo-mane 'Kirasi, sike. 'Yuni sike na lipe tapondopa mindili nolka aulkena wendo limbe.' ningu tondolo munduku pilimele aulkemo akisindilimo. Ungu ningu silimele pilimele akumu Kirasinge ungumu.

¹⁸ Nalo nane walsipulie: 'Isirele yemboma eno iungumu, naa pilieringiye?' nimbu walsikiru. Molo, 'aku naa nikiru.' Eno paa sike pilieringi. 'Akumu Pulu Yemonga bokune ungu te molemo:' "Kerena niringi ungume yembo moloringi ma koleamanga pali wendo omba purumu. Enonga ungume koleamanga pali pilieringi."†

'ungu te aku sipe molemo.' ¹⁹ Altopo ungu te walsipulie: 'Isirele yemboma iungumunge pulumu naa pilieringiye?' nimbu walsikiru. Molo. Paa sike pilieringi. Mosisini 'Isirele

§ **10:15:** Aisaya 52:7. * **10:16:** Aisaya 53:1. † **10:18:**
Konana 19:4.

yembomando Pulu Yemonga, ungu te nirimumu ou niembo:

„Pulu Yemone nimbendo; „Na Pulu Yemone ‘eno Isirele yemboma mindi tepa kondomba.’ konopu lemele mele pilipulie enone, ‘Yembo talape imbi naa mololime.’
 ningu kanolemele yemboma
 ‘tepo kondombo kinie,
 molko kondongemonga kanokolie
 eno Isirele yembomane
 kanu yemboma-kinie konopu keri panjiku
 ‘Olio aku sipe tepa kondopili kene
 yunge ungumu pilipu
 yu bulu naa siemili.’ niengi.’ nimbo.
 ‘Nane ‘eno Isirele yemboma
 lipu tapondambo.’ nimbu molio mele
 enone, ‘Yembo talape konopu naa peli
 molko kenjilimele yemboma.’
 ‘ningu kanolemele, yemboma
 lipu tapondombo kinie
 molko kondongemonga kanokolie
 nane ‘eno Isirele yembomane akume kanoko
 mumindili kolko,
 ‘Olio aku sipe tendepili
 yu molemona pamili.’ niengi.’ nimbo.”‡
 nirimu. ²⁰ „Sike Isirele yembomane ‘Olio manjiyu Pulu Yemonga yemboma molemolo.’ ningu pilieringi nalo, Aisayane kepe aku sipe ‘Isirele yemboma’ pipili naa kolopalie ‘Pulu Yemonga’ ungu te ‘Isirele yembo talape ulsukundu yembomando, sumbi sipe nimbendo:

‡ **10:19:** UnguManema 32:21. Mateyu 17:27, Romo inie anjokondo 14:20-21.

“Na ‘koropo kanamili.’ naa niringi yembomane na kanoko lenderingi.
 Na ungu te walsiku naa pilieringi yemboma
 ‘Na kanangi.’ nimbu eno moloringine
 ombo mona molorundu.”§
 nirimu. ²¹ Isirele yembomando Aisayane „Pulu Yemonga, ungu te pea nimbendo:
 “Nanga ungumu naa pilku liku
 kara pulimele yembomando
 nane alieli “Wangi.” nimbu
 koronga-ou kepe kinié yandopa kepe
 kangulupu limbo tepo angilio.”*
 nirimu.

11

*11:1-10 Pulu Yemone Isirele Yembo Koltalo We
 Moloringime Kondo Kolorumu Ungu Te*

¹ Akumunge nane „eno“ walsikiru: Pulu Yemone yunge Isirele yemboma bulu sipe mundupe siye kolorumuye? Paa molo! Na „Pollo, Isirele ye tela, Eporayamone kalopa lsimu ye te, na Benjaminige yembo talapemonga ye te.* „Na bulu sipe mundupe siye naa kolorumu kanumu.“ ² Pulu Yemone yunge yembo pe molonge mele ou pilierimu† kanu yemboma mundupe siye naa kolorumu. „Pulu

§ **10:20:** Aisaya 65:1. * **10:21:** Aisaya 65:2. * **11:1:** ungu pulu te inie yakondo 9:5*. Isirelene kango rurepo merimu aku kangomanga te Benjamini. Aku kangomane Isirele yembo talape rurepo kalko lsingi. Pillipai 3:5-6, bokumunge alsena anjokondo “31.1.pikinini bilong Eporayamo”, “31.2.pikinini bilong Isrel” kinie kananila. † **11:2:** inie yakondo 8:29.

Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye, Illainjane terimu mele temane Pulu Yemonga bokune molemomo eno naa pilimeleye? Illainjane Isirele yembomane teko kenjeringi mele Pulu Yemondo tondolo mundupe nimbe sipelie nimbendo:

3 “Awilimu, nunge ungu umbu tondolenoma pilku andoko ningu silimele yema‡ toko kondoko, nu popo toko kalemele poloma toko bulsuku teko kenjeringi.

Kinié na telumu mindi „nunge ye, moliomo toko kondonge tekemelela.”

nirimu kanumu. **4** Nalo Pulu Yemone yundu topondopa nambolka nirimuye? Yuni nimbendo:

“Yembo sepene tausini molemele akume nane nokoliomonga enone ‘olio nokolemo pulu yemo’ ningu kolo toli Belenga§ kumbikerena tamalu peko popo naa tolemele.”

nirimu.* **5** Aku sipela kinié kepe Pulu Yemone ‘Isirele’ yembo mare koltalo we kondo kolopa ‘nanga yemboma molangi.’ nimbe mako torumu-ne molemele.† **6** Pe yuni yuyu eno we kondo kolopalie ‘Yunge yemboma molangi.’ nimu liemo enonga kongono telemelamonga uluri naa telka.‡ Eno kongono tengemonga yuni

‡ **11:3:** bokumunge alsena anjokondo “35.profet”. § **11:4:** bokumunge alsena anjokondo “13.god giaman”. * **11:4:** aku temanemo OuKingime 19:10,14,18. † **11:5:** ‘we kondo kolorumu’ nirimu akumu kanu yemboma enono ulu peanga mare teringimunge “nanga yemboma molangi.” naa nirimu. Yuni yuyu konopuni pilipe we kondo kolopa “nanga yemboma molangi.” nirimu. ‡ **11:6:** inie yakondo 4:4, Epesasi 2:8-9.

kanopalie 'Nanga yemboma molangi.' nimu liemo yuni yemboma we kondo kolopalie, 'Nanga yemboma molangi.' nilimo aku we kondo kololi ulumu sike we kondo kololi ulumu molo.

⁷ Aku liemo kinié olione nambolka nimoloye? Isirele yembomane „Pulu Yemo kinie kapola kapola molko yuni eno 'yembo sumbi nilime.' nimbe kanomba ulumu,§ 'Paa liemiliya!' ningu kongono mindili siku teringi nalo naa lsingi akumu „Pulu Yemone yuyu konopuni pilipe, mako torumu yemboma lsingi. We „Isirele, yemboma konopu pipi sirimumunge Pulu Yemonga ungumu pilinge aulke te naa lierimu.* ⁸ Akumunge ungu te „Pulu Yemonga, bokune toringi molemo, akumu isipe:

"Pulu Yemone eno
'konopu naa peli yemboma mele molko,
mongone melema naa kanoko,
komuni ungume naa piliengi!' nirimu akumu
pe kinié kepe yandopa yandopa
aku siku molemele."[†]

nimbe molemo. ⁹ „Kanu yemboma Depisini 'Yunge opa puluema molangi.' nirimu mele molonge.., Depisini 'yunge opa puluema molonge mele, ungu te isipe nimbendo:

"Enonga langi nongo molonge koleamo
kera mamuli anjeli koleamo mele lepa,
yembo tepa atondolemo melte mele lepa,
enone tekó kenjilimelemonga

§ 11:7: inie yakondo 9:30, 10:3. * 11:7: inie anjokondo 11:25.

† 11:8: UnguManema 29:4, Aisaya 29:10, Mateyu 13:13-15,
Jono 12:40, Lipe Mundorumu Yema 28:26-27.

pundu topa umbune simbe mele te liepili.

¹⁰ Enonga mongomane ‘melema naa kanangi.’ nimbe pipi sipe, sumbulu topa, alieli eno umbune awili teko mengemonga enonga bulume langopa olkondo sukundu opili molko mindi pangi.”[‡] nirimu.

*11:11-24 Pulu Yemone Yembo Talape Lupema
'Nanga Yemboma Molangi.' Nirimu Ungu Te*

¹¹ Akumunge na ungu te pea walsikirula:[§] ‘Isirele yemboma, molko kenjeringi kinie kamu molko kenjeringiye? Paa molo! Isirele yemboma Pulu Yemo kinie teko kenjiku bulu siringimunge Pulu Yemone yembo lupemando lipe tapondopa ‘Mindili nolemela aulkena wendo ongo, na-kinie pea molko kondonge aulkena pang.’ nimbe lipe mondorumu. ‘Na yembo lupema lipu tapondombo kinie Isirele yemboma kanokolie konopu keri panjiku ‘olio yu-kinie kapola kapola molemelanje papu.’ niengi.’ nimbe aku terimu.^{*}

¹² Nalo Isirele yembomane Pulu Yemo kinie teko kenjiku bulu siringimunge Pulu Yemone ma koleana pali yemboma paa tepa kondorumu, Isirele yembomane Pulu Yemonga ulu peangama munduku siye koloringimunge yembo lupema-kinie ulu peangama terimu. Aku liemo

^{‡ 11:10:} Konana 69:22-23. ^{§ 11:11:} Unru pulu te inie yakondo 10:19. ^{*} **11:11:** Isirele yembomane ‘eno enono Pulu Yemonga yemboma. Pulu Yemone eno mindi tepa kondolemo kondomba. Yembo lupema yembo kerime. Pulu Yemone kanume tepa naa kondomba.’ konopu lieringi. Pollone akumu pilipelie aku sipe nimbe pep torumu. LipeMundorumuYema 13:46-47, 22:18,21.

Isirele yemboma Pulu Yemo molemona kelko ongo yunge talapena sukundu molonge kinie yemboma-kinie pali ulu peanga awisili olandopa olandopa temba.

13-14 Eno Isirele yemboma naa molko yembo lupe molemelema, nane kinié enondo nikiru. Na yembo lupemanga nimbe Kirasini lipe mundo-rumu yemo[†] moliomonga yembo lupema ungu peangamo, nimbu silipu andolio mele ‘Nanga Isirele yembomane kanokolie “Eno malo.” ningu kumu panjikulie mindili nolemela aulkena wendo ongo Pulu Yemo kinie pea molko kondonge aulkena pang.’ nimbu Yesusini na ‘yembo lupemanga’ nimbe lipe mundundorumu yemo molio mele yemboma pali nimbu silipu andolio. **15** Pulu Yemone Isirele yembomando “Naa ongo anjo paa.” nirimu kulu mana yemboma pali yu molemona sukundu puku molko kondoko mindi punge aulkemo wendo orumu. Aku sipe Isirele yemboma molko kondonge aulkemo manie purumumunge yembo lupema molko kondonge aulkemo wendo orumu kulu nanga Isirele yemboma eno Pulu Yemone altopa sukundu limu liemo kololi ulu pulumu manie pupelie molopa mindi puli ulu pulumu paa kamu-kumu wendo ombá. **16** Pillawa kalongendo pillawa topele tolemelemonga mare ou wendo liku Pulu Yemo popo toko silimele akumu[‡] Pulu

[†] **11:13-14:** bokumunge alsena anjokondo “1.aposel”. [‡] **11:16:** Rasi-witi kepe langime kumbi lepa polo torumu kinie mare ou liku Pulu Yemo siringi ungu manema Kambu 15:17-21, LLipai 23:10,17. Ya ungu iko topalie Isirele yembomando nirimu.

Yemonga pillawa kake telimu lemo liemo pillawa we lemoma pali kepe Pulu Yemonga pillawa kake telime lemola. Unjo tengā pulkinioma Pulu Yemonga kake telime liemo unjomo pali Pulu Yemonga unjo kake telimula. §

17-18 Unjo ollipi peanga ponienā angilimomonga kola mare* Pulu Yemone langopa ltepalie, eno yembo lupema lamana unjo ollipi keri angilimomonga kolama mele moloringimunge kola mare langopa unjo ollipi peangamonga lipe waka-maka suku panjerimumunge enone ‘Unjo peangamonga kola maniendopa, olio olandopa molemolo.’ ningū konopuni naa piliengi! Kola peangama kinie unjo peangamonga langi norumu langime eno-kinie pea nolemelemonga enone ‘Unjo peangamonga kola maniendopa, olio olandopa molemolo.’ ningū konopumuni naa piliengi! Aku siku konopu lieringi liemo i siku piliengi: ‘Eno unjo kolamane unjomonga pulkinioma langi naa silimele. Unjomonga pulkiniomane eno kolama langi silimo.’ konopu leayo. † **19** Nalo pe eno ‘Isirele yembo naa molemelemane, ningendo: “Pulu Yemone ‘Olio kola kerime lipu unjo peangana panjembo.’ nimbe unjo peangamonga kola mare langopa lterimu.”

§ **11:16:** Unjomo Isirele yemboma. Unjo pulkinioma Isirele yembomanga pulu pulu anda-kolepama. * **11:17-18:** aku unjo kolama Isirele yembo mare yu mele mele kanume ungu pulu te 11:16**. † **11:17-18:** Iungumu lipe tapondolemo ungu te Jono 4:22 molemola. Pulu Yemone Eporayamo-kinie nimbe panjerimu ungumu kananila (OuPuluPulu 18:18).

ninge. ²⁰ Aku sikela. Nalo unjo peangamonga kola langopa lterimu akumene ,Pulu Yemone ‘Eno nokopili.’ nimbe lipe mundorumu ye nomi Kirasimu ‘Yu sike orumu.’ ningu, tondolo munduku naa pilieringimunge Pulu Yemo yuni eno langopa lterimu; eno unjo kerimunge kolama enone ,‘Yu sike orumu.’ ningu, tondolo munduku pilimelemonga[‡] aku siku angilku kondolemele. Aku sike nalo ‘Olio peanga.’ ningu enonga imbi liku ola naa munduku kara puku naa molangi. Pipili kolko pilku konginjiku molayo. ²¹ Pulu Yemone unjo peangamonga kolama ,kondo naa kolopa, we angiliepili siye naa kolopa, langopa lterimumunge eno kepe aku sipe we angiliepili siye naa kolomba kene kara puku naa molayo.

²² Imu konopuni pilku molayo: Pulu Yemone yemboma-kinie ulu peangama tepa mindili silimo ulume tepa peaselo telemo. Yu munduku siye koloringi yemboma mindili sirimu, nalo enone yu kanopa peanga kanopalie eno tepa kondomba ulume teko molongi liemo yuni eno-kinie ulu peangama terimu mele sike aku sipe temba. Aku naa tengi liemo eno langopa ltembala.[§] ²³ Pe unjo kola ou langopa lterimume konopu alowa teko altoko ,‘Ye nomi Kirasimu yu sike orumu.’ ningu, tondolo munduku piliengi liemo unjo langorumune kelepa topa mondomba. Pulu Yemone kanu kolama aku sipe manda temba. ²⁴ Eno pilimele, eno lamana unjo ollipi kerimunge kolama Pulu Yemone langopa

[‡] **11:20:** bokumunge alsena anjokondo “8.bilip”. [§] **11:22:** Ipuru 10:26-31.

unjo ollipi peanga ponieno umbu topa nokorumu, kanumu enonga unjomo molo, akumunge eno panjerimu. ‘Aku sipe mele kapola naa temba.’ ningu naa telemele kanumu. Aku terimu kinie kapola orumu liemo unjo peangamo yunge kolama kelepa lipe topa mondomba kinie paa kapola naa angilimbeye?

11:25-32 Pulu Yemone Yunge Kondo Kololi Ulu Pulumu ‘Yemboma Pali Kanangi.’ Nimbe Terimu Ungu Te Kinie Pulu Yemone Isirele Yemboma Pali ‘Mindili Naa Nangi.’ Nimbe Lipe Tapondomba Ungu Te Kinie

²⁵ Angokeme, Pulu Yemonga ungu pulu te ou lopi tepa perimumu eno naa pilinge kinie kapola naa temba. ‘Enone ‘Olio pilipe konginjeli yemboma molopo ungume pali pilimolo.’ ningu naa piliengi!’ nimbu kanu ungu pulu lopi tepa perimumu piliengi nimbu siembo. Akumu isipe: Isirele yembomane pali Pulu Yemonga ungumu ‘Sike.’ ningu pilku linge aulkemo kamu-kumu pipi naa silimo. Pulu Yemone yembo lupe mako torumu yemboma pali yunge talapena sukundu sukundu olemele kinie mindi Isirele yembomanga konopume isili-ou pipi silimo.* ²⁶ Yembo lupema Pulu Yemonga talapena sukundu ongo pora singe kinie Pulu Yemone yunge Isirele yemboma pali lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondomba.[†] ,Pulu Yemonga,

* **11:25:** inie yakondo 11:7. † **11:26:** bokumunge alsena anjokondo “21.2.kisimbek”.

bokune ungu te aku sipe nimbe molemo, akumu
isipe:

‘Pulu Ye Yawene nimbendo:
“Isirele yemboma kamu molko naa kenjengi!”
nimbe
lipe tapondomba yemo Jerusalleme‡ molopalie
ombá.

Kanu yemone

Jekopone kalopa lsimu yembo talapemo
Pulu Yemonga ungumu naa pilku
bulu siku molemele mele ‘munduku siye kolko
konopu alowa teangi.’ nimbe lipe tapondomba.
²⁷ Nane ‘enonga ulu pulu kerime manie pupili.’
nimbo walemonga
aku sipu aku ungumu nimbu panjipu mi lembo.”
‘nirimu,’§
nimbe molemo.

²⁸⁻²⁹ Pulu Yemone yembo tendo “Yu nanga
yembomo molopili.” nimbe mako topalie kelepa
konopu alowa naa telemo. “Yu tepo kondombo.”
nimbe panjilimo ungume konopu alowa naa tepa
siye naa kolemo akumunge Isirele yembomane
‘Yesusinge, temane peangamo naa pilku liku
bulu siringimunge Pulu Yemo Isirele yembomakinie
opa pulue molemele akumunge eno yembo
lupema lipe tapondopa Pulu Yemonga yemboma
molonge aulkemo akisinderimu. Nalo Pulu

‡ **11:26:** Imbi Jerusalemenga ungu pulu te inie yakondo 9:33*molemo. “Kanu lipe tapondomba yemo yu Isirele ye te molomba.” nimbeline nirimu. Bokumunge alsena anjokondo “23.Krais”. § **11:27:** Aisaya 59:20-21, 27:9, Jeremaya 31:33-34; bokumunge alsena anjokondo “22.kontrak”.

Yemone Isirele yembomanga pulu pulu anda-kolepalime konopu mondopa ‘Enone kalko linge yemboma ‘nanga yemboma molangi.’ nimbo.’ nimbe mako torumu mele pilipelie kinié Isirele yemboma konopu mondopa molemo. ³⁰ Eno yembo lupemane ou Pulu Yemone “Teaa.” nir-imu mele pilku liku naa teko su siringi nalo Isirele yembomane Pulu Yemone “Teaa.” nir-imu mele su siringimunge Pulu Yemone eno yembo lupema we kondo kolemo. ³¹ Aku sipela Pulu Yemo eno yembo lupema we kondo kolemomonga Isirele yembomane Pulu Yemonga ungu naa pilku liku su silimele. Nalo we molo. Pulu Yemo yuni Isirele yemboma we kondo kolombala. Eno yembo lupema Pulu Yemone we kondo kolemo mele aku sipe yuni Isirele yemboma kepe we kondo kolombando Isirele yemboma eno yunge ungumu liku su silimelela. ³² Yemboma pali Pulu Yemone ‘We kondo kolambo.’ nimbelie ‘Eno pali ou ungu ta niengi.’ nirimu.

*11:33-36 Pollone Pulu Yemo Kapi Nimbe Imbi
Lipe Ola Mundundorumu Ungu Te*

³³ Olionga Pulu Yemo paa molopa kondolemo. Yu molemo mele olione pilipu sundulimolo. Mulúmu* paa olandopa lemo olione yu kapola naa manda manjimolo mele aku sipela Pulu Yemo yunge ulu peanga telemoma kinie yunge konopumu kinie yunge pilipe konginjelimu kinie

* **11:33:** Kewa-ungune “nomu-kusa mele” nilimo nalo umbu yembomane naa pilimele.

paa awisili pelemo,
 olione manda pilipu naa limolo.[†]
 Yu konopumuni pilipe nilimomanga pulume
 olionga yembo tene paa manda naa pilipu nil-
 imolo;
 yu aulke pulimoma
 paa manda naa kanopo lendelemolo.[‡]
³⁴ “Nawene Awilimu konopu lemo mele pil-
 imoye?
 Molo nawene ungume kinie, ulume kinie,
 Awilimu lipe ora simbeye?”[§]
³⁵ “Molo nawene ‘Yuni na mele pundu topili kene
 nane yu-kinie elou teambili.’ nimbe
 yu melte we sirimuye? „Yembo te molo..”^{*}
³⁶ Yu melema pali terimu Pulu Yemo;
 yu melema pali enge sipe nokopa molemo;
 melema pali yunge mindi.
 Kinié kepe pe alieli kepe olione
 ‘Yu paa olandopa yemo. Yunge imbi
 melemanga pali paa olandopa molemo.’ nimbu
 yu kapi nimbu
 imbi lipu ola mundundulipu mindi pamili.
 Sike aku sipe tepili.

12

*12:1-15:13 KIRASI ‘SIKE’ NINGU TONDOLO
 MUNDUKU PILIMELE YEMBOMANE ULU TENGE
 MELE POLLONE NIMBE SIRIMU UNGUME*

[†] **11:33:** Konana 92:5. [‡] **11:33:** Jopo 5:9, 11:7, Konana 139:6.

[§] **11:34:** Aisaya 40:13. ^{*} **11:35:** Jopo 41:11.

*12:1-2 Pollone “'Pulu Yemo Popo Tamili.’
Ningu Enone Enono Konde Molangi Kangi Pali Yu
Siee.” Nirimu Ungo Te*

¹ Akumunge* angokeme, nane enondo tondolo mundupu nikiru: “Pulu Yemone olio kondo kolopa ‘Naa tambo.’ nilimo kene ‚yembomane kongi kinie kera kinie paa kake telime Pulu Yemo popo toko kalko siringi yuni kanopa peanga kanopa lsimu mele, enone ‘Pulu Yemo popo tamili.’ ningu eno enono konde molangi kangi pali ulu pulu keri te naa pepa kake tepili yu siengi.” nimbu mawa tekero. ‘Pulu Yemo kali nimbu yunge imbi lipu ola mundundemili.’ ningu aku teangi.[†] ² Aku tekolie enonga kang-imene altoko we mana yembomanga konopu leko ulume telemele mele manda manjiku naa teayo. ‘Pulu Yemone olio konopu kondema sipili.’ ningu alowa teko konopu lupe leko ulu lupe teko molayo. Aku siku tengi liemo enone Pulu Yemone ‘Ulu teangi.’ konopu lemo ulume manda pilinge. Ulu peangama kinie ulu yu kanopa konopu silimoma kinie ulu sumbi nilime kinie manda pilinge.[‡]

12:3-8 Pulu Yemone Olio Yu-Mele-Mele Ton-dolo Apurupe Silimomane Yunge Kongono Teamili Ungo Te

³ Pulu Yemone na we kondo kolopalie nando “Andoko yemboma nanga ungumu ningu si.”

* **12:1:** Nambolka akumungeye? Pollone inie yando kolomongo-awili 1-11 nimbe silimo pali akumunge. † **12:1:** Ungu-Manema 6:5. ‡ **12:2:** inie yakondo 6:13.

nirimu-ne nane enondo nimbondo: "Eno yumele-mele molemele mele konopu siku imbi manie mele molopili molkolie 'Olio imbi ola mele molopili molemolo.' konopu naa leaa." nikiru. § Pulu Yemone eno kongono lupe lupemanga pilipe konginjeli lupe lupe sirimu akumene konopu leko kondoko eno yu-mele-mele telemele tenge mele apureyo. ⁴ Olionga kangine kimbuki mele angilimomane pali kongono lupe lupe telemele. Kini kongono lupe tepa, mongone lupe tepa, komuni lupe tepa, kangimunge melemane aku siku kongono lupe lupe telemele mele ⁵ aku sipu olio yembo awisili molemolo nalo olio Kirasinge yemboma molemolomanga olio kangi telumu mele molopo kangi telumunge kimbu-ki melema mele molemolo.*

⁶ Pulu Yemone yuyu 'Olio yu-mele-mele kongono lupe lupe teamili.' nimbe, pilipe konginjelime lupe lupe moke tepa silimo kanu kongonoma teamili. Ungu nimbe sílimunge pilipe konginjelimu simu liemo Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilimolo mele yemboma ungume nimbu siemili. Kanu yembomanga te Pulu Yemo , 'Sike lipe tapondolemo.' nimbe, awili tepa tondolo mundupe pilimo yembomone ungu awisili tondolo mundupe nimbe sipili. Molo te Pulu Yemo kanga tepa mele mindi pilimomone kanga tepa nimbe sipili. ⁷ Yembo lipe tapondoli pilipe konginjelimu silimo liemo yemboma lipe tapondopili. Ungu mane sili pilipe konginjelimu silimo liemo akumu limo

§ 12:3: Pillipai 2:1-11. * 12:5: Ungu pulu te Ou-Korini 10:17*

yembomone ungu mane sipili. ⁸ ‘Umbunemanne yemboma topa manie naa mundopili. Konopu tondolo pupili molangi.’ nilimo pilipe konginjelimu pelemo yembomone aku sipe nipili. Yembo lupema lipe tapondombando kou mone silimo yembomone konopu talo tepa naa lepa toya topa kou mone sipili. Yembo lupemanga kongono nokolemo yembomone nokopa kondopili. Yembo mindili nolemelema kondo kolopa lipe tapondolemo yembomone konopu sipe lipe tapondopili.[†]

12:9-21 Enonga Angenupilime Konopu Mondonge Ungu Te

⁹ ‘Yembo lupema,’ paa sike konopu mondoko kondayo. Ulu pulu kerime kanoko keri kanoko munduku siye kolko, ulu pulu peangama mindi konopu mondoko tondolo munduku teko molangi.[‡] ¹⁰ Enonga angenali konopu mondolemele mele Kirasinge yemboma anjo yando konopu mondayo.[§] Enonga yembo mare molko kondonge eno molko kenjinge kinie konopu awisili naa leko konopu peanga pepili yembo lupema kapi ningu molayo. ¹¹ Ulu peangama tengendo siye naa kolko enge ningu teko, ‘Yembo mane olio Pulu Yemonga Minimu pea molemolo kanangi.’ ningu ‘Yu olio ambolopa molopili.’ ningu molayo. Awilimunge kongono tondolo munduku tendayo. ¹² ‘Pe molopo kondomolo.’ ningu pilku konopu sieyo. Mindili singe kinie mumindili naa kolko taka liku molayo. Alieli

[†] **12:8:** OuKorini 12:4-11, Epesasi 4:11, OuPita 4:10-11. [‡] **12:9:** OuTesallonaika 5:21-22. [§] **12:10:** Ipuru 13:1.

Pulu Yemo kinie ungu ningu molayo. ¹³ Pulu Yemonga yembo mare mele molo tolemoma liku tapondoko mele mare siengi. Yembo kolea sulune yembo mare ponenge leko onge kinie liku tapondoko pea peangi.

¹⁴ Yembo marene eno teko kenjingema ‘Pulu Yemone eno tepa kondopa lipe tapondopili.’ ningu yu mawa teangi. Sike Pulu Yemo mawa tendekolie ‘Kanu yemboma tepa kondopa lipe tapondopili’ niengi. ‘Eno „pundu topa, tepa kenjepili.’ ningu mawa naa teangi. ¹⁵ Yembo konopu singema-kinie eno konopu siku molangi. Yembo kola tengema-kinie kola teko molangi.*

¹⁶ Yemboma-kinie konopu telune pupili ulume telu siku teko molangi. Eno kakera naa ningu ‘Yembo awilime molemolo, we yemboma-kinie naa andopo molomolo.’ naa ningu, yembo imbi naa mololime-kinie konopu siku telune tapu toko molangi. ‘Na imbi paa ola molemo. Na paa pilipe konginjeli pelemo yembomo molio.’ naa niengi.

¹⁷ Yembo marene eno teko kenjinge kinie enone anjo teko naa kenjengi! Yembomane pali kanoko peanga kanolemele ulume mindi pilku teko molangi. ¹⁸ Opa teko mumindili kololi ulu akume konopu liku munduku naa piliengi! Alieli ‘yemboma-kinie pali taka lipu molamili.’ ningu konopu kimbu siku pilku molangi.† ¹⁹ Nanga pulu lemo yemboma yembo marene eno teko kenjinge kinie eno pundu naa tangi. ‘Pulu Yemone eno-kinie mumindili kolomba.’ ningu

* **12:15:** ungu pulu te Ou Korini 12:26 nje. † **12:18:** Ipuru 12:14 ekendo.

siye kolangi. Aku sipe mele „Pulu Yemonga, bokune ungu te molemo, akumu isipe:

‘Awilimuni nimbendo:

“Teko kenjilimelemonga pundu toli kongonomo nanga kongonomo mindi. Teko kenjilimelemonga

nane nanu pundu topo mindili simbo.” nilimo.[‡]

aku sipe molemo kene „eno enono naa teangi.”
²⁰ Aku siku paa naa tekolie „Pulu Yemonga bokune nilimo mele teangi. Akumuni nim-

bendo,:

“Nunge opa puluemo engelene kolomba kinie ga sieni.

‘No waka lekemo.’ nimbé kinie no kolko sieni.

Aku teni kinie[§]

nu-kinie tepa kenjimbe ulu kanume pilipelie pipili kolomba.”*

„nilimo mele teangi.”
²¹ Ulu pulu kerimene eno topa manie naa mundopili. ‘Ulu pulu kerime topo manie mundemili.’ ningulie ulu pulu peangama teangi.

13

13:1-7 Pollone “Yemboma Gapomanone Ungu Mane Sipe Panjilimoma Pilku Liku Teko Molaa.” Nirimu Ungu Te

¹ Yemboma pali gapomanone nilimo mele pilku liku molangi. Gapomano we naa molemo. Pulu Yemone ‘Kolea nokopili.’ nimbe mako

[‡] **12:19:** Ungu Manema 32:35, Mateyu 5:39. [§] **12:20:** Giriki-ungune isipe ungu iko tolemo: “Aku teni kinie nuni yunge pengena tepe elka liku maku toni” nilimo.

* **12:20:** Ungu Tondolo Kangama 25:21-22; Wendo Oringi 23:4-5, Mateyu 5:44.

tolemo-na molemomonga aku siku teko molangi. Koleamanga pali gapomano molemelema Pulu Yemone mako topa ‘molangi.’ nilimo-na molemelemonga aku siku enone nilimele mele pilku liku molangi. ² Akumunge “Gapomanonga ungu naa pilimolo.” nilimele yembomane aku siku “Pulu Yemone ‘teangi.’ nimbe mondoemo yembomanga ungume naa pilimolo.” nilimele. Aku telemelemonga enonga kotemo wendo ombá.

³ Molko kondolemele yemboma nokoli yembomane teko naa kenjilimele. Teko kenjiku molemele yemboma mindi pipili kolangi. Gapomanone eno mindi tepa kenjimbe. ‘Nokoli yemboma olione pipili naa kolamili. Enone olio teko naa kenjengi!’ ningulie ulu peangama teko molayo. Aku tenge kinie gapomanone enone teko molemele mele kanopa kapi nimbé. ⁴ ‘Yemboma molko kondangi.’ nimbe Pulu Yemone ‘Nanga kongono tendelimu molopili.’ nimbe gapomano lipe mondoemo-na gapomanone aku sipe temba. Nalo gapomano we tondolo naa pelemo. Gapomanomone yembo kerime konopu keri panjipe mongo simbendo tondolomo pelemo kene enone teko kenjengi liemo yu pipili kolayo. ‘Teko kenjinge yembomanga kote wendo ombá kinie nanga kote pilindepili.’ nimbe Pulu Yemone gapomano mondoemo. ⁵ Akumunge ‘Yuni olio tepa kenjimbe kene yuni nimbé mele tepo molamili.’ akumu manjiku ningu naa molangi. ‘Olio konopu keri naa pepili, konopu waengo sipu molamili.’ ningu yuni nimbé mele teko molangila.

6 Enone aku siku ningu pilkulie, nokoli yembomane Pulu Yemonga kongono manjiku teko molemele kene kou-takisi tangila. **7** Gapomanone ungu mane sipelie “Mele sie.” nilimo melema siengi. Kou takisi limele yemboma kou-takisi toko siengi. Mele limelemanga kou-takisi pulimo mele toko siengila. Eno nokolemele yembomakinie karaye naa teko ungu ningema taka liku pilku molangi. Yembo te imbi ola molemomonga imbi liku ola mundundengila.*

13:8-10 Ungu Manema Pali Pilipu Lipu Temolondo Yemboma Konopu Mondamili Ungu Te

8 Eno anjo-yando yemboma-kinie pundu anjikulie ‘We pepa mindi naa pupe aku pundume welea pora nipili.’ ningu nondoko pundu tangi. Ulu telu mindi tekolie ‘Pora naa nipili.’ niengi. Akumu isipe: Anjo yando yembo eno enono-kinie konopu mondoko kondo kolko mololiku pang. Aku tenge yemboma aku siku Pulu Yemonga ungu manema pali paa pilku liku tenge-na yemboma konopu mondoko siye naa kololiku punge kinie paa papu.† **9** Pulu Yemonga ungu mane Mosisini yando nimbe sirimu pelemo, ungu manema isipe: “Ambo yema wa ulu kerinele naa teangi. Yemboma toko naa kondangi. Melema wa naa liengi.

* **13:7:** Kou takisimunge ungu mare Mateyu 17:24-27, 22:17,21 (LLuku 20:22,25). Romo yembomanga kou mone pikisa te gomo 124. † **13:8:** Mateyu 5:43-44, Jono 13:34, Ou Korini 13, Kollosi 3:14.

Yembo lupemanga melema kanoko yama naa meangi.”‡

kanumu. Aku ungu manema kinie ungu mane lupema pali kinie lipu tere lepo nimolondo “Eno enono yu-mele-mele konopu mondoko kondo kolko nokolemele mele aku sikula yemboma konopu mondoko nokoko molangi.”§
aku ungu mane pelemomo nilimolo. ¹⁰ Enone konopu mondolemele yemboma kondo kolkolie manda naa teko kenjinge.* Kanu kinie „Pulu Yemonga, ungu manema pali pilku liku tengendo yemboma konopu mondoko kondo kolonge kinie aku siku paa sike ungu manema pali pilku liku tengen.†

13:11-14 Pollone Yesusi Yunge Yemboma Om̄ba Limbe Walemo Wendo Omb̄ monga Olio Kinié Molomolo Mele Nirimu Ungu Te

¹¹ ‘Aku sipu ulume teamili.’ nambemune nikiruye? Wale te om̄ba pelemomonga aku sipu nikiru. Kanu walemo eno pilimele, akumu isipe: Kinié eno uru pelemelema makilku ola molonge wale kanumu. „Kirasini olionga nimbe tenderimumu ou ‘Sike.’ nimbu, tondolo mundupu pilierimulu‡ kinie yuni yu molombana olio ‘yu pea molamili.’ nimbe kamu sukundu limbe walemo nondopa naa ombá terimu, nalo kanu walemo kinié nondopa wendo ombá tekemo

‡ **13:9:** Wendo Oringi 20:13-15,17, UNGU Manema 5:17-19,21.

§ **13:9:** LLipai 19:18, LLuku 10:27. Temane te LLuku 10:25-37 pali paa kanoyo. * **13:10:** LLuku 6:27, Gallesia 5:14. † **13:10:** bokumunge alsena anjokondo “26.lo”. ‡ **13:11:** bokumunge alsena anjokondo “8.bilip”.

kene eno uru pelemelema makilku ola molonge walemo koronga wendo omu.[§] ¹² Ipulueli pora nimbé tepa, kolea tangomba tekemo kene sumbulu tolemo kinie telemele ulu pulume mundupu siye kolopo,* pa teline[†] opa telemele melema lipu panjemili.[‡] ¹³ Ulu kake telime kolea pa telemo kinie yemboma kanangi pipili naa temba ulume temolondo tondolo mundupu teamili. Maku topo no tondolo nombo kara pupu kekelepa naa tamili.[§] Wa ulu kerinele naa tepo, kanu ulume temolondo konopu lipu mundupu naa andamili. Irinele naa tepo, yembo lupemanga melema kinie kalune angilimo melema kinie ulu mare lupe lupe yembo marene telemele kinie kanopolie, yama naa membo 'Nanga aku sipe liepiliya!' molo 'Na aku sipu teamboa!' nimbu pilipu konopu keri naa panjemili.* ¹⁴ Nalo ,mulumbale pakolemele mele eno aku siku, Awili Yesusi Kirasi ,konopu lemo mele aku sipu konopu leamili.' ningu yu, liku pakokolie,[†] ou-we-konopumene[‡] ulu kerime pilku waka kolemele

^{§ 13:11:} PePita 3:8-14. * ^{13:12:} Epesasi 5:11. † ^{13:12:} Pollone ungu iko topalie ipulueli kinie tangoliselondo nirimu mele Ou Tesallonaika 5:4-8 kananila. ‡ ^{13:12:} Opa tengendo melema Epesasi 6:10-17, PeKorini 10:4. § ^{13:13:} LLuku 21:34. * ^{13:13:} Gallesia 5:16-24. † ^{13:14:} Ya 13:12 kinie, Epesasi 6:11 kinie 'opa teli mulumbale kapane telime pakangi.' nimbe molemo nalo ya 13:14 kinie Gallesia 3:27 kinie 'kapane teli mulumbalema' nimbe naa molemo. Ya 13:14 Giriki ungune 'Yesusi Kirasi pakangi.' nimbe molemo, akumu 'Pilku sundungenje.' nimbu pilipulie 'mulumbale mele' torumulula. Epesasi 4:24, Kollosi 3:10,12 kananila. ‡ ^{13:14:} bokumunge alsena anjokondo "29.olpelabel".

mele ‘Waka naa kolamili’ ningu ‘Konopumene pilipu waka kolemolo ulume teamili.’ naa nieyo.

14

14:1-15:13 Kirasinge Yembo Konopu Tondolo Pupili Molemele Yemboma Kinie, Konopu Tondolo Naa Pupili Molemele Yemboma Kinie, Akumenga Ungu Te

14:1-12 Kirasinge Yembomanga Ulume Kanopo Apurupu ‘Teko Kenjikinu.’ Naa Niemili Ungu Te

¹ Yembo te ‘Kirasi yu sike’ nimbe pilimo nalo yu tondolo mundupe naa pilimo yembo akumundu “Pea molamili ou.” ningu, yuni pilipe ulu telemoma naa pilku apuruku yu-kinie ungu awisili kerepale naa niengi.* ² Kirasinge yembo te ‘langime pali nombó kinie uluri naa temba.’ nimbe pilimo nalo Kirasinge yembo te konopu tondolo naa pupili molopalie kongime pea pali mi lepa naa nomba, ponieno olemo langime mindi nolemo. ³ Yembo te langime pali nolemo yembomone yembo kongime mi lepa naa nolemo yembomo ‘Yu keri, na peanga.’ konopu naa liepili. Yembo te kongime mi lepa naa nolemo yembomone yembo langime pali nolemo yembomo kanopa apurupelie ‘Tepa kenjikimu.’ naa nipili. Yembo langime pali nolemo kanu yembomo Pulu Yemone kanopa peanga kanopa ‘nanga yembomo molemo.’ nirimu kene aku naa teangi. ⁴ Nu nawe konopu

* **14:1:** Mateyu 7:1-5.

lekolie yembo tengat kendemande yembomone ulu tembama kanoko 'Imu teko kondokono. Imu teko kenjikinu.' ningu apurulinoye? Yunge ye awili nokolimuni mindi yunge kongono tele-moma kanopa 'Imu teko kenjikinu. Imu teko kondokono.' nimbe apurumbe. Nalo Awilimuni kanu yembomo 'Konopu tondolo pupili molopili.' nimbe lipe tapondombamonga yu sike konopu tondolo pupili molomba.

⁵ Kirasinge yembo tene 'Iwalema we walema. Iwalemo Pulu Yemonga wale kakemo.' konopu lemo. Nalo Kirasinge yembo tene walema apurou naa apurupe 'walema telu sipe' konopu lemo. Yembomane pali yu-mele-mele konopu lemele mele konopuni pilkulie 'Na aku sipu konopu lelio papu konopu lelio.' ningu tondolo munduku piliengi! ⁶ Yembo tene 'Iwalemo peanga olandopa.'[‡] nimbe pilimo yembomone 'Awilimuni kanopa peanga kanolemo mele teambo.' nimbe aku sipe nimbe pilimo. Yembo te langime naa apurupe walu nolemo yembomo 'Awilimuni kanopa peanga kanolemo mele teambo.' nimbe Pulu Yemondo "Ange." nimbeline langime nolemo. Yembo te langime mi lepa naa nolemo yembomo 'Awilimuni kanopa peanga kanolemo mele teambo.' nimbe aku sipe tepa Pulu Yemondo "Ange." nilimo.

⁷ Olio Kirasinge yembomanga tene konopuni pilipe 'Na nanu pilipulie isipu tepo molambo.' manda pilipe naa nimbé. Yuyu pilipelie 'Isipu

^{† 14:4:} "yembo te" kinie "nokoli yemo" kinie nikimu akumu Yesusi Kirasi kanumu. ^{‡ 14:6:} Walemondo ungu mare Gallesia 4:10, Kollosi 2:16.

kolambo.' manda naa nimbéla. ⁸ Olio konde molopolie Awilimuni§ kanopa peanga kanolemo ulume mindi tepo molamili. Molo kolomulu liemo 'Awilimuni 'Kolani.' nikimu walemo wendo okomo-na yunge imbi ola molopili kolambo.' niemili. We konde molomolo kinie kepe kolomolo kinie kepe olio Awilimunge yemboma molomolo. ⁹ Aku ulumunge ulu pulumu isipe: Yu 'Yembo kololimenga kepe konde molemele-manga kepe Awilimu molambo.' nimbe Kirasi yu kolopalie kelepa konde molorumu.

¹⁰ Akumunge nuni nambemune nunge angene ulu telemoma 'Imu teko kenjikinu. Imu teko kondokono.' ningu apurulinoye? Nunge angena nambemune kanoko keri kanoko 'Yu yembo kerimu.' nilinoye? Pe olio pali Pulu Yemonga kotena angilimolomonga kinié aku teleno kapola naa telemo. ¹¹ Akumunge Pulu Yemonga bokune ungu te molemo, akumu isipe: 'Awilimuni nimbendo:
"I konde molopo mindi pulio akumu paa sike
mele

yemboma pali ongo nanga kumbikerena

koporongo langoko tamalu peko,

"Pulu Yemo yu sike molemo." kerena ninge

akumu paa sikela." nikimu.*

nimbe molemo.† ¹² Akumunge olio yu-mele-mele olionga ulu telemolomanga pulume pali

§ 14:8: bokumunge alsena anjokondo "6.Bikpela". * 14:11: Aisaya 45:23, Pillipai 2:10-11. † 14:11: Ou walse Josepone aku sipe ungu te nimbe panjipe mi hierimu (OuPuluPulu 42:15).

sike Pulu Yemo nimbu simolo.[‡]

*14:13-23 'Kirasinge Yemboma Teko Kenjengi!'
Ningu Ulu Mare Naa Teangi Ungu Te (14:1-15:13
pali kanani.)*

¹³ Akumunge olione anjo yando yembomane ulu telemelema apurupu kanopo keri kanolemolo mele mundupu siye kolamili. Ulu te lupe isipu teamili: Nunge angena 'manie pumbemolo ulu pulu kerime temba ulu te paa naa teambo.' ningus pilku molangi. ¹⁴ Na 'Pollo,' Awili Yesusi pea konopu telune pupili molembolo yemo molopolie* "Melemanga pali melte† yuyu Pulu Yemone kanopa kalaro molemo' nimbe naa kanolemo.' nimbu tondolo mundupu pilkiru. 'Nalo yembo tene melte 'kalaro molemo' konopu lemo liemo sike kanu melemo kanu yembomone aku sipe konopu lemomonga aku melemo kanopa ulu te temba kinie tepa kenjimbe.' nimbu pilkiru. ¹⁵ Nuni langi te noleno kinie angenane kanopalie yunge konopune umbune pelemo liemo nuni yu konopu naa mondokolie aku siku teleno. Kirasi yunge nimbekolo wangopa kolondorumu angena akumu nu langi noleno-na kanopalie Kirasi mundupe siye

[‡] **14:12:** Kirasinge yembomanga kote te wendo omb la. PeKorini 5:10, Ipuru 4:13, Mateyu 12:36 kananila.

[§] **14:13:** inie

anjokondo 16:17, PeKorini 6:3.

^{*} **14:14:** Aku sipe mandala, molo akumunge ungu pulumu isipenje: 'Na Awili Yesusini nanga konopune melema pali lipe ora silimomonga na ulume pali pilio.'

[†] **14:14:** inie manie 15 kinie ou yakondo kinie langi nikimu akumundu ya nikimula. Mateyu 15:10-11,16-20, Mako 7:14-23, LipeMundorumuYema 10:9-16, OuTimoti 4:4, Taitasi 1:15.

kolopa kamu ulsu pupe molopa kenjimbe liemo aku langimu naa nou. ¹⁶ Nuni ulu pilku peanga pilku telenomo yembomane kanokolie nunge bulkundu nindiku ‘Tepa kenjikimu.’ ninge kinie kapola naa temba kene nu teni ulume mimi siku pilku teko molani. ¹⁷ Pulu Yemo ye nomi kingi molopa ‚Kirasinge yemboma, nokopalie‡ langi kinie no kinie nolemele aku melemanga yu kanopalie ungu te naa nilimo. Yu ye nomi kingi molopa nokopalie ulu sumbi nilime kinie, taka lipe mololi ulume kinie, konopu sili ulume kinie, Mini Kake Telimuni silimo aku ulume mindi ‘tenge kinie kanopo peanga kanombo.’ nimbe pilipe molemo. ¹⁸ Yembomane Kirasinge kongono pilku tendengendo aku ulume telemele yemboma Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo, we yembomane kanoko ‘teko kondokomele’ ningu kanolemele.

¹⁹ Akumunge olione yemboma taka liku konopu telune mindi pupili molonge ulume kinie, olionga angenupilime Kirasinge ungume pilku liku teko molongendo konopu olandopa tondolo pupili molonge ulume kinie, paa tondolo mundupu teamili. ²⁰ Langi te nonimunge Pulu Yemonga kongonomo kamu toko manie mundoni kinie paa kapola naa temba kene aku paa naa teani. Sike langime pali kalaro te naa molopa uluri naa telemo nalo langi te noni kinie yembo tene kanopalie yu konopu talo pembamonga Kirasinge yembo molopa temba mele pilipe sundupe tepa kenjimbe liemo aku

‡ **14:17:** bokumunge alsena anjokondo “20.kingdom”.

§ **14:19:** OuKorini 14:26.

tenimu kapola naa temba. ²¹ Nuni kongi te molo no-waene te noni molo ulu te lupe teni kinie angenane kanopalie yu konopu talo pembamonga Kirasinge yembo molopa temba mele pilipe sundupe tepa kenjimbe liemo altoko aku siku naa teni kinie papu.

²² Nunu aku melema kanoko konopuni pilino mele akumu nu kinie Pulu Yemo kinie elonga kongonomo. Yembo tene melte kanopa 'Imelemo peanga.' konopu lepalie yunge konopuni pilipe 'Tepo kenjikiru.' nimbe ungu te naa piliemu liemo yu konopu sipili. ²³ Nalo yembo tene langi te kanopa 'Ilangimu kalaro molemonje. Nombó kinie kapola naa tembanje.' nimbe pilipelie nomu liemo tepa kenjilimo. 'Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulu te tekero.' nimbe tondolo mundupe naa pilimomonga nomu liemo sike tepa kenjilimo. Olione 'Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulume telemolo.' nimbu tondolo mundupu naa pilimolo ulume telemolo kinie aku sipu ulu pulu kerime telemolo.

15

15:1-6 'Kirasini Pilipe Telemo Mele Olione Aku Sipu Pilipu Teamili.' Nirimu Ungu Te (14:1-15:13 pali kanani.)

¹ Olio 'Yesusi sike' nimbu, tondolo mundupu pilipu siye naa kolemolo yembomane konopu tondolo naa pulimo yemboma 'Yesusi ambolko kondangi.' nimbu enonga umbunema pea mendepo, olio oliolio konopu sipu molomolo

ulume mindi naa teamili.* ² Olio yu-melete-melete 'Kirasinge yemboma 'Kirasi yu sike.' ningu tondolo munduku pilimele mele siye naa kolko yu tondolo munduku ambolangi.' nimbu eno lipu tapondonolondo kanoko peanga kanolemele ulume teamili. ³ Olio pilimolo, Kirasi kepe yu yuyu 'konopu sipu molombo ulume teambo.' naa nirimu kanumu.[†] Yuni pilipe terimu mele Pulu Yemonga bokune molemo mele isipe: 'Pulu Yemone "Mana pu." nimbe lipe mundumbe ye Kirasimuni pe omba temba mele Depisini ou pilipelie nimbendo:」

"Yembomane nu‡ ungu taka tondoko marake tengi
akumu na pea tengila."

'nirimu.'§ ⁴ Ou 'Pulu Yemonga, bokune imbi toringi aku ungumene pali olio mane simbendo molemo.* 'Olionga konopu tondolo pupili siye naa kolopo Kirasi ambolopolie 'Pulu Yemone olio lipe tapondonomba walemo sike ombá.' nimbu tondolo mundupu pilipu nokopo molamili.' nimbe Pulu Yemone 'Aku ungume piliengi kene bokune tangi.' nirimu-ne toringi molemo.

⁵ 'Konopu tondolo pupili siye naa kolko Kirasi ambolangi.' nilimo Pulu Yemone 'Eno Kirasi Yesusi tepe molemo mele manda manjiku teko molemele yemboma anjo yando konopu telune

* **15:1:** inie yakondo kolomongo-awili 14 nirimumunge ungu mele pilipe ya we nilipe pukumu. Te lupe molo. † **15:3:**

Pillipai 2:6-8. ‡ **15:3:** akumu Pulu Yemo. § **15:3:** Konana 69:9, PeKorini 8:9. * **15:4:** inie yakondo 4:23-24, OuKorini 10:6 (10:1-13 pali), PeTimoti 3:16.

pupili kapola kapola molangi.’ nipili. ⁶ ‘Eno pali konopu telune pupili molkolie olionga Awili Yesusi Kirasinge Lapa Pulu Yemonga imbi liku ola mundundengi.’ nimbe ‘aku siku molangi.’ nirimu.

15:7-13 Talape Lupe Yemboma Kinie Juda Yemboma Kinie Kirasi Enonga Pali Lipe Tapondolimunge Ungu Te (14:1-15:13 pali kanani.)

⁷ Pe kinié eno Kirasinge yemboma molemele kene ‘Pulu Yemonga imbi ola molopili.’ ningu Kirasini enondo “Pea tapu topo molamili waa.” nirimu mele aku siku enone enonga yemboma anjo yando “Pea tapu topo molamili waa.” nieyo. ⁸⁻⁹ Nane eno ‚Romo yemboma, nimbu sikiru: Kirasini ‘Pulu Yemone ‘sike nilimo’ ningu piliengi!’ nimbe, ‘Pulu Yemone anda-kolepalindu wendo ombá mele nimbe panjerimu mele paa sike wendo okomo piliengi!’ nimbe, ‘Juda yembo naa molemele yembomane Pulu Yemo kondo kolopa lipe tapondolimunge Pulu Yemo yunge imbi liku ola mundundengi.’ nimbe, Kirasi yu Juda yembomanga kendemande yemo ombo molorumu. Juda yembo molemele yembomando ungu te aku sipe mele Pulu Yemonga bokune toringi molemo kanumu. Akumu i sipe:

‘Isirele[†] yembomanga talapena
naa molemele yemboma molongena
nane nu kapi nimbu, konana nimbu
nunge imbi lipu ola mundundumbo.’ [‡]

[†] **15:8-9:** Pe isili mele “Juda yemboma” niringi nalo ou “Isirele yemboma” niringi. Ungu talo pea manda. Isirelene Juda yemboma kalopa lsimu kanumu. [‡] **15:8-9:** Konana 18:49.

nimbe molemo kanumu. **10** Ungu te lupe nimbe molemola. Akumu isipe:

'Isirele yembomanga talapena naa molemele yemboma,

eno Pulu Yemonga ,Isirele, yemboma-kinie pea konopu siku molangi.'§

nimbe molemo. **11** Ungu te lupe isipela:

'Isirele yembo naa mololi yemboma,
Awilimu kapi niengi.

Yembomane pali yu kapi ningu konana nieyo.*
nimbe molemo. **12** Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye te Aisayane ungu te pea nimbendo:

"Jesini kalopa limbe yemo ombá.†

Yu ombo Isirele talapena naa molemele yembomanga ye nomi kingimu molopa eno nokomba.

Enone 'Yu ollo lipe tapondomba.' ningu pilku nokoko molonge."‡
nirimu.

13 Mini Kake Telimunge tondolomone eno Pulu Yemo "Tembo." nimbe panjerimu mele 'Sike aku temba.' ningu tondolo munduku pilimele mele 'Pe siye naa kolko 'Sike.' ningu tondolo munduku paa pilku mololiku mindi pang.' nimbe, eno 'Sike' ningu tondolo munduku pilimelemonga pulumu Pulu Yemo yuni eno 'Sike' ningu tondolo munduku pilimele kanu ulumuni

§ **15:10:** UnguManema 32:43. * **15:11:** Konana 117:1.

† **15:12:** Jesini ye nomi kingi Depisi merimu, Depisini Yesusi kalopa lsimu temanema OuSamuele 16:5-13, Mateyu 1:6,17, 21:9, Aisaya 11:1, LipeOraSirimu 5:5. ‡ **15:12:** Aisaya 11:10.

'Eno konopu awili teko siku konopu pe nipili molangi.' nipili.

*15:14-16:27 POLLONE YU KONGONO TERIMU
MELE NIMBE SIPELIE ROMO YEMBOMANDO
"ENO MOLAA." NIRIMU UNGUMU*

15:14-22 Pollone Yembo Lupema-Kinie Kongono Konopu Sipe Terimumunge Ungu Te

¹⁴ Nanga angokeme, 'Eno sike ulu peangama mindi alieli teko molko, ungume pali sike pilku kondoko, anjo yando manda mane singe tondolomo sike eno-kinie pelemo.' nimbu tondolo mundupu pilio. ¹⁵ Ungu mare 'Eno altoko piliengi!' nimbu na pipili naa kolopo tondolo mundupu pepá tondu. 'Na kongono paa peanga te siembo.' nimbe Pulu Yemone ¹⁶ na mako topa "Kirasi Yesusinge kongono tendambo." ningu Juda yembo naa molemele yemboma liku tapon-dani.' nirimumunge aku tendu. 'Yembo lupema Pulu Yemo popo toko kalko silimele kanopa peanga kanolemo melema mele molko, Mini Kake Telimuni 'Eno Pulu Yemonga yembo manjiku molko, yembo kake telime molangi.' nipili.' nimbe Pulu Yemone na 'Yembomanga popo tondoli yemo molko yemboma temane peangamo toko siliku andani.' nimbe na mako torumumunge aku sipu eno ungu mare tondolo mundupu nimbu sipu pepá tondu.

¹⁷ Akumunge na Kirasi Yesusi-kinie pea tapu topo kongono telembolomonga Pulu Yemonga kongonomo tendeliomonga na 'Papu telio.' nimbu pilipu konopu silio. ¹⁸ Nane ungu te lupe paa naa nimbu simbo. Kirasini na lipe

tapondolemo-na nane ungumu nimbu sipu ulu „tondolo, mare teliomonga yembo lupema Pulu Yemonga ungume pilku liku telemele aulkemo akisindendu ulu akume mindi nimbu simbo.¹⁹ Mini Kake Telimuni na tondolo sirimumunge nane ulu tondolo mare terindu-ne§ kanokolie yembo lupema aku teringi. Aku kongono tem-bondo Kirasinge temane peangamo pali kolea awili Jerusalleme pulu polopo topo sipulie koleamanga pali topo silipu pupu kolea Illirikame poropinji topo sipu pora sirindu. ²⁰ Ou kepe kinié yandopa yandopa kepe, ‘Kirasinge imbimu naa pilimele koleamanga yunge temane peangamo ‘paa piliengi!’ nimbu andopo topo siembo.’ nimbu pilio. ‘Ye tene ulke ponga ou polorumune ola ulke naa takambo.’ nimbuaku sipu teambo.’ nimbu pilio. ²¹ „Nane ‘Teambo.’ konopu lelio mele, bokune ungu te molemo, akumu isipe: ‘Yembo ou yunge temanemo naa toko siringi yembomane

yu kanonge.

Ungumu naa pilieringi yembomane
aku ungumunge ungu pulumu pilinge.*
nimbe molemo. „Aku sipe mele nane ‘ungu naa pilieringi yemboma nimbu siembo.’ konopu lelio.„

15:22-33 Pollone Romo Yembomando “Ombo Kanambo.” Nirimu Ungumu

§ **15:19:** Ulu tondolo teringi temane mare LipeMundoru-muYema 14:8-10, 16:16-18,25-26, 20:9-12, 28:8-9, ungu telu sipe mele PeKorini 12:12, Ipuru 2:3-4. * **15:21:** Aisaya 52:15.

Kolomongo Awili 16 Pollone Yembo Lupe Lupema "Molaa." Nirimu Ungumu

22 Aku nimbu pilipu aku kongonomo ou ya tepo molio kongonomone eno Romo yemboma ombo kanombo aulkemo wale awisili pipi silimo.

23 Nalo kinié ikoleamanga na kongono tembo mare naa lemo, nane ponie awisili 'Eno ombo kanamboa!' konopu lepo molorundu, akumunge **24** 'na kolea Sipéne pumbondo ou eno ombo kanopolie pumbo.' konopu lekero. 'Na enokinie konopu sipu pea tapu topo molomolo kinie pe na liku tapondoko kolea Sipéne mundupengi.' nimbulie 'Aku sipu tembo.' konopu lepo molio.

25 Kinié aku telka nalo isili-ou Pulu Yemonga yembo[†] Jerusalleme molemelema pupu lipu tapondo-pukuru. **26** 'Kirasinge yembo, kolea Masedonia kinie Akaya poropinjiselonga moloringi yembomane Pulu Yemonga yembo Jerusalleme moloringimenga yembo koropama liku tapondongendo kou mone toya toko liku maku toringi 'kou monema simbo pukuru.'[‡]

27 Enono pilkulie 'Aku teamili.' ningu toya toko siringi nalo pundu mele toringila. Yembomanga minime lipe tapondolemo melema ou Juda yemboma-kinie perimu aku Pulu Yemonga mele peangama yembo lupema-kinie naa perimu akume siringi akumunge yembo lupemane

[†] **15:25:** "Pulu Yemonga yemboma" nirimu akumu Kirasinge yembomando nirimu. Ungu pulu te inie yakondo 1:7*. [‡] **15:26:** Lipe Mundorumu Yema 11:29-30, 24:17, temanemondo nirimu. OuKorini 16:1-4, PeKorini kolomongo-awili 8,9selo. Korini akumu Akaya poropinji sukundu lierimu kolea awilimu.

pundu mele tongendo kalkundu lipe tapon-domba melema Juda yemboma sikimili papu tekemele. ²⁸ Akumunge na ikongonomo tepo pora simbondo ou Jerusalleme pupu kolea Akaya kinie Masedonia poropinjiselo yembo-mane liku maku toko na siringi, kou monema yemboma sindi-pupulie nimbomone, pe kolea Sipéne pumbondo ou kolea awili Romo ombo eno kanombo. ²⁹ Na pilkiru, ombó kinie Kirasini eno tepa kondomba ulu paa awisili na membo ombó. §

³⁰ Angokeme, nane enondo tondolo mundupulie nimbondo: “Na ‘Lipu tapondamili.’ ningu na-kinie mindili siku Pulu Yemo nanga ningu mawa tendeko molangi.” nikiru. ‘Awili Yesusi Kirasi* sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolomonga kepe, Mini Kake Telimuni olio anjo yando konopu mondolemolo ulumu silimomonga kepe, akuselonga ‘aku tendangi.’ nimbu mawa tekero. ³¹ Pulu Yemondo nanga ningu mawa tendekolie, ‘Kolea Judia disiriki† Kirasinge temanemo naa pilku lsingi yembomane na teko kenjiku mindili naa siengi. Nane Pulu Yemonga yembo Jerusalleme molemelema lipu tapondombo kinie kanoko peanga kanangi.’ nieyo. ³² ‘Na Pulu Yemone ‘Kapola, pu.’ nimu liemo ene molemelena na

§ 15:29: 23,28 Pe Pollo sike Romo purumu temanemo Lipe Mundorumu Yema 28:14-31 molemo. Nalo yuyu pilipe naa purumu. Ele yemane yu akune mengo purungi (Lipe Mundorumu Yema kolomongo awili 27-28 pali). * 15:30: bokumunge alsena anjokondo “6.Bikpela”, “23.Krais”. † 15:31: Jerusalleme akumu Judia disiriki sukundu lierimu kolea awilimu.

konopu silipu ombo eno-kinie pea wale mare tapu topo molomolomonga altopa konopu enge nipili.’ ningu aku siku Pulu Yemo mawa tendayo.
33 ‘Olio konopu pe nipili taka liku molangi.’ nilimo Pulu Yemo eno-kinie pali molopili. Sike aku tepili.

16

1 Olionga kemulu ambo Pimbi, yu Sengiria taono Kirasinge yembo talapemo* lipe tapondoli kongono te tendelemo ambomo, yu ombá kinie kanoko peanga kanoko **2** yu Awilimunge ambo te kene ningu “Molamili ou.” nindengi. ‘Eno Pulu Yemonga yemboma† molkolie aku siku teko, yuni ‚Pulu Yemonga, yembo awisili tondolo mundupe lipe tapondopa, na kepe lipe tapondorumu kene yu umbune te pemu liemo liku tapondangi.’ nimbu mawa tekero.

3 Na kinie pea Kirasi Yesusinge kongono terimulu ambo Pirisilla kinie ye Akuwillia kinie‡ “Manda molembeleye?” nindengi. **4** ‘Elo toko kondonge kinie uluri molo.’ ningulu na liku tapondoringili. Na liku tapondoringilimunge nanu mindi “Ange.” naa nikiru; Juda yemboma naa molemele yembo lupe kolea lupe lupe Kirasinge yembo talapemanga yembomane kepe “Ange.” nilimelela.

5 Kirasinge yembo mare elonga ulkena maku tolemele yemboma “Manda molembeleye?” nindengila.

* **16:1:** bokumunge alsena anjokondo “43.sios”. † **16:2:** ungu pulu te inie yakondo 15:25*. ‡ **16:3:** aku ambo yeselonga temanemo Lipe Mundorumu Yema 18:2-3,18-19,26.

Nanga paa konopu mondolio pulu lemo ye Epainetasi, yu kolea Esia poropinji sukundu koleamanga pali pulu pulu Kirasinge yemo molorumuh yemo, yu “Manda molenoye?” nindengi.

⁶ Enonga kongono tondolo mundupe tenderimu ambo Maria “Manda molenoye?” nindengi.

⁷ Nanga ^{Juda}, ye Andoronikasi kinie Juniasiselo, na-kinie pea ka ulkena perimulu, aku yeselo “Manda molembeleye?” nindengi. Yesusini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yemane pali[§] aku yeselo ‘Teko kondolembele ye peangaselo.’ nilimele. Na Kirasinge yemo ou naa molambo elo Kirasinge yeselo moloringili.

⁸ Yu Awilimunge yemo molemomonga yu konopu mondolio ye Ambilliatasi “Manda molenoye?” nindengi.

⁹ Olio Kirasinge kongono pea telemolo ye Upanasi kinie nanga pulu lemo konopu mondolio ye Sitakisi kinie “Manda molembeleye?” nindengi.

¹⁰ Apellesi, Kirasinge yemo molorumumunge mindili norumu nalo Kirasi mundupe siye naa kolopa tondolo mundupe ambolorumumunge yu kanoko kapi nilimele, aku yemo “Manda molenoye?” nindengi.

Aritopullasinge ulkena pelemele yemboma “Manda molemeleye?” nindengi.

¹¹ Nanga ^{Juda}, ye Erotiane “Manda molenoye?” nindengi.

§ 16:7: bokumunge alsena anjokondo “1.aposel”.

Nasisasinge ulkena pelemele yembomanga mare Awilimunge yembo molemelema “Manda molemeleye?” nindengi.

12 Awilimunge kongono tondolo munduku tenderingili ambo Tiripina kinie Tiriposaselo “Manda molembeleye?” nindengi.

Nanga konopu mondolio pulu lemo ambo Pessisi, Awilimunge kongono tondolo mundupe tendelemo ambo tela, akumu “Manda molenoye?” nindengi.

13 Awilimuni ‘Nanga yemo molopili.’ nimbe mako torumu ye Rupasi* kinie yunge anumu kinie “Manda molembeleye?” nindengi. Kanu ambomone nanga anumu mele molopa na nokolemola.

14 Asinikiritasi, Pellekono, Emesi, Patoropasi, Emasi keme, enonga angenupili eno kinie pea molemele yema kinie “Eno manda molembeleye?” nindengi.

15 Pillollokasi keme Jullia† keme Nerusi keme yunge kemulu keme Ollimipasi keme Pulu Yemonga yembo‡ eno kinie pea molemele yemboma pali “Manda molembeleye?” nindengi.

16 ‘Olio pali Kirasinge yemboma’ ningu anjo yando yemboma kangulku§ “Manda molemel- eye?” niengi.

* **16:13:** Mako 15:21 ye imbi telu sipemo, ye telu sipemonje?

† **16:15:** ‘Jullia yu Pillollokasinge ambomonje.’ ningu pilimele.

‡ **16:15:** ungu pulu te inie yakondo 15:25*. § **16:16:** “kanguluengi.” nimbe molemo akumu Giriki-ungune “kere toko nongo nunu niengi.” nimbe molemo. OuKorini 16:20.

Kirasinge yembo talapemane pali “Eno manda molemeleye?” ningu mundukumili.

16:17-20 Yembo Marene Kirasinge Yembo Talapemo Sungu Siringimenga Ungumu

17 „Ungu te kamu niembo..“ Angokeme, nane eno tondolo mundupulie nimbondo: Yembo marene Kirasinge yembo talapemo sungu siku, ou mane siringi pilku lsingi ungume ‘naa piliengi!’ ningu ungu lupe lupema ningu silimelemonga Kirasinge yemboma pilkulie, Kirasinge ungumu ou pilimele mele kelko pilku sunduku teko kenjinge kene* kanu yemboma kanoko kondoko molaa. Aku yemboma-kinie nondoko telune tapu toko naa molangi. **18** Kanu yembomane olionga Awili Kirasinge kongonomo naa tendelemele kene eno-kinie telune naa molangi. Enonga kalkundu ulume mindi konopu mondoko telemele.[†] Yembomane “Eno sike nikimili.’ ningu piliengi!’ ningu kolo toko ‘ungu peanga mare nikimulu’ ningu kondi tolemele aku ungume Kirasinge yembo marene ‘Iungumu sike ungumu. Iungumu kolo.’ ningu naa apuruku kondoko we walu pilku limele yemboma ningu embambo silimele. **19** Enone ‘Awili Kirasinge, ungume pilku liku ambolko kondolemele mele yembomane pali pilimelemonga na eno-kinie awili tepo konopu sipu molio, nalo ‘Eno ulu peangama paa pilku kondangi. Ulu

* **16:17:** inie yakondo 14:13,20,21, PeKorini 6:3. † **16:18:** akumu ungu iko mele torumu molo yakondo 14:1-6 akune langi nongemando nirimu ungu akumunje?

kerime pilku tengen aulke te paa naa liepili.' konopu lekero.

20 'Nanga yemboma konopu pe nipili taka liku molangi.' nilimo Pulu Yemone nondopa mele 'Eno Romo Kirasinge yembomane kurumenga nomi, Setene kimbuni kambiliengi.' nimbé.‡

Olionga Awili Yesusini eno we kondo kolopa molopili molangi.

*16:21-24 Yembo Marene Romo Yembomando
"Manda Molemeleye?" Niringi Ungume*

21 Na pea kongono tapu topo telembole ye Timotini§ "Eno manda molemeleye?" nimbe nimbe mundukumu. Nanga Juda,* ye LLusiasi keme† Jesono keme‡ Sosipate keme akumene kepe "Eno manda molemeleye?" ningu ningu mundukumilila.

22 „Na Tetiasi, Pollone nikimu mele pilipu ipepámo tondokoro yemone Awilimunge yemola molopolie "Eno manda molemeleye?" nimbu nimbu mundukuru..

23 Na Pollo kinie Kirasinge yembo talape ya molemelema kinie yunge ulkena 'pea peamili waa.' nimbe nokolemo ye Gayasini§ "Eno manda molemeleye?" nimbe nimbe mundukumu.

‡ **16:20:** OuPuluPulu 3:15; bokumunge alsena anjokondo "42.Seten". § **16:21:** LipeMundorumuYema 16:1. * **16:21:**

"Nanga ye" nikimu olio pilipu sundulimolo. Pollone yunge lapalini kalko lsingi yembomando nirimu molo yunge Juda talape yembomando nimbe nirimunje? † **16:21:** Lipe Mundorumu Yema 13:1. ‡ **16:21:** Lipe Mundorumu Yema 17:5-9. § **16:23:** Ye Gayasinge ungu talo Lipe Mundorumu Yema 19:29, OuKorini 1:14.

Ya kolea awili Korini kou mone kinie koleamonga kongonoma kinie nokolemo ye Erasitasi kinie* olionga angenu Kuwatasi kinie elone "Eno manda molemeleye?" ningulu ningu mundukumbili.

²⁴ (Olionga Awili Yesusi Kirasini eno pali we kondo kolopa molopili molangi. Sike aku sipe tepili.)†

16:25-27 Pulu Yemonga Imbi Lipe Ola Mundundoli Ungu Te

²⁵⁻²⁷ Kinié olione Pulu Yemonga imbi aliei lipu ola mundundemili. Na temane peangamo topo siliomone kinie, Yesusi Kirasindu nimbu silimolomone kinie, Pulu Yemone eno konopu manda tondolo mundundumbe. Itemane peangamo ou lopi tepe perimu ungumu.‡

Yu ponie paa awisili Pulu Yemone ou nimbe para naa sirimu nalo pe kinié mele 'Mona lepa olio piliengi!' nimbeline nimbe para sikimu. Molopa Mindi Puli Pulu Yemone 'Ma koleana yembo talapeman'e pali 'Itemanemo yu sike ungumu.' ningu tondolo munduku pilku kanu ungumu pilku liku tenge panjiku teangi.' nimbe

* **16:23:** Ye Erasitasinge ungu talo Lipe Mundorumu Yema 19:22, PeTimoti 4:20. † **16:24:** Iungumu, pala () akune sukundu molemomo, Pisini ungune kepe, Ingillisi ungu toringi boku marenga molemo, marenga naa molemo. Pulu Yemonga ungumu paa pilku kondolemele yembo marene pilkulie, 'Pollone ipep mo ou topa mundumbendo iungumu naa torumu. Ye tene pe konopuni pilipelie walu torumu.' ningu pilkulie 'Bokune sukundu naa molopili.' nilimele. ‡ **16:25-27:** Ou lopi tepe perimu pe kinié nimbe para sikimu ungu akumunge ungu pokore Epesasi 3:3-6.

yuni ungu umbu tondorumume pilku yemboma
ningu siringi yemando "Mona liepili ningu
para siee." nirimu. Kanu kinie kanu ungu
ningu siringi yemane 'Yemboma paa piliengi!'
ningu enonga bokumenga sukundu kanu temane
peangamo wendo ombá mele ningu siku boku
toringi nimbe pelemo. Yesusi Kirasini olionga
nimbe tenderimumunge Pulu Ye yu manjipe
pilipe konginjeli pelemo yemo, yunge imbi kamu
ola molopa mindi pupili. Sike aku sipe tepili.

„Aku pea nikiru.„

**PULU YEMONGA UNGU KONDEMO
The New Testament in the Kala Dialect of the
Umbu-Ungu Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Umbu-Ungu Kala**

copyright © 1995 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Umbu-Ungu Kala (Umbu-Ungu)

Dialect: Kala

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-04

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

3bcf1cc7-ff71-5f43-8a87-20ca98e9c4a7